

ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Αγαπητοί αναγνώστες,

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας που ξεκίνησε το 2019 μεταξύ των εκδόσεων Φιλελεύθερος Τύπος Α.Ε. και του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών – Μάρκος Δραγούμης (ΚΕΦίΜ). Ο στόχος μας είναι να αυξήσουμε τον αριθμό και την ποιότητα των φιλελεύθερων εκδόσεων στη γλώσσα μας προκειμένου να μειωθεί ο οικονομικός αναλφαβητισμός και να αμφισβητηθεί η κυριαρχία της αντι-φιλελεύθερης διανόησης στον πολιτικό διάλογο.

Το ΚΕΦίΜ «Μάρκος Δραγούμης» είναι μια ανεξάρτητη, μη κομματική δεξαμενή σκέψης που στοχεύει στην αύξηση της ατομικής και οικονομικής ελευθερίας των Ελλήνων μέσω της προώθησης φιλελεύθερων ιδεών και προτάσεων πολιτικής. Εμπνέεται από το όραμα μιας Ελλάδας πρότυπο οικονομικής και κοινωνικής ελευθερίας, που παρέχει στους πολίτες της τη δυνατότητα να δημιουργούν και να επιδιώκουν τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους. Το ΚΕΦίΜ δραστηριοποιείται σε 4 στρατηγικούς πυλώνες δράσης: Τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής, την προώθηση των ατομικών ελευθεριών, την προώθηση του οικονομικού αλφαβητισμού, και την ενίσχυση του φιλελεύθερου κινήματος στην Ελλάδα. Οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες του το έχουν αναδείξει μεταξύ των δυναμικότερων και επιδραστικότερων δεξαμενών σκέψης στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο των στρατηγικών διεθνών του συνεργασιών, το ΚΕΦίΜ είναι μέλος του Atlas Network, του EPICENTER και του European Liberal Forum.

Μάθετε περισσότερα για το ΚΕΦίΜ στο www.kefim.org.

Με τιμή,

Αλέξανδρος Σκούρας
Πρόεδρος του ΚΕΦίΜ

Έκδοση στα Αγγλικά

Capitalism: A Condensed version

Συγγραφέας: Άρθουρ Σέλντον

Copyright © The Institute of Economic Affairs 2007

isbn-10: 0 255 36598 5

isbn-13: 978 0 255 36598 7

Τίτλος: Καπιταλισμός, Μια συντομευμένη έκδοση

Φιλελεύθερος Τύπος Α.Ε. , Αθήνα , Σεπτέμβριος 2019

Μετάφραση: Ξενοφών Μπαμιατζόγλου

Εξώφυλλο: Γιώργος Μίκροβας

Σελιδοποίηση: Όλγα Μαρία Βακόλα

ISBN: 978-618-5431-02-0

ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΕΥΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ

ARTHUR SELDON

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σχετικά με τον συγγραφέα.....	13
Πρόλογος	15
Περίληψη.....	17
1 Εισαγωγή.....	21
Τζον Μπλάντελ και Φίλιπ Μπουθ.....	21
Πώς προέκυψε το Καπιταλισμός-Μια Συντομευμένη Έκδοση.....	21
Η δομή του Καπιταλισμός-Μια Συντομευμένη Έκδοση	22
Σχολιασμοί.....	24
2 Καπιταλισμός.....	27
Οι απαρχές του καπιταλισμού.....	27
Η μαρξιστική παραπληροφόρηση	28
Το κίνητρο της ανισότητας.....	29
Η σημασία της ιδιοκτησίας.....	30
Ο διαφωτισμός της τιμολόγησης.....	31
Το αναπόφευκτο της αλλαγής.....	33
Ο πελάτης πρέπει απλά να έχει δίκιο.....	36
Οι πολιτικοί συχνά σφάλουν.....	37
Κράτος: το μικρό είναι όμορφο.....	39
Δαπανηρή συμπίνοια	42
Η αναδόμηση του κράτους πρόνοιας	43
Η εποχή που είχαν αρχίσει να καταλαβαίνουν σωστά	46
Πρώιμες υποσχέσεις στην εκπαίδευση	46
Οι απαρχές της καθολικής ιατρικής περίθαλψης.....	49
Αυτοβοήθεια στη στέγη.....	53
Η μεγάλη απάτη των συντάξεων.....	57

Η αυτάρκεια αρνείται να πεθάνει.....	60
Φοβού τα μονοπώλια	62
Περισσότερη δύναμη στις γυναίκες.....	63
Αρωγός της παγκόσμιας ειρήνης.....	64
Καπιταλισμός: δεν είναι τέλειος, αλλά είναι η καλύτερή μας ελπίδα	65
3 Καπιταλισμός καλός, σοσιαλισμός κακός	67
Τζέιμς Μπαρθόλομιου	67
Τα επιτεύγματα του καπιταλισμού	68
Καπιταλισμός και ανισότητα	71
Το κράτος πρόνοιας	71
Πρόνοια χωρίς το κράτος.....	74
Η κατάρρευση του κομμουνισμού.....	76
Ένα νεο-σοσιαλιστικό μέλλον;.....	77
4 Γιατί ο καπιταλισμός μπορεί να μην επιβιώσει	79
Ντ. Ρ. Μίντελτον	79
Το σύστημα της αγοράς	79
Η πολιτική και ο νόμος.....	80
Περιορισμοί στην αγορά.....	82
Το κράτος πρόνοιας: οι κύριοι στο Ουάιτχολ γνωρίζουν καλύτερα.....	83
Το επιχείρημα για τη μεταρρύθμιση	84
Τα κόστη των ρυθμίσεων.....	87
Ο ρόλος του κράτους.....	88
Η πολιτική και η αποτυχία του κράτους.....	89
Συμπέρασμα.....	91
Βιβλιογραφία	92
Ερωτήσεις για συζήτηση	93
Σχετικά με το ΙΑΕ	95

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ο ΑΡΘΟΥΡ ΣΕΛΑΝΤΟΝ (Arthur Seldon) (1916-2005) ήταν Ιδρυτής-Πρόεδρος του ΙΕΑ και Υπεύθυνος Εκδόσεων του Ινστιτούτου από το 1959 ως το 1988. Υπήρξε εξεταστής προσωπικού στη Σχολή Οικονομικών του Λονδίνου [London School of Economics] (1956-66), μέλος της Επιτροπής για τη Χρηματοδότηση της Υγείας του Βρετανικού Ιατρικού Συλλόγου (1968-70) και αντιπρόεδρος της Λέσχης Μοντ Πελεράν [Mont Pèlerin Society] (1980-86). Έχει λάβει τιμητικούς τίτλους από το Πανεπιστήμιο Φρανσίσκο Μαροκίν [Francisco Marroquin] της Γουατεμάλα και από το Πανεπιστήμιο του Μπάκιγχαμ [Buckingham University], καθώς και μια τιμητική υποτροφία από τη Σχολή Οικονομικών του Λονδίνου. Ο Άρθουρ Σέλαντον δημοσίευσε ευρέως σε μια γκάμα θεμάτων που σχετίζονται με το ρόλο των αγορών στην επίλυση οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων. Το 1983 έλαβε τον τίτλο του Διοικητή του πιο εξαιρέτου τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ΑΝΑ ΧΕΙΡΑΣ μονογραφία αποτελεί μια αριστοτεχνική συντόμευση του αρχικού βιβλίου του Άρθουρ Σέλντον για τον «καπιταλισμό». Είναι διαυγής, καλά οργανωμένη και περιλαμβάνει αρκετό ενδιαφέρον υλικό. Αποτελεί μια δυνατή έκθεση των κακών του κολεκτιβισμού. Αξίζουν συγχαρητήρια στον Ντέιβιντ Μόλερ [David Moller] που δημιούργησε αυτό το έξοχο έργο από το αρχικό βιβλίο του Άρθουρ Σέλντον. Η μονογραφία του θα αποδειχθεί αποτελεσματική στη μετάδοση του μηνύματος του Άρθουρ Σέλντον στους μη ειδικούς, ενώ η αναλυτική της αυστηρότητα της επιτρέπει να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα επίπεδα του διανοητικού διαλόγου. Πρόκειται για μια έγκυρη, ενημερωμένη και ένθερμη έκθεση των επιχειρημάτων υπέρ του καπιταλισμού και κατά του κολεκτιβισμού. Αυτή η συντομευμένη εκδοχή του Καπιταλισμού είναι σαφής, στρωτή και καλογραμμένη. Της αξίζει να βρει ένα ευρύ κοινό.

*Καθηγητής Μίλτον Φρίντμαν [Milton Friedman]
Ανώτερος Εταίρος Ερευνητής
Ιδρύμα Χούβερ [Hoover Institution]
Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ [Stanford University]
Καλιφόρνια, ΗΠΑ
Ιούλιος 2006*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ είναι το μόνο οικονομικό σύστημα που διατηρεί την ελευθερία ενώ ανεβάζει το βιοτικό επίπεδο.

Η βιομηχανική επανάσταση και η επακόλουθη αύξηση της ευημερίας ποτέ δεν θα είχαν λάβει χώρα είτε υπό το καθεστώς των μεσαιωνικών συντεχνιών, είτε υπό το καθεστώς του κρατικού σοσιαλισμού.

Η ανισότητα είναι αναγκαίο αποτέλεσμα όταν επιτρέπουμε στους ανθρώπους να προκόβουν ως άτομα στην αγορά. Μέτρα που έχουν στόχο να επιβάλουν την ισότητα επιβραδύνουν την πρόοδο και την καινοτομία, βλάπτοντας όλους.

Τα ατομικά ιδιοκτησιακά δικαιώματα παρέχουν κίνητρα στους ιδιοκτήτες να συντηρούν και να βελτιώνουν τα περιουσιακά τους στοιχεία. Η συλλογική ή «δημόσια» ιδιοκτησία οδηγεί σε παραμέληση και κατασπατάληση πόρων.

Οι τιμές αγοράς επιτρέπουν τη συλλογή και την εκμετάλλευση της διάσπαρτης γνώσης για τις προτιμήσεις των ανθρώπων. Οι κεντρικοί σχεδιαστές στον σοσιαλισμό δεν έχουν κανέναν συγκρίσιμο μηχανισμό για την απόκτηση αυτών των πληροφοριών.

Η διανομή βάσει των τιμών έχει πολλά πλεονεκτήματα έναντι της διανομής μέσω της πολιτικής. Οι λεγόμενες «δωρεάν» υπηρεσίες, όπως το Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ), οδηγούν στη σπατάλη και την αμοιβαία φτωχοποίηση.

Ο καπιταλισμός θέτει το μακροπρόθεσμο συμφέρον του ανθρώπου ως καταναλωτή πάνω από το συμφέρον του ως παραγωγού. Αντιθέτως, ο κρατικός σοσιαλισμός θέτει τις δουλειές

πάνω από τις υπηρεσίες και οι κυβερνήσεις τείνουν να ευνοούν τα οργανωμένα συμφέροντα των παραγωγών έναντι των καταναλωτών.

Για να έχει ο καπιταλισμός τα βέλτιστα αποτελέσματα, η πολιτική διαδικασία πρέπει να περιορίζεται στην οργάνωση των ελάχιστων καθηκόντων του κράτους, όπως η άμυνα, όπου η αγορά μπορεί να μην είναι σε θέση να λειτουργήσει. Το βιοτικό επίπεδο της Δύσης εξακολουθεί να περιορίζεται και να παραμένει αχρειαστα άνισο γιατί η πολιτική διαδικασία έχει υπερβολικά πολλούς δικαιούχους.

Το κράτος πρόνοιας κατέστρεψε σε μεγάλο βαθμό την εθελοντική παροχή υπηρεσιών, όπως στην εκπαίδευση και την υγεία, που προηγήθηκε. Με την απουσία της αγοράς η ποιότητα των υπηρεσιών έχει πέσει, τα συμφέροντα των παραγωγών έχουν θριαμβεύσει και η βικτωριανή κουλτούρα της «αυτάρκειας» έχει υπονομευθεί.

Ένας κόσμος καπιταλιστικών χωρών είναι πιθανότερο να είναι ειρηνικός από έναν κόσμο σοσιαλιστικών κρατών. Τα άτομα και οι ιδιωτικές εταιρείες, συμπεριλαμβανομένων των πολυεθνικών, έχουν ένα σαφές κατοχυρωμένο συμφέρον υπέρ της παγκόσμιας ειρήνης.

ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ
-ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΕΥΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τζον Μπλάντελ¹ και Φίλιπ Μπουθ²

Πώς προέκυψε το Καπιταλισμός-Μια Συντομευμένη Έκδοση

ΣΕ ΜΙΑ εκδήλωση του ΙΕΑ προς τιμήν της έκδοσης των Απά-ντων [Collected Works]³ του Άρθουρ Σέλντον από το Ίδρυμα Ελευθερίας [Liberty Fund], ο Ραλφ Χάρις [Ralph Harris], Γενικός Διευθυντής και ιδρυτικό μέλος του ΙΕΑ, πρότεινε την έκδοση μιας συντομευμένης εκδοχής του κλασσικού έργου του Άρθουρ Σέλντον *Καπιταλισμός*. Μετά από κάποια σκέψη, ζητήθηκε από τον Ντέιβιντ Μόλερ [David Moller], μόνιμο συντάκτη για τριάντα και πλέον χρόνια του περιοδικού Reader's Digest, να αναλάβει το έργο. Ο Μόλερ ετοίμασε μια λαμπρή περίληψη του αρχικού έργου σε μόλις 10.000 λέξεις, η οποία συλλαμβάνει τέλεια την ουσία του. Το κείμενο είναι ένα έξοχο αντίδοτο στην αντικαπιταλιστική ρητορική που είναι τόσο κοινή στα ΜΜΕ, ιδίως στην λεγόμενη δημόσια ραδιοτηλεόραση, στα δημόσια σχολεία και στο πολιτικό κατεστημένο.

1. Ο Τζον Μπλάντελ [John Blundell] είναι Γενικός Διευθυντής του Ινστιτούτου Οικονομικών Υποθέσεων [Institute of Economic Affairs-IEA].
2. Ο Φίλιπ Μπουθ [Philip Booth] είναι Διευθυντής Εκδόσεων και Προγραμμάτων του Ινστιτούτου Οικονομικών Υποθέσεων και Καθηγητής Συστηματικής Τεχνικής Διαχείρισης Ασφαλιστικών Κινδύνων στη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων Σερ Τζον Κας του Πανεπιστημίου Σίτι [Sir John Cass Business School, City University].
3. Τα Άπαντα [Collected Works] καταλαμβάνουν επτά τόμους και είναι διαθέσιμα μέσω της ιστοσελίδας του ΙΕΑ: www.iea.org.uk.

Ελπίζουμε ότι αυτή η καινούρια έκδοση θα εμπνεύσει ιδιαίτερα τους νέους ανθρώπους. Το *Καπιταλισμός-Μια Συντομευμένη Έκδοση* πρέπει να παράσχει στους νέους που ήδη διάκεινται ευνοϊκά προς την οικονομία της αγοράς τα πολεμοφόδια για να την υπερασπιστούν και για να ασκήσουν κριτική στις εναλλακτικές, αλλά και να τους βοηθήσει να κατανοήσουν τις αδυναμίες των εναλλακτικών μοντέλων οργάνωσης της κοινωνίας. Είναι ειρωνεία ότι σε μια εποχή στην οποία οι νέοι άνθρωποι περνάνε συχνά μια φάση επανάστασης, δείχνουν επίσης να κλείνουν περισσότερο στον ενστερνισμό μοντέλων οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης τα οποία δεν τους αφήνουν παρά ελάχιστη ελευθερία για να κυνηγήσουν τους στόχους τους. Η ανά χείρας μονογραφία εξηγεί με ποιους τρόπους οι εναλλακτικές του καπιταλισμού είναι χειρότερες, όποιες και αν είναι οι δικές του αδυναμίες.

Η δομή του Καπιταλισμός-Μια Συντομευμένη Έκδοση

Μετά από μια σύντομη εισαγωγή στην ιστορία του καπιταλισμού, εξετάζονται τα ουσιώδη χαρακτηριστικά μιας οικονομίας της αγοράς: η ιδιοκτησία, ο μηχανισμός των τιμών και η ανισότητα. Σε πολλούς δεν αρέσει αυτό που βλέπουν ως το φάσμα την ανισότητας που πλανάται πάνω από τις καπιταλιστικές κοινωνίες. Ωστόσο, οι εναλλακτικές, στις οποίες οι πολιτικοί και οι γραφειοκράτες είναι υπεύθυνοι για τον καταμερισμό των οικονομικών πόρων, οδηγούν σε μια ισοπέδωση προς τα κάτω και σε ελάχιστα λιγότερη ανισότητα από εκείνη που βλέπει κανείς στις καπιταλιστικές κοινωνίες.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα είναι ότι ο καπιταλισμός προσφέρει αυτά που επιθυμούν οι καταναλωτές. Είτε πρόκειται για καλά βιβλία, είτε για πλυντήρια πιάτων, είτε για iPods, οι παραγωγοί σε μια καπιταλιστική κοινωνία πρέπει να τεθούν στην υπηρεσία των καταναλωτών. Δεν είναι οι πολιτικοί ή οι εταιρείες που αποφασίζουν τι θα παραχθεί, αλλά οι άνθρωποι. Αυτό έρχεται σε αντίθεση, για παράδειγμα, με ό,τι παρατηρούμε στο σημερινό κράτος πρόνοιας, όπου οι υπηρεσίες υγείας παρέχονται στη βάση του «αυτό ή τίποτα». Και έρχεται σε αισθητή αντί-

θεση με ό,τι παρατηρούμε στο σύστημα δημόσιας εκπαίδευσης του Ηνωμένου Βασιλείου, το οποίο είναι πολύ λιγότερο προσαρμοσμένο στην αγορά από κάθε σχεδόν σύστημα στη δυτική Ευρώπη και επιβάλλεται στους γονείς και τους μαθητές, ενώ οι άνθρωποι τους οποίους το σύστημα είναι σχεδιασμένο να ωφελεί δεν έχουν τον παραμικρό έλεγχο σε ό,τι τους παρέχεται.

Πράγματι, όπως αποδεικνύει ο Σέλντον, ένα από τα μεγαλύτερα ψέματα της σύγχρονης εποχής, το οποίο προωθείται από εκείνους με τα ισχυρότερα κατεστημένα συμφέροντα, είναι ότι δεν υπήρχε καμιά πρόνοια πριν από το κράτος πρόνοιας. Η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Το ιστορικό των παροχών του ιδιωτικού τομέα στις συντάξεις, τη στέγη, την υγεία και την εκπαίδευση, σε μια εποχή στην οποία το εθνικό εισόδημα ήταν πολύ χαμηλότερο, είναι πραγματικά εντυπωσιακό. Δεδομένων των συνθηκών της εποχής, τα επιτεύγματα της πρόνοιας του ιδιωτικού τομέα ήταν πολύ μεγαλύτερα από εκείνα των απολιθωμένων κρατικών θεσμών που βλέπουμε σήμερα.

Ο Σέλντον καταλήγει καθιστώντας σαφές ότι ο καπιταλισμός δεν είναι τέλειος. Η φράση «το κυνήγι του τέλειου είναι ο εχθρός του καλού» θα μπορούσε να είχε επινοηθεί για να περιγράψει τις πράξεις εκείνων που προσπαθούν διαρκώς να χρησιμοποιήσουν την ισχύ του κράτους για να κάνουν τα αποτελέσματα της αγοράς να προσεγγίσουν κάποιο θεωρητικά τέλειο όραμα. Η αγορά έχει μηχανισμούς αυτοδιόρθωσης, ιδίως μέσω της ανάπτυξης βαθύτερων και πιο εξελιγμένων ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και της χρήσης του μηχανισμού των τιμών, προκειμένου να αυξήσει την προσφορά και να περιορίσει τη ζήτηση σε εποχές σχετικής σπάνης. Η κρατική δράση δεν έχει τέτοιους μηχανισμούς αυτοδιόρθωσης και οι προσπάθειες του κράτους να «διορθώσει» τα αποτελέσματα των αγορών έχουν συχνά τα ακριβώς αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

Ο Ντέιβιντ Μόλερ έχει κάνει εντυπωσιακή δουλειά στη σύντηψη του αρχικού έργου του Άρθουρ Σέλντον σε μόλις 10.000 λέξεις. Ο εκδότης έχει συμπεριλάβει τους αριθμούς των σελίδων από το αρχικό έργο ώστε να μπορούν οι αναγνώστες να ανατρέχουν σε αυτό για περαιτέρω ιδέες και αναφορές, και για να κατανοούν τα αρχικά συμφραζόμενα. Η έκ-

δοση στην οποία αναφέρονται οι αριθμοί των σελίδων είναι εκείνη του *The Collected Works of Arthur Seldon, Volume 1 – The Virtues of Capitalism*. Η αρχική εκδοχή του *Καπιταλισμού* εμφανίζεται στο δεύτερο μέρος του ίδιου τόμου, στις σελίδες 53-436.

Σχολιασμοί

Ζητήσαμε από δύο σχολιαστές να γράψουν δοκίμια τα οποία να εξετάζουν τα ζητήματα που θέτει ο Καπιταλισμός του Arthur Seldon. Το πρώτο, από τον Τζέιμς Μπαρθόλομιου [James Bartholomew] (Κεφάλαιο 3), ρωτά γιατί ο καπιταλισμός λοιδορείται τόσο στην κοινωνία, παρά την προφανή επιτυχία του να φέρνει ευημερία σε εκείνους που δεν θα μπορούσαν ποτέ να έχουν καμιά ελπίδα βελτίωσης του βιοτικού τους επιπέδου χωρίς την οικονομία της αγοράς. Εξετάζει επίσης τα προβλήματα των κρατικών παροχών πρόνοιας και τα δυνατά σημεία των ιδιωτικών παροχών. Όπως παρατηρεί, το γεγονός ότι ο ιδιωτικός τομέας παρείχε αποδοτικά υπηρεσίες πρόνοιας σε ανθρώπους όλων των εισοδηματικών επιπέδων, έχει λίγο πολύ διαγραφεί από την ιστορία.

Ο Ντ. Ρ. Μίντελτον [D. R. Myddelton] (Κεφάλαιο 4) εξετάζει πώς μπορεί να ανατραπεί, ή πώς ήδη ανατρέπεται ίσως, ο καπιταλισμός. Οι πολιτικοί δεν ζητούν την ψήφο μας με μεγάλα προγράμματα για τον περιορισμό των ελευθεριών μας. Αντιθέτως, αλλάζουν το ρεύμα συγκεκαλυμμένα. Διαβρώνουν την ελευθερία με μικρά, οριακά μέτρα, και ενίοτε με τρόπο αρκετά θεμελιώδη (όπως με την ψήφιση αναδρομικής νομοθεσίας), ώστε να μπιγεται βαθιά το καρφί στο φέρετρο του καπιταλισμού.

Αλλά ο καπιταλισμός είναι εφευρετικός, γιατί οι άνθρωποι είναι εφευρετικοί. Έτσι, ακόμα και στις πιο δύσκολες συνθήκες είναι, ενδεχομένως, δυνατό να αναστραφεί το ρεύμα του σοσιαλισμού, ώστε να μπορέσουν οι άνθρωποι να γίνουν και πάλι ελεύθεροι για να καλυτερεύσουν την κατάστασή τους. Ο Ντ. Ρ. Μίντελτον δεν κάνει λάθος, αλλά πρέπει να είμαστε αισιόδοξοι, όπως ήταν και ο Άρθουρ Σέλντον. Πρέπει να συνεχίζουμε την

πάλη όπως τη συνέχισαν τον εικοστό αιώνα εκείνοι που ανέτρεψαν τις σκληρότερες εκδοχές του σοσιαλισμού-τον κομμουνισμό και τον ναζισμό- επικρατώντας ενάντια στις πιθανότητες, ώστε η εφευρετικότητα των ελεύθερων ανθρώπων να μπορέσει να απελευθερωθεί απέναντι σε καταπιεστικές κυβερνήσεις.

Ο Ντ. Ρ. Μίντελτον είχε επίσης την καλοσύνη να παράσχει τα Ερωτήματα προς Συζήτηση.

Ο Καπιταλισμός αποτελεί μια έξοχη εισαγωγή στη δύναμη της οικονομίας της αγοράς να βελτιώνει την ανθρώπινη κατάσταση. Θα έπρεπε να ενισχύσει τα επιχειρήματα των εμπειρων συγγραφέων σε αυτό τον τομέα. Παρέχει μια περίληψη των επιχειρημάτων για τον ενδιαφερόμενο μη οικονομολόγο. Και, ίσως το σημαντικότερο, θα έπρεπε να βοηθήσει τους νέους ανθρώπους να καταλάβουν γιατί μια οικονομία η οποία δεν διευθύνεται συνειδητά από «οργανωτές» και αφήνει τους ανθρώπους ελεύθερους να κυνηγούν τους δικούς τους στόχους, υπό τον όρο ότι δεν παρεμβαίνουν στην ιδιοκτησία ή την ελευθερία των άλλων, αυξάνει την ευημερία όλων.

2. ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ⁴

Οι απαρχές του καπιταλισμού

ΤΟΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ δεν πρέπει να τον υπερασπιζόμαστε, αλλά να τον γιορτάζουμε. Η επιτυχία του να δημιουργεί ένα υψηλό και αυξανόμενο βιοτικό επίπεδο για τις μάζες χωρίς να θυσιάζει την προσωπική ελευθερία μιλά από μόνη της (σελ. 55).⁵ Είναι το εργαλείο που οι άνθρωποι σε όλες τις κοινωνίες και σε όλα τα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης χρησιμοποιούν ενστικτωδώς για να ξεφύγουν από την ένδεια και να κάνουν ο ένας τον άλλο πλουσιότερο μέσω των συναλλαγών (σελ. 61).

Εδώ και δύο αιώνες ο καπιταλισμός έχει επιδείξει μία σταθερή, αν και κυμαινόμενη, ανάπτυξη, παρά τους πολέμους, τους πολιτικούς σπασμούς, τις αιματηρές επαναστάσεις και, το πιο επιζήμιο από όλα, την ακατάπαυστη αλλά παραπλανητική καταδίκη του από τους επιφανέστερους φιλόσοφους και επιστήμονες του κόσμου. Πράγματι, ο καπιταλισμός θριάμβευσε διανοητικά επί της εναλλακτικής του, του σοσιαλισμού, ο οποίος απορρίπτεται σήμερα από ανθρώπους σε κάθε ήπειρο (σελ. 56).

4. Η συντόμηση του Καπιταλισμού έγινε από τον Ντέιβιντ Μόλερ, πρώην μόνιμο συντάκτη του *Reader's Digest*.

5. Οι αριθμοί των σελίδων έχουν εισαχθεί για να βοηθήσουν τον αναγνώστη που επιθυμεί να ανατρέξει στο αρχικό κείμενο. Η έκδοση του έργου στην οποία αναφέρονται είναι εκείνη του *The Collected Works of Arthur Seldon, Τόμος 1: The Virtues of Capitalism*. Η αρχική έκδοσή του Καπιταλισμού του Άρθουρ Σέλτον εμφανίζεται στο δεύτερο μέρος του ίδιου τόμου, σελ. 53-436

Ο καπιταλισμός προχώρησε αποφασιστικά τον δέκατο όγδοο αιώνα με την ώθηση της τεχνολογικής επανάστασης. Οι πρώιμες εφευρέσεις της δεκαετίας του 1760 και των επόμενων χρόνων δημιούργησαν επιχειρήσεις οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν εν μέρει ή σε μεγάλο βαθμό με δάνεια από οικογένειες, φίλους και γείτονες. Τότε, τη δεκαετία του 1850, ήρθαν οι εταιρικοί νόμοι οι οποίοι δημιούργησαν τις συμμετοχικές εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, ενθαρρύνοντας έτσι και άγνωστους να δανείζουν και να επενδύουν (σελ. 215).

Η επακόλουθη διεύρυνση της Βιομηχανικής Επανάστασης τράβηξε ανθρώπους από τις πρωτόγονες κατοικίες της επαρχίας στα πιο στέρεα σπίτια των πόλεων. Αντικατέστησε τις τραχιές ενδυμασίες με υφασμένα ρούχα. Αντικατέστησε τις ατέλειωτες ώρες εργασίας στις αγροικίες με τη νομοθεσία για τις εργάσιμες ώρες στο εργοστάσιο. Παρείχε επίσης αποχέτευση και δημόσια τάξη για τα πλήθη που συνωστίζονταν πλέον στις πόλεις (σελ. 207).

Οι νέες συνθήκες ζωής στις πόλεις ήταν ακόμα συχνά δυσάρεστες, αλλά το να κατηγορούμε τον καπιταλισμό για αυτές είναι τόσο εύλογο όσο το να κατηγορούμε κάθε ανθρώπινη πρόοδο για τα περιστασιακά της μειονεκτήματα, τα οποία είναι απρόβλεπτα αλλά προσωρινά, έως ότου καταστεί δυνατή η οργάνωση νέων μέτρων για την εξάλειψή τους (σελ. 207).

Η μαρξιστική παραπληροφόρηση

Πολλοί, ωστόσο, εξακολουθούν να καταδικάζουν τον καπιταλισμό και να προτρέπουν τους ανθρώπους να υιοθετήσουν τον σοσιαλισμό, χωρίς να θέτουν δύο καίρια ερωτήματα τα οποία έθεσαν και απάντησαν οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι (σελ. 208). (Ο όρος «φιλελεύθερος» χρησιμοποιείται εδώ με την κλασσική, ευρωπαϊκή του έννοια, όχι με την αντιφιλελεύθερη, κομματική, βρετανική του στρέβλωση, ούτε με την αμερικανική έννοια που επί της ουσίας τον καθιστά ευφημισμό του «σοσιαλιστή») (σελ. 82).

Πρώτον, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου που επιτεύχθηκε τελικά θα λάμβανε χώρα χωρίς τον καπιταλισμό; Η απάντηση είναι ότι κάτι τέτοιο δεν θα συνέβαινε υπό το καθεστώς των με-

σαιωνικών συντεχνιών ή του κρατικού σοσιαλισμού. Δεύτερον, το έργο της οργάνωσης του αστικού βίου θα είχε προβλεφθεί ή θα είχε ολοκληρωθεί καλύτερα υπό καθεστώς σοσιαλισμού; Η απάντηση είναι ότι το ιστορικό του σοσιαλισμού, οπουδήποτε εισήχθη στον κόσμο, δεν μας παρέχει κανέναν λόγο για να υποθέσουμε ότι θα είχε υπάρξει περισσότερο προβλεπτικός, γρήγορος και ικανός (σελ. 208).

Οι μαρξιστές έχουν δώσει μεγάλη σημασία στη γενική πτώση των εισοδημάτων σε κάποιες περιόδους. Αλλά ήταν ελάχιστα πιθανό οι νέες συνθήκες παραγωγής και εργασίας να είχαν αδιάλειπτη πορεία, ενώ η αντίληψη ότι ο σοσιαλισμός έχει ομαλή ανοδική πορεία χωρίς διακυμάνσεις είναι μύθος (σελ. 209). Πράγματι, ο σοσιαλισμός όχι μόνο πλήττεται από ανεργία και πληθωρισμό, αλλά συχνά κάνει τα πράγματα χειρότερα αποκρύπτοντας στοιχεία και καταπνίγοντας στατιστικές (σελ. 69).

Ωστόσο, οι μαρξιστές έχουν την προδιάθεση να βλέπουν κάθε σχεδόν καπιταλιστική ύφεση ως μοιραία, από την πρώτη κρίση που παρατήρησε ο σοσιαλιστής Φρίντριχ Ένγκελς το 1844, ως τη Μεγάλη Ύφεση του 1929-31, ή την κατάρρευση του χρηματιστηρίου τον Οκτώβριο του 1987 (σελ. 209, 426).

Το κίνητρο της ανισότητας

Οι μαρξιστές έχουν επίσης ασκήσει συχνά κριτική στον καπιταλισμό για την απουσία ισότητας. Ωστόσο, η ιστορία της Ευρώπης αποδεικνύει ότι η ανισότητα είναι αναγκαία για να αποκαλύψει την πρόοδο που έχει γίνει από διαφορετικούς ανθρώπους και για να ανταμείψει εκείνους που παίρνουν το ρίσκο να δοκιμάσουν νέους τρόπους για την επίλυση γνωστών προβλημάτων (σελ. 213).

Η ανισότητα είναι επίσης απαραίτητη για να δώσει το ερέθισμα για μίμηση, από την οποία όλοι τελικά κερδίζουν. Όταν, για παράδειγμα, ένα αγρότης προχωρούσε αποφασιστικά μπροστά, το πληροφοριακά κόσμη μάθησης για τα αποτελέσματα των νέων μεθόδων μειώνονταν για όλους. Η παραγωγικότητα και το βιοτικό επίπεδο βελτιώνονταν παντού. Αν η ισότητα επιβάλλεται από τους σοσιαλιστικούς νόμους ή ενθαρρύνεται από

τα συντηρητικά έθιμα, επιβραδύνει ή καταπνίγει την πρόοδο. Οι λαοί της Ευρώπης θα είχαν μείνει φτωχότεροι για περισσότερο καιρό (σελ. 213).

Το να επιτρέπουμε στους ανθρώπους να προοδεύουν ως άτομα στην αγορά, χωρίς να περιμένουν τους άλλους, είναι τελικά πιο εξισωτικό από τη σοσιαλιστική μέθοδο να περιμένουμε για καθολική ή κατά πλειοψηφία συμφωνία σε αίθουσες συζητήσεων. Γιατί, καθώς ακολουθούν και άλλοι, περισσότεροι μπορούν να έχουν μερίδιο στην πρόοδο. Η ανισότητα στη δράση είναι ο δρόμος προς την ισότητα στα αποτελέσματα (σελ. 213).

Παρά τα παραπάνω γεγονότα, η φήμη του καπιταλισμού έχει υποφέρει από τη συνεχιζόμενη επιρροή της μαρξιστικής ιστορίας, η οποία εξακολουθεί να διδάσκεται ευρέως στον δυτικό κόσμο αλλά εξακολουθεί να σφάλλει και να μην μπορεί να εξηγήσει γιατί ο κόσμος προσβλέπει στον καπιταλισμό, ιδίως εκεί όπου βίωσε τον σοσιαλισμό (σελ. 209).

Η σημασία της ιδιοκτησίας

Μια κρίσιμη διαφορά ανάμεσα στον καπιταλισμό και τον σοσιαλισμό είναι ο ρόλος της ιδιοκτησίας (σελ. 209). Πράγματι, η εκκλέπτυνση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων τον δέκατο ένατο αιώνα πιθανότατα βοήθησε περισσότερο και από τις τεχνολογικές προόδους τον καπιταλισμό να πραγματοποιήσει όλες του τις δυνατότητες (σελ. 215).

Γιατί, ενώ οι πραγματικοί ιδιοκτήτες στον καπιταλισμό φροντίζουν την ιδιοκτησία τους ή τα άλλα περιουσιακά τους στοιχεία, οι κατ' όνομα ιδιοκτήτες στον σοσιαλισμό δεν μπορούν να κάνουν το ίδιο, γιατί δεν γνωρίζουν τι κατέχουν. Εκείνο που ονομαστικά ανήκει σε όλους στα χαρτιά, στην πραγματικότητα δεν ανήκει σε κανέναν στην πράξη. Τα ανθρακωρυχεία, οι σιδηρόδρομοι, τα σχολεία και τα νοσοκομεία που «ανήκουν στον λαό», στην πραγματική ζωή ανήκουν σε φαντάσματα. Κανένας ονομαστικός ιδιοκτήτης δεν μπορεί να πουλήσει, να προσλάβει, να δανείσει, να τα δώσει ή να τα κληροδοτήσει στην οικογένεια, στους φίλους του, ή σε αγαθούς σκοπούς. Η δημόσια ιδιοκτησία είναι μύθος και αντικατοπτρισμός (σελ. 210).

Ο κόπος που απαιτείται για να φροντίσει κανείς, για παράδειγμα, το ένα εξηκοστό εκατομμυριοστό μερίδιο ενός σχολείου ή ενός νοσοκομείου που ανήκει σε εξήντα εκατομμύρια Βρετανούς (επικαιροποιημένος αριθμός), ακόμα και σε περίπτωση που θα του ήταν δυνατό να το αναγνωρίσει, υπερβαίνει κατά πολύ το όφελος· έτσι δεν το κάνει, ακόμα και αν μπορεί. Το έργο ανατίθεται σε δημόσιους λειτουργούς οι οποίοι είναι υπόλογοι στους πολιτικούς οι οποίοι, κατά τη σοσιαλιστική μυθολογία, είναι με τη σειρά τους υπόλογοι στον λαό (σελ. 210).

Σε αυτή την μακρά γραμμή επικοινωνίας ο πολίτης χάνει συχνά τα δικαιώματά του. Είναι απορίας άξιο ότι ο μύθος της «δημόσιας ιδιοκτησίας» συνεχίζει να διαδίδεται από άνδρες και γυναίκες που έχουν βλέψεις για την πολιτική ηγεσία. Στον τομέα της εμπορικής διαφήμισης θα είχε καταγγελθεί ως εξαπάτηση του κοινού (σελ. 210).

Όταν η διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης έκανε τους Ρώσους να δημοσιοποιήσουν ακόμα και δυσμενείς πληροφορίες, λίγοι ένωσαν έκπληξη όταν έμαθαν ότι η παραγωγικότητα των ιδιωτικών αγροτεμαχίων στην ΕΣΣΔ ήταν δέκα και είκοσι φορές μεγαλύτερη από εκείνη της «δημόσιας» γης (σελ. 211).

Ωστόσο, οι σοσιαλιστές έχουν αποφύγει επίμονα να αποδεχθούν την αλήθεια ότι η δημόσια ιδιοκτησία καταστρέφει την ουσία της ιδιοκτησίας. Η μεταβολή της ιδιωτικής, αναγνωρίσιμης ιδιοκτησίας σε δημόσια, μη αναγνωρίσιμη ιδιοκτησία, καταστρέφει τα κίνητρα για προστασία, συντήρηση, βελτίωση και μετατροπή της σε παραγωγική ιδιοκτησία μέσω της επικερδούς της χρήσης για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που οι καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν για να αποκτήσουν (σελ. 187).

Ο διαφωτισμός της τιμολόγησης

Το ουσιώδες όργανο με το οποίο οι άνθρωποι μπορούν να κάνουν κάτι τέτοιο-και το οποίο έχει επιτρέψει στον καπιταλισμό να φτάσει σε βιοτικά επίπεδα πολλαπλάσια εκείνων του σοσιαλισμού-είναι το σύστημα τιμολόγησης της αγοράς. Το εν λόγω σύστημα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη συγκε-

ντρωτική μορφή του κρατικού σοσιαλισμού, γιατί αποκεντρώνει τη δύναμη της λήψης αποφάσεων σε ατομικούς αγοραστές και πωλητές οι οποίοι βρίσκονται μακριά από τον έλεγχο των κεντρικών σχεδιαστών. Ούτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην αποκεντρωμένη μορφή του «σοσιαλισμού της αγοράς», τον οποίο σοσιαλιστές οικονομολόγοι προσπαθούν να σχεδιάσουν για περισσότερο από μισό αιώνα (σελ. 184).

Γιατί ένας μηχανισμός τιμών χρειάζεται την ατομική ιδιοκτησία για να δημιουργήσει και να ρυθμίσει τα κίνητρα για καινοτομία, επένδυση, πρόβλεψη της ζήτησης, προσαρμογή της προσφοράς και ανάληψη των κινδύνων που συνεπάγονται όλες αυτές οι αποφάσεις, με ανταμοιβές για την επιτυχία και ποινές για την αποτυχία. Το δίλημμα είναι ότι ο σοσιαλισμός θεμελιώνεται στη δημόσια ιδιοκτησία η οποία δεν αναπαράγει τα απαιτούμενα κίνητρα και τις απαιτούμενες ανταμοιβές και τιμωρίες (σελ. 186).

Οι τιμές έχουν δύο κύριες λειτουργίες. Η προφανής είναι να παρέχουν εισόδημα ως αποτέλεσμα συμφωνιών για τους μισθούς, τις αποδοχές, τις αποζημιώσεις, τις χρεώσεις, τις προσόδους, κτλ. Σε αυτή τη μορφή, οι τιμές χρησιμοποιούνται τόσο στον σοσιαλισμό όσο και στον καπιταλισμό. Στον καπιταλισμό όμως αποφασίζονται χαρακτηριστικά μέσω συμφωνιών ανάμεσα στους αγοραστές και τους πωλητές, ενώ στον σοσιαλισμό ρυθμίζονται μέσω πολιτικών αποφάσεων (σελ. 196).

Η άλλη λειτουργία είναι λιγότερο προφανής αλλά πιο ζωτική: η τιμολόγηση είναι ο μηχανισμός για τη συλλογή και την εκμετάλλευση διάσπαρτων πληροφοριών. Μεταφέρει ζωτικές πληροφορίες για τις απολαβές, τα κόστη και τα κέρδη, οι οποίες είναι απαραίτητες για τη λήψη αποφάσεων αναφορικά με το τι και πόσο θα παραχθεί, σε τι τιμές θα πουληθεί, πόσο πρέπει να επανεπενδυθεί και που πρέπει να χρησιμοποιηθούν οι πόροι (σελ. 196, 213).

Γενικά, όσο υψηλότερη είναι η τιμή ενός προϊόντος, τόσο περισσότεροι πόροι κατανέμονται για χρήση σε μια εταιρεία, ένα επάγγελμα ή έναν κλάδο. Ο σοσιαλισμός δεν έχει κανέναν συγκρίσιμο μηχανισμό: οι πόροι κατανέμονται από σχεδιαστές οι οποίοι, εφόσον δεν έχουν τη δυνατότητα τιμολό-

γησης μέσω της αγοράς, δεν έχουν κανένα άλλο μέσο για την ανακάλυψη των ατομικών προτιμήσεων, οι οποίες έτσι αγνοούνται (σελ. 197).

Η όποια χρήση των τιμών κάνουν οι κεντρικοί σχεδιαστές δεν προορίζεται τόσο για την ανακάλυψη των προτιμήσεων των ανθρώπων, όσο για την κάλυψη των σφαλμάτων που διαπράττουν οι πολιτικοί. Ακόμα και εκεί όπου χρησιμοποιούνται για να αποθαρρύνουν τη ζήτηση για ιδιαίτερος σπάνια αγαθά ή για να ενθαρρύνουν τη ζήτηση για αγαθά που παράγονται σε υπερβολικές ποσότητες, οι αποφάσεις είναι πολιτικές και έχουν συνήθως στόχο να καλύψουν την αναποτελεσματικότητα στον κεντρικό σχεδιασμό (σελ. 197).

Οι πληροφορίες που μεταφέρουν οι τιμές, ή οι αλλαγές στις τιμές, μπορεί να είναι ανεπιθύμητες ή δυσάρεστες. Ο περιορισμός ή οι αλλαγές στη διαθεσιμότητα αγαθών και υπηρεσιών που επιφέρουν μπορεί να είναι αρνητικός ή επιζήμιος για τους παραγωγούς τους. Τα σήματα που δίνουν μπορεί να προκαλέσουν τη μετακίνηση από την παραγωγή κάποιων αγαθών και υπηρεσιών στην παραγωγή άλλων, πολύ διαφορετικών, από βολικές δουλειές σε νέες και αβέβαιες, από οικείες σε ανοικτές κατοικίες και περιβάλλοντα (σελ. 197).

Τα παραπάνω είναι η πηγή μεγάλου μέρους της αντιπάθειας για τις ελεύθερες αγορές. Εξηγούν τη δυσaréσκεια για τον ανταγωνισμό, ο οποίος αποκαλύπτει τις εταιρείες ή τους κλάδους που αποτυγχάνουν να προσαρμοστούν με τη μεγαλύτερη ταχύτητα και αποτελεσματικότητα στις μεταβολές των τιμών. Και εξηγούν την πολιτική αντίθεση στο καπιταλιστικό σύστημα το οποίο δημιουργεί το περιβάλλον για ελεύθερες αγορές, ευέλικτη τιμολόγηση και οικονομικό φιλελευθερισμό εν γένει (σελ. 197).

Το αναπόφευκτο της αλλαγής

Τα αριστερά πολιτικά κόμματα ελπίζουν να εκμεταλλευτούν την αναπόφευκτη δυσaréσκεια που φέρνει η κοινωνική και τεχνολογική αλλαγή, κατηγορώντας τους συντηρητικούς πολιτικούς τους αντιπάλους. Οι αντίπαλοί τους δεν έχουν μά-

θει να απαντούν ότι αλλαγές πρέπει να συμβαίνουν υπό κάθε οικονομικό σύστημα: η επιλογή δεν είναι ανάμεσα στην αλλαγή και τη μη αλλαγή, αλλά ανάμεσα στη βαθμιαία αλλαγή μιας οικονομίας της αγοράς και στην αυθαίρετη, απρόβλεπτη αλλαγή ενός πολιτικοποιημένου συστήματος, η οποία είναι συγχρονισμένη για να εξυπηρετεί πολιτικούς υπολογισμούς (σελ. 197).

Αν δεν χρησιμοποιείται ο μηχανισμός τιμολόγησης του καπιταλισμού, η εναλλακτική είναι η πολιτική μηχανή του σοσιαλισμού, η οποία προστάζει τους ανθρώπους να παράγουν περισσότερο ή λιγότερο ή να αλλάζουν σπίτια, και η οποία διευθύνει γενικά τις ζωές τους (σελ. 197).

Η διανομή μέσω των τιμών έχει πολύ περισσότερα πλεονεκτήματα από την πολιτική διανομή. Πρώτον, μια τιμή είναι ουδέτερη: προκύπτει αυθόρμητα όταν εκείνοι που θέλουν να πουλήσουν συναντούν εκείνους που θέλουν να αγοράσουν. Η τιμή εκφράζει τους όρους με τους οποίους οι δύο πλευρές συναλλάσσονται εθελοντικά. Αν δεν πετυχαίνουν και οι δύο κάτι καλύτερο, δεν συναλλάσσονται (σελ. 200).

Αν υπάρχουν αρκετοί αγοραστές ή πωλητές, κάθε πωλητής προστατεύεται από την αποδοχή μιας πολύ χαμηλής τιμής από όλους τους άλλους αγοραστές, και κάθε αγοραστής προστατεύεται από την καταβολή μιας πολύ υψηλής τιμής από όλους τους άλλους πωλητές. Οι αγοραστές και οι πωλητές σχηματίζουν μαζί μια αγορά (σελ. 200).

Η τιμή λειτουργεί επίσης προειδοποιητικά. Ο αγοραστής θα το σκεφτεί διπλά προτού αγοράσει. Αν δεν υπάρχει καμία τιμή, γιατί πληρώνει έμμεσα μέσω της κυβέρνησης στην οποία καταβάλει φόρους, δεν πρόκειται να το σκεφτεί διπλά, αλλά θα απαιτήσει περισσότερες υπηρεσίες τις οποίες έχει «ανάγκη». Ο φιλελεύθερος οικονομολόγος Λόρδος Ραλφ Χάρις διατύπωσε γλαφυρά αυτή την αρχή: «Αν είναι τσάμπα, κράτα μου δύο» (σελ. 200).

Το αστείο μετριάζεται, ωστόσο, όταν θυμόμαστε ότι η μηδενική τιμολόγηση, ή μάλλον η έμμεση τιμολόγηση που μεταμφιέζεται σε φόρους, μπορεί να προκαλέσει σπατάλη, ανάληπτη αδιαφορία για τις ανάγκες φίλων και γειτόνων,

και στο τέλος έναν πόλεμο όλων εναντίων όλων στον οποίο κάνουμε ο ένας τον άλλον φτωχότερο. Το προφανές παράδειγμα είναι το «δωρεάν» Εθνικό Σύστημα Υγείας, στο οποίο όλοι μπαίνουμε στον πειρασμό να σπαταλήσουμε τον χρόνο γιατρών με μεγάλο φόρτο εργασίας, να ζητήσουμε περισσότερα χάπια από αυτά που χρειαζόμαστε, να μείνουμε για περισσότερο χρόνο στο νοσοκομείο και να χρησιμοποιήσουμε τον εξοπλισμό απρόσεκτα (σελ. 200).

Οι «δωρεάν» υπηρεσίες φέρνουν στην πραγματικότητα ανεύθυνη αμοιβαία φτωχοποίηση. Καταστρέφοντας την πληροφορία, δημιουργούν μια κοινωνία η οποία αγνοεί την φροντίδα, την έγνοια και τη συμπόνοια. Μόνο η αγορά μάς λέει την αλήθεια ότι δεν υπάρχει, ούτε μπορεί να υπάρξει, αρκετή ποσότητα από κάθε ιατρική βοήθεια για να αποφύγουμε κάθε πόνο και να σώσουμε κάθε ζωή. Κανένας πολιτικός δεν πρόκειται να πει κάτι τέτοιο. Αποκαλύπτοντας την αλήθεια, η τιμολόγηση μάς προτρέπει στη φροντίδα σπάνιων εφοδίων. Η πολιτική προτρέπει στη σπατάλη (σελ. 200).

Σε μεγάλο βαθμό, το ίδιο ισχύει για τιμές που κρατιούνται τεχνητά χαμηλές, έστω και αν ο λόγος φαίνεται καλοπροαίρετος. Αν η κοινωνική στέγη επιδοτείται μέσω του περιορισμού των ενοικίων ώστε οι οικογένειες χαμηλού εισοδήματος να μπορούν να πληρώνουν χαμηλά ενοίκια, οι τελευταίες θα καταλαμβάνουν περισσότερο χώρο από όσο χρειάζονται ή θα παραμένουν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε αυτόν αφότου τα παιδιά τους έχουν μεγαλώσει και έχουν φύγει από το σπίτι. Έτσι εμποδίζουν νέες οικογένειες με μικρά παιδιά να μετακομίσουν σε σπίτια με περισσότερο χώρο (σελ. 200, 201).

Είναι προτιμότερο να συμπληρώνεται το χαμηλό τους εισόδημα ώστε να μπορούν να καταβάλουν τα ενοίκια που ισχύουν στην αγορά. Τα συμπληρώματα εισοδήματος μπορούν να ποικίλουν με το εισόδημα και είναι πιο εύκολο να μειωθούν με τον χρόνο καθώς αυξάνει το εισόδημα από ό,τι να μεταβληθούν τα τεχνητά χαμηλά ενοίκια, γιατί τα τελευταία δημιουργούν κεκτημένα δικαιώματα και είναι πολιτικά δύσκολο να αυξηθούν, όπως δείχνει η βρετανική εμπειρία (σελ. 201).

Ο πελάτης πρέπει απλά να έχει δίκιο

Η πραγματική δόξα του καπιταλισμού είναι ότι περισσότερο από κάθε άλλο σύστημα που γνωρίζουμε στην ιστορία χρησιμοποιεί τον μόνο μηχανισμό που μπορεί να θέσει τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα του ανθρώπου ως καταναλωτή πάνω από τα συμφέροντά του ως παραγωγού (σελ. 265). Ο Καρλ Μαρξ ήταν εγκλωβισμένος στην ιδέα του περί ταξικών συμφερόντων: ιδιαίτερα, τη σύγκρουση ανάμεσα στην κεφαλαιοκρατική και την εργατική τάξη (σελ. 409).

Στον πραγματικό κόσμο, τα συμφέροντα τόσο των κεφαλαιοκρατών όσο και των εργαζόμενων διαφέρουν σε κάθε ομάδα. Τα συμφέροντα των κεφαλαιοκρατών ως πωλητών τους κάνουν να προτιμούν τα μονοπώλια· ως αγοραστές όμως προτιμούν τον ανταγωνισμό. Παρομοίως, οι εργαζόμενοι ως πωλητές εργασίας προτιμούν να είναι οργανωμένοι σε μονοπωλιακές οργανώσεις όπως τα εργατικά συνδικάτα· ως αγοραστές των προϊόντων ή των υπηρεσιών άλλων εργαζόμενων όμως, προτιμούν ενστικτωδώς τον ανταγωνισμό μεταξύ εταιρειών και εμπόρων χονδρικής και λιανικής (σελ. 409).

Μόνο ο καπιταλισμός μπορεί να κάνει τον καταναλωτή μέσα μας κυρίαρχο, και το έχει κάνει σε διάφορους βαθμούς στην ιστορία, γιατί ο ανταγωνισμός της αγοράς μπορεί να εμποδίσει τη μυωπική διεκδίκηση των συμφερόντων μας ως παραγωγών μέσω της προστασίας κατεστημένων αλλά ξεπερασμένων κλάδων, επαγγελμάτων και δουλειών. Οι πολιτικές για να «δημιουργηθούν δουλειές» και να «προστατευθούν δουλειές» είναι οπισθοδρομικές, μας κάνουν φτωχότερους και μπορούν να συντηρηθούν μόνο μέσω της πολιτικής διαδικασίας. Ενσαρκώνουν τη σοσιαλιστική σκέψη και απαιτούν τον κρατικό καταναγκασμό (σελ. 181).

Όλα τα άλλα πολιτικοοικονομικά συστήματα έχουν υποτάξει το συμφέρον του ανθρώπου ως καταναλωτή στο συμφέρον του ως παραγωγού. Η φεουδαρχία χαρακτηριζόταν από την εξουσία του γαιοκτήμονα κυρίου του φέουδου. Ο μερκαντιλισμός διευθυνόταν από τις συντεχνίες των παραγωγών. Ο συνδικαλισμός οραματιζόταν την εξουσία των εργατών-παραγωγών.

Ο κορπορατισμός επιδίωξε να συνενώσει τους εργοδότες και τους εργαζόμενους ως παραγωγούς. Ο σοσιαλισμός της τοπικής αυτοδιοίκησης διύθυνε τις εταιρείες κοινής ωφέλειας ως δημιουργούς δουλειών. Ο κρατικός σοσιαλισμός διύθυνε τις εθνικές βιομηχανίες ως προστάτες δουλειών. Η μεταπολεμική συναίνεση στη Βρετανία ήταν ο δημοκρατικός κορπορατισμός. Το κράτος πρόνοιας έχει θέσει τις δουλειές πάνω από τις υπηρεσίες (σελ. 181).

Όλες αυτές οι εναλλακτικές στην αγορά ήταν και παραμένουν μυωπικές εκφράσεις της αγωνίας να διασφαλιστούν τα συμφέροντα παραγωγού των ιδιοκτητών, των εργοδοτών, των επενδυτών, των εμπόρων ή των εργαζόμενων. Ήταν και παραμένουν προστατευτικές συνωμοσίες ή «κομπίνες» οι οποίες εμποδίζουν την πρόοδο για να διασφαλίζουν κατεστημένες προσδοκίες των παραγωγών. Όπου επικράτησαν τον Μεσαίωνα, και σε κάποιες χώρες στα νεώτερα χρόνια, έφεραν στασιμότητα και τελικά παρακμή. Με τον καιρό, η οικονομία επιβραδύνθηκε και σταμάτησε να λειτουργεί (σελ. 181).

Η αγορά είναι ο μόνος μηχανισμός που έχει εξελιχθεί για να παρακινεί τον άνθρωπο να κοιτά τα μακροπρόθεσμα συμφέροντά του. Ο άνθρωπος δεν καταναλώνει για να παράγει. Παράγει για να καταναλώνει (σελ. 181). Η αγορά δεν είναι βολική. Δημιουργεί όμως το υψηλό βιοτικό επίπεδο-σε τροφή, στέγη, ανέσεις, ταξίδια-που οι παραγωγοί επιθυμούν τελικά περισσότερο από τη δουλειά τους (σελ. 181).

Οι πολιτικοί συχνά σφάλουν

Δυστυχώς, οι πολιτικοί δεν έχουν επιτρέψει πάντα στην αγορά να δώσει τα καλύτερα αποτελέσματά της. Στη Βρετανία, το Φιλελεύθερο Κόμμα το έκανε για λίγες δεκαετίες τον δέκατο ένατο αιώνα. Το Εργατικό Κόμμα στα πρώτα του χρόνια είχε στην κυβέρνηση κάποιους εναπομείναντες φιλελεύθερους, αλλά ήταν γενικά το προστατευτικό χέρι των οπισθοδρομικών συνδικάτων. Οι Συντηρητικοί έχουν γενικά ένα αδιάφορο ιστορικό. Τη δεκαετία του 1930 υποστήριξαν την προστασία των παραγωγών, όταν εγκατέλειψαν το ελεύθερο εμπόριο το 1932,

ενώ εισήγαγαν την αδειοδότηση των μεταφορών, τα αγροτικά επιμελητήρια και άλλες «αντικαπιταλιστικές» περιοριστικές πολιτικές (σελ. 181).

Ο καπιταλισμός δεν ήταν ασφαλής από τους Βρετανούς πολιτικούς έως ότου οι νέοι Συντηρητικοί, ανυπόταχτοι ελευθεριστές Ουίγιοι, ενώθηκαν με τους εναπομείναντες, παραδοσιακούς πατερναλιστές Τόρυδες στην κυβέρνηση της κυρίας Θάτσερ. Οι νέοι Συντηρητικοί έκαναν μια θαρραλέα προσπάθεια να απαλλάξουν τη βρετανική οικονομία από έναν αιώνα υπερβολικού κρατισμού, προστατευτισμού και υπερβολικών ρυθμίσεων και να αποκαταστήσουν τις ελεύθερες αγορές στις οποίες το πρωτεύον συμφέρον του καταναλωτή σε κάθε άνθρωπο μπορεί να υπερισχύει έναντι του μυωπικού του συμφέροντος ως παραγωγού. Μέσα σε δέκα χρόνια η κυβέρνηση της Θάτσερ άλλαξε το ρεύμα, αλλά θα χρειαστούν πολύ περισσότερα χρόνια για την απελευθέρωση και τη φιλελευθεροποίηση της βρετανικής οικονομίας (σελ. 182).

Το έργο δεν είναι εύκολο, γιατί όλοι βλέπουμε πιο ζωηρά το συμφέρον μας ως παραγωγοί από το συμφέρον μας ως καταναλωτές. Η εργασία είναι η πηγή του εισοδήματος και της θέσης μας στην κοινωνία. Οι απολαβές μας όταν αναγκάζουμε την κυβέρνηση να ενδώσει στα αιτήματά μας για «βοήθεια» είναι μεγαλύτερες από τις άμεσες απώλειες που υφιστάμεθα ως καταναλωτές (σελ. 182).

Όταν οι αγρότες, οι γιατροί, οι νοσοκόμες, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές πανεπιστημίου ή οι κρατικοί λειτουργοί αποσπούν μεγαλύτερες επιδοτήσεις, υψηλότερες αμοιβές, λιγότερες ώρες εργασίας, μεγαλύτερες διακοπές ή καλύτερες συνθήκες από ό,τι αξίζουν γιατί είναι πολιτικά πρόσφορο να εξασφαλίζεται η σιωπή τους, κερδίζουν ως παραγωγοί αλλά χάνουν ως καταναλωτές μέσω των υψηλότερων φόρων ή τιμών. Το κέρδος τους είναι άμεσο, φανερό και καθόλου αμελητέο· η απώλειά τους είναι μακρινή, δυσδιάκριτη και πολύ μικρή (σελ. 182).

Τα αποτελέσματα είναι επιβλαβή για τη δημοκρατία. Αφού το κόστος της άσκησης πίεσης στην κυβέρνηση έχει πολύ καλύτερες αποδόσεις σε κέρδη παραγωγού από τις απώλειες καταναλωτή που επιβάλλει, τείνουμε να οργανωνόμαστε ως παραγω-

γοί παρά ως καταναλωτές. Αλλά στο τέλος όλοι χάνουμε πολύ περισσότερο ως καταναλωτές από ό,τι κερδίζουμε ως παραγωγοί: παλιές βιομηχανίες, εταιρείες και επαγγέλματα διατηρούνται, το κράτος μεγαθύνεται, οι φόροι φουσκώνουν, οι ευφραδείς παρακινούνται να οργανωθούν, ο πολίτης ωθείται να βγει στους δρόμους και το κοινοβούλιο παρακάμπτεται (σελ. 182).

Κράτος: το μικρό είναι όμορφο

Για να δώσει ο καπιταλισμός τα καλύτερα αποτελέσματά του, τα οποία μέχρι σήμερα δεν έχουν γίνει πουθενά πραγματικότητα, η πολιτική διαδικασία πρέπει να περιορίζεται στα ελάχιστα καθήκοντα του κράτους (σελ. 58). Μπορεί το κράτος να είναι απαραίτητο για κάποιους σκοπούς-για την υπεράσπιση της χώρας, για τη διατήρηση της ειρήνης, για κάποια βασική έρευνα, για την προστασία του περιβάλλοντος-όμως αυτό δεν οφείλεται στην ανωτερότητά του από την αγορά, αλλά στο γεγονός ότι η αγορά δεν μπορεί να λειτουργήσει καθόλου στους συγκεκριμένους τομείς (σελ. 166, 299).

Εν συντομία, όπου το χρησιμοποιούμε, το κράτος είναι τόσο απογοητευτικό ή ακόμα χειρότερο-αναποτελεσματικό, ασύδοτο και διεφθαρμένο-ώστε είναι καλύτερο να μην το χρησιμοποιούμε παρά μόνο για λειτουργίες στις οποίες πρέπει να ανεχτούμε όλα του τα ελαττώματα για να έχουμε τις απαραίτητες υπηρεσίες (σελ. 299, 300).

Η πολιτική διαδικασία βρίσκεται σε χαώδη απόσταση από τη διαδικασία της αγοράς. Είναι η αρένα των ανθρώπων με ειδικά προσόντα στις τέχνες της πειθούς, της οργάνωσης, της διείσδυσης, της λογομαχίας, της άσκησης πίεσης, της χειραγώγησης συναντίψεων, της εισήγησης ψηφισμάτων σε συνέδρους ή του σκληρού παζαριού πίσω από κλειστές πόρτες. Η αγορά είναι ο χώρος των ανθρώπων με γενικά προσόντα, των απλών ανδρών και γυναικών που δουλεύουν την ημέρα και πάνε σπίτι τους το βράδυ (σελ. 196).

Πρωταρχική έμπνευση του σοσιαλισμού είναι η ιδέα ότι άνδρες ή γυναίκες με πολιτική εξουσία, την οποία απέκτησαν μέσω διαδικασιών ανοιχτής ψηφοθηρίας, θα τη χρησιμοποιή-

σουν για το κοινό καλό. Η σιωπηρή παραδοχή που συνόδευε πάντοτε αυτή την ιδέα ήταν ότι, με κάποιον τρόπο, κάποια μαγική αλλαγή θα συνέβαινε στην ανθρώπινη φύση (σελ. 166).

Στην πραγματικότητα, αυτό το όραμα σοσιαλισμού δεν είναι πιθανό να γίνει ποτέ πραγματικότητα προτού καταφέρει να ξεφύγει από την ατέρμονη κυκλική λογική στην οποία είναι παγιδευμένο: η ανθρώπινη φύση δεν πρόκειται να γίνει ανιδιοτελής προτού η σπάνη αντικατασταθεί από την υπεραφθονία, αλλά η υπεραφθονία δεν πρόκειται ποτέ να αντικαταστήσει τη σπάνη προτού η ανθρώπινη φύση γίνει ανιδιοτελής (σελ. 282).

Η καπιταλιστική αγορά δεν εξαρτάται από τέτοιους ευσεβείς πόθους (σελ. 166). Ωστόσο, μακράν του να έχει πραγματοποιήσει το ιδεώδες του Αμερικανού Προέδρου Αβραάμ Λίνκολν για μια κυβέρνηση του λαού, από τον λαό, για τον λαό, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία έχει συχνά οδηγήσει σε μια κυβέρνηση των ανακατωσούρηδων, από τους αυταρχικούς, για τους τραμπούκους (σελ. 172).

Ακόμα και ο τεχνικά πιο αψεγάδιαστος κανόνας διατρέπει τον κίνδυνο να τύχει κατάχρησης από πολιτικούς. Όχι γιατί οι πολιτικοί είναι από τη φύση τους ψεύτες, αλλά γιατί η πολιτική διαδικασία παρέχει πολλές ευκαιρίες για πολιτικά επικερδή κατάχρηση των κανόνων είτε προς άγρα ψήφων, είτε για να κερδηθεί χρόνος μετά από κάποιο σοβαρό λάθος ή μετά από κάποια κακοτυχία, είτε για να προκληθεί μια βραχύβια οικονομική άνθιση πριν τις εκλογές (σελ. 300, 301).

Ένα από τα πιο ανέντιμα κόλπα των πολιτικών είναι το έλλειμμα του προϋπολογισμού. Τα κυβερνητικά οφέλη των κρατικών δαπανών πηγαίνουν έτσι στους σημερινούς πολίτες και άρα στους σημερινούς πολιτικούς, αλλά το κόστος πέφτει στις πλάτες των μελλοντικών ψηφοφόρων. Οι πολιτικοί που είναι σπάταλοι και ζουν σήμερα με τα δανεικά, ενδέχεται να μην συμμετέχουν καν στη δημόσια ζωή για αρκετό διάστημα ώστε να γίνουν αποδέκτες της οργής των μελλοντικών ψηφοφόρων. Δεν προκαλεί λοιπόν απορία το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις συχνά κληροδοτούν μεγάλα χρέη στις επόμενες (σελ. 221)

Ενώ γίνεται αρκετή συζήτηση γύρω από την ανάγκη, τη φύση και την έκταση των δημόσιων δαπανών, το μεγαλύτερο

μέρος του δημόσιου τομέα στη Βρετανία είναι στην πραγματικότητα ένα πολιτικό δημιούργημα και όχι μια οικονομική αναγκαιότητα ή μια λαϊκή προτίμηση. Υπάρχει ένας μακρύς κατάλογος υπηρεσιών οι οποίες δεν αποτελούν δημόσια αγαθά-από τα περισσότερα σχολεία και νοσοκομεία μέχρι τη στέγη και τις συντάξεις, και από τις δημόσιες βιβλιοθήκες μέχρι τα γραφεία ευρέσεως εργασίας (σελ. 230).

Πολλές από αυτές, όπως η δημόσια εκπαίδευση, είχαν τύχει υπεράσπισης ως τρόποι για την αντιμετώπιση της φτώχειας. Ωστόσο, ακόμα και όταν η φτώχεια σταδιακά αποχώρησε από το προσκήνιο στη Βρετανία, συνέχισαν να υπάρχουν και διευρύνθηκαν χάρη στην ορμή που τους έδωσαν η κομματική πολιτική, τα συνδικάτα και άλλα οργανωμένα συμφέροντα που ανακάλυψαν ότι μπορούσαν να αποσπούν περισσότερα από την πολιτική διαπραγμάτευση με υπουργούς ή δημόσιους λειτουργούς, παρά από τους καταναλωτές στην αγορά (σελ. 230).

Στην πραγματικότητα, ο δημόσιος τομέας μπορεί πλέον να αφήσει πολλά από τα καθήκοντά του. Ακόμα και κάποιες λειτουργίες του νόμου θα μπορούσαν να παρέχονται από την αγορά. Η συμφόρηση στα δικαστήρια θα μπορούσε να οδηγήσει κάποια άτομα που εμπλέκονται σε δικαστικές διαμάχες να ζητήσουν από πρώην δικαστές ανώτερων ή κατώτερων δικαστηρίων που έχουν συνταξιοδοτηθεί ή επιθυμούν μια αλλαγή να διαιτητεύσουν μεταξύ τους (σελ. 298).

Σημαντικό μέρος της προστασίας που παρέχει η αστυνομία σε άτομα και περιουσίες θα μπορούσαν να το αναλάβουν ιδιωτικές εταιρείες. Περισσότερες φυλακές θα μπορούσαν να περάσουν στη διεύθυνση ιδιωτικών εταιρειών. Μπορεί οι φόροι να πρέπει να επιβάλλονται από την κυβέρνηση, αλλά θα μπορούσαν να συλλέγονται από ιδιωτικές εταιρείες. Οι πυροσβεστικές υπηρεσίες δεν είναι κατ' ανάγκην δημόσιες: στη Δανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες παρέχονται μερικές φορές από ιδιωτικές εταιρείες (σελ. 233).

Τα πανεπιστήμια και άλλοι πάροχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα μπορούσαν να αντλούν περισσότερα έσοδα από τους πελάτες τους-φοιτητές, βιομηχανίες ή ξένα ιδρύματα. Η επιβολή περισσότερων χρεώσεων για την κάλυψη του κόστους για

για βιβλιοθήκες, μουσεία, αίθουσες τέχνης, όπερες, μπαλέτα, παραλιακές εγκαταστάσεις και πολλές άλλες υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσε να τους αφαιρέσει το λάθος όνομα των δημόσιων αγαθών και να τις μεταφέρει στις τοπικές επιχειρήσεις (σελ. 234).

Πράγματι, επειδή ο δημόσιος τομέας έχει προσπαθήσει να κάνει τόσα πολλά, η αποδοτική προσφορά δημόσιων αγαθών υπό την «πρέπουσα» έννοια έχει συχνά ζημιωθεί από την μη αποδοτική προσφορά δημοσίων αγαθών υπό την «μη πρέπουσα» έννοια, καιρό αφότου η τεχνική και κοινωνική πρόοδος κατέστησαν την προσφορά των τελευταίων περιττή. Δεν προκαλεί λοιπόν έκπληξη το γεγονός ότι το κράτος αργεί να διασφαλίσει την προσφορά νέων, ενδεχομένως, δημοσίων αγαθών, όπως η προστασία από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας ή των υδάτων, η συντήρηση παλαιών κτιρίων, η προστασία των ακτών ή διαφόρων ζωικών ειδών. Αν το κράτος είχε μειώσει στο πέρασμα των δεκαετιών τα δημόσια αγαθά υπό την «μη πρέπουσα» έννοια, ίσως να είχε προνοήσει καλύτερα για τα νέα του καθήκοντα (σελ. 234).

Ωστόσο, οι μέρες πολλών δημοσίων αγαθών υπό την «μη πρέπουσα» έννοια μπορεί να είναι μετρημένες. Τα δυο μεγαλύτερα προπύργια του δημόσιου τομέα, η εκπαίδευση και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, θα μπορούσαν να αποδυναμωθούν από την αύξηση των εισοδημάτων ή της φοροδιαφυγής, αν το κράτος εξακολουθήσει να εμποδίζει τη διαφυγή από αυτά με την επιβολή φόρων για υποβαθμισμένα σχολεία ή για αφιλόξενα νοσοκομεία (σελ. 234).

Δαπανηρή συμπόνοια

Γιατί το κράτος πρόνοιας έγινε τόσο τεράστιο; Η προσφυγή στο κράτος είναι το χαρακτηριστικό ένστικτο του σοσιαλιστικού μυαλού και είχε μέχρι πρόσφατα μολύνει πολιτικούς όλων των κομμάτων στη Δύση. Και σίγουρα υπονόμωσε την ανάπτυξη των εθελοντικών θεσμών που εξαπλώνονταν στη Βρετανία στη διάρκεια μιας ασυνήθιστης φάσης οικονομικού φιλελευθερισμού από τη δεκαετία του 1830 ως τη δεκαετία του 1880 (σελ. 178).

Το σοσιαλιστικό ένστικτο είχε έξι κύριες πηγές. Πρώτον, την ιδέα ότι αν αποτύγχανε η αγορά, το κράτος ήταν η μόνη εναλλακτική. Δεύτερον, την πρόληψη ότι η συλλογική δράση θα εξασφάλιζε την καλύτερη χρήση των πόρων από την ατομική δράση. Τρίτον, τον μύθο ότι ο δημόσιος έλεγχος ήταν πιο υπεύθυνος από τον ιδιωτικό. Τέταρτον, την ανακολουθία ότι αφού η κυβέρνηση είναι αναγκαία για την εξωτερική άμυνα και την εσωτερική ασφάλεια, θα μπορούσε επίσης να προσφέρει πολλές άλλες υπηρεσίες. Τέταρτον, τον ευσεβή πόθο ότι, εφόσον η κυβέρνηση διαθέτει τους πόρους για να κάνει καλά έργα, ικανοί άνθρωποι πρέπει να συμπράξουν για να διασφαλίσουν ότι θα τα κάνει. Έκτον, την αυταπάτη ότι το κράτος είναι ο στίβος ειδικών οι οποίοι θα προτιμούσαν να προσφέρουν υπηρεσίες στους άλλους, παρά να εργάζονται για το δικό τους κέρδος (σελ. 178).

Οι υπηρεσίες του ελέους, της συμπόνοιας, της δικαιοσύνης και της καθολικής καλής βούλησης έχουν βαπτιστεί με το όνομα «πρόνοια» που ηχεί σαν κάτι καλόκαρδο στα αυτιά μας και παρουσιάζει ως δεδομένο εκείνο που δεν ρωτά το μυαλό του σοσιαλιστή: κατά πόσον είναι αυτές που θα ήθελαν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους σε περίπτωση που τους επιτρεπόταν να αποφασίσουν. Το όνομα με το οποίο αποκαλούνται αντικατοπτρίζει τις τεχνικές πώλησης που χρησιμοποιεί η πολιτική: το όνομα «κράτος πρόνοιας» υποδηλώνει ότι οι υπηρεσίες που προσφέρονται εκτός του κράτους είναι λιγότερο επιθυμητές, αξιέπαινες ή ευεργετικές (σελ. 306).

Επειδή το κράτος πρόνοιας είναι οργανωμένο από δημόσιους λειτουργούς, υποτίθεται ότι υπηρετεί το δημόσιο καλό. Ωστόσο, οι δικαιούχοι για τους οποίους παρέχονται οι υπηρεσίες του δεν θα αγωνιούσαν για τις διατηρήσουν ή δεν θα ήταν αντίθετοι στη μεταρρύθμισή τους αν γνώριζαν το ευκαιριακό τους κόστος-τι άλλο θα μπορούσαν να έχουν για τα λεφτά που πληρώνουν σε φόρους (σελ. 306).

Η αναδόμηση του κράτους πρόνοιας

Η προτεινόμενη ιδιωτικοποίηση του κράτους πρόνοιας και η μεταβίβαση μεγάλου μέρους του στην αγορά θα σοκάρει τους

περισσότερους πολιτικούς, όλους τους αξιωματούχους και γραφειοκράτες, όλους τους κοινωνιολόγους (μετά ελαχίστων εξαιρέσεων), τους περισσότερους οικονομολόγους (με αυξανόμενες εξαιρέσεις), τους περισσότερους συμβατικούς πολιτικούς επιστήμονες, όλους σχεδόν τους δημοσιογράφους που καλύπτουν θέματα εκπαίδευσης, υγείας, στέγης και συντάξεων, και τα περισσότερα μέλη των συνδικάτων του δημόσιου τομέα (σελ. 296).

Ωστόσο, κανένα από τα τέσσερα κύρια συστατικά μέρη του κράτους πρόνοιας-εκπαίδευση, υγεία, στέγη, συντάξεις-δεν χρειάζεται να μεταβιβαστεί εξ ολοκλήρου στο κράτος (σελ. 296, 297). Πράγματι, πολλές από τις εκτενείς λειτουργίες που έχει αποκτήσει το κράτος τα τελευταία 130 χρόνια δεν αποτελούν αναπόφευκτες συλλογικές λειτουργίες αλλά διατηρούνται όχι για κάποιον καλό λόγο, αλλά γιατί τα οργανωμένα συμφέροντα που τις προσφέρουν θα ξεβολεύονταν αν οι εν λόγω λειτουργίες μεταβιβάζονταν στην αγορά (σελ. 299).

Η τραγωδία είναι ότι ενώ υπάρχει συχνά άλλος τρόπος-η αγορά-η κρατική πρόνοια έχει διατηρηθεί για τόσο πολύ καιρό, ώστε το ενδεχόμενο άλλων τρόπων βρίσκεται μακριά από το μυαλό των πολλών. Το ερώτημα «Πώς αλλιώς θα έχουμε νοσοκομεία;» είναι τυπικό της κοινής αντίληψης που εμποδίζει τη μεταρρύθμιση. Το κράτος έχει πετύχει έτσι τον υπέρτατο στόχο του κατόχου μονοπωλίου: να φαίνεται απαραίτητο (σελ. 302).

Οι Βρετανοί, ωστόσο, δεν είναι από τη φύση τους κουτοί. Θα καταλάβαιναν αν τους έλεγαν σε απλά αγγλικά ότι μεγάλο μέρος της οικείας, καθημερινής προσωπικής και οικογενειακής τους ζωής ήταν τεχνητό δημιούργημα της κομματικής πολιτικής και θα μπορούσε να αλλάξει χωρίς αδικίες ή ταλαιπωρίες (σελ. 307).

Δεν είναι υποχρεωμένοι-ιδίως όσοι έχουν χαμηλότερα εισοδήματα-να ανέχονται υποβαθμισμένα σχολεία για τα παιδιά τους· δεν είναι υποχρεωμένοι να περιμένουν μήνες για μια εγχείρηση κησών ή για μια αντικατάσταση γοφού· δεν είναι υποχρεωμένοι να ζουν σε υποβαθμισμένες συνοικίες ή σε βανδαλισμένες πολυκατοικίες κοινωνικής στέγης· δεν είναι υποχρεωμένοι να ζουν στα γεράματα με το ένα τρίτο των απολαβών από την εργασία τους (σελ. 307).

Όλα τα παραπάνω είναι δημιουργήματα του κράτους και των υπηρεσιών του. Και τα παράπονα, κυρίως από τους υπαλλήλους τους, για υποχρηματοδότηση, είναι οι γνωστές ειδικές εκκλήσεις των οργανωμένων συμφερόντων. Στην πραγματικότητα, περισσότερα χρήματα διανεμημένα από τους ίδιους ανθρώπους βάσει των ίδιων αρχών δεν θα έφερναν παρά ελάχιστη ή καμιά αλλαγή στους μηχανισμούς που οδηγούν στο χαμηλό επίπεδο, στην ασταθή ποιότητα και στη γραφειοκρατική αδιαφορία του κράτους πρόνοιας (σελ. 307).

Τίποτα δεν θα ήταν αρκετό για την αλλαγή εκτός από τη μεταβολή στη δύναμη και στη θέση των δικαιούχων από ευγνώμονες ικέτες σε απαιτητικούς πελάτες. Για αυτή την επανάσταση στη θέση των απλών ανθρώπων αρκεί μια αλλαγή από το κρατικό μονοπώλιο στον ανταγωνισμό μεταξύ παρόχων στην αγορά, ο μετασχηματισμός της τεχνητής σοσιαλιστικής πρόνοιας που δημιούργησαν οι κυβερνήσεις στην καπιταλιστική πρόνοια που οι άνθρωποι δημιουργούσαν για τους εαυτούς τους τον δέκατο ένατο αιώνα (σελ. 307).

Γιατί το ερώτημα το οποίο δεν θέτουν οι πολιτικοί ή οι πανεπιστημιακοί που είναι χαμένοι στον θαυμασμό τους για το κράτος πρόνοιας είναι τι θα έκαναν οι άνθρωποι με τα χρήματά τους σήμερα, χωρίς τη φορολογία που τους επιβάλλει το υπερδιογκωμένο μας σύστημα πρόνοιας. Τα χαμηλά τους εισοδήματα δεκαετίες πριν θα μπορούσαν να συμπληρώνονταν, κάτι που θα τους είχε δώσει τη δυνατότητα να ασκήσουν τη διαπραγματευτική δύναμη των καταναλωτών στις ανταγωνιστικές αγορές πρόνοιας που άρχιζαν τότε να αναδύονται (σελ. 307, 308).

Η ισχυρότερη και ευρύτερη ζήτηση για διαρκώς υψηλότερα επίπεδα και αυξανόμενες επιλογές στην πρόνοια θα είχαν προκαλέσει, όπως συμβαίνει συνήθως στην αγορά, την ταχύτερη ανταπόκριση από αυξανόμενους αριθμούς παρόχων και από διάφορα είδη σχολείων, νοσοκομείων, στέγης και αποταμιευτικών-συνταξιοδοτικών προγραμμάτων (σελ. 308).

Οι πολιτικοί και οι πανεπιστημιακοί, οι δάσκαλοι στα δημόσια σχολεία και οι γιατροί του δημοσίου, προφανώς περιμένουν από τους απλούς ανθρώπους να μοιράζονται τη δική τους μεσοαστική αποστροφή για την προοπτική να πωλούνται

τα σχολεία και τα νοσοκομεία σαν να ήταν ψητά φασόλια ή μπιζελόσουπα. Οι απλοί άνθρωποι θα μπορούσαν ανταπαντήσουν με την θλιμμένη ευχή να είχαν «πουληθεί» στην υψηλή ποιότητα των αγαθών και των υπηρεσιών για τα οποία πληρώνουν στην αγορά (σελ. 308).

Η εποχή που είχαν αρχίσει να καταλαβαίνουν σωστά

Από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, εκατοντάδες βιβλία και χιλιάδες άρθρα εφημερίδων έχουν απεικονίσει το κράτος πρόνοιας ως το αποκορύφωμα της συμπόνοιας. Αυτή η άποψη, ωστόσο, αγνοεί τους αυθόρμητους προγόνους των υπηρεσιών που δημιούργησε το κράτος. Αγνοεί ποιοι ήταν στην πραγματικότητα οι προσωρινοί λόγοι για τις απαρχές της δημόσιας εκπαίδευσης το 1870, της κοινωνικής στέγης το 1915 και το 1919, των κρατικών συνταξιοδοτικών προγραμμάτων το 1908 και το 1925, και του ΕΣΥ το 1948. Και αρνείται την εμπειρία άλλων χωρών με συγκρίσιμες κουλτούρες (σελ. 313).

Μια σύντομη αναδρομή στις απαρχές της πρόνοιας στα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα θα ξεσκεπάσει τους μεσοαστικούς μύθους για την αναισθησία και την αμέλεια για τον εαυτό τους που υποτίθεται ότι έδειχναν οι προ-προ-προ-παππούδες μας, και θα δείξει πώς θα είχαν διαμορφωθεί η πρόωμη καπιταλιστική εκπαίδευση, η πρόωμη καπιταλιστική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η στέγη και οι συντάξεις, αν δεν είχαν παρεμποδιστεί από το κράτος, τις υπηρεσίες, τους ελεγκτές και τους υπαλλήλους του (σελ. 309).

Διότι οι τόσο λοιδορημένες «βικτωριανές αξίες» δίδασκαν την υπευθυνότητα, την αυτάρκεια, την οικονομία και την ακεραιότητα, οι οποίες συχνά απουσιάζουν από τις κοινωνικοποιημένες δραστηριότητες ακόμα και στον καπιταλισμό (σελ. 318).

Πρώιμες υποσχέσεις στην εκπαίδευση

Από τα πρώτα χρόνια του δέκατου ένατου αιώνα και νωρίτερα, οι γονείς είχαν αρχίσει να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Τα εισοδήματά τους ήταν χαμηλά· χρειάζονταν βοήθεια και την

λάμβαναν από την εκκλησία, τη φιλανθρωπία και άλλες πηγές. Τα δίδακτρα, ακόμα και αν ήταν μόνο λίγες πένες την εβδομάδα τα πρώτα χρόνια, μπορεί να απαιτούσαν κάποιες θυσίες σε βασικά αγαθά, όπως τα τρόφιμα και τα ρούχα, οι οποίες όμως γίνονταν (σελ. 315).

Οι γονείς, αγράμματοι ως επί το πλείστον οι ίδιοι, αγωνιούσαν ολοένα και περισσότερο να μάθουν τα παιδιά τους τα βασικά της γραφής, της ανάγνωσης και της αριθμητικής. Η εκπαίδευση πρέπει να ήταν από νωρίς ανάμεσα στα υποψήφια έξοδα του οικογενειακού προϋπολογισμού, μετά τα βασικά αγαθά της καθημερινής ζωής (σελ. 315).

Δεν είναι όμως αυτή η εντύπωση που μεταφέρουν οι ιστορικοί ή οι μυθιστοριογράφοι του κοινωνικού ρεαλισμού. Οι ιστορικοί αντλούσαν τα στοιχεία τους από επίσημες εκθέσεις του δέκατου ένατου αιώνα για τους μεγάλους αριθμούς παιδιών που δεν πήγαιναν ακόμα σχολείο. Ο Κάρολος Ντίκενς [Charles Dickens] και άλλοι μυθιστοριογράφοι του κοινωνικού ρεαλισμού αντλούσαν στοιχεία για τη μυθοπλασία τους από τα χειρότερα σχολεία (σελ. 315).

Φαίνεται ότι και τότε, όπως και τώρα, οι αποτυχίες, ακόμα και αν ήταν η εξαίρεση, προκαλούσαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον και πουλούσαν περισσότερα βιβλία από τις επιτυχίες. Η κανονικότητα ήταν βαρετή· η εξαίρεση προκαλούσε τα φιλανθρωπικά αισθήματα, τη λογοτεχνική φαντασία και την πολιτική οργή (σελ. 315).

Ο σοσιαλισμός πάντοτε τρεφόταν από υποθετικές και φαινομενικά ανέξοδες θεραπείες οδυνηρών συμπτωμάτων. Τα ιδιωτικά σχολεία δεν είχαν καταφέρει να μορφώσουν όλα τα παιδιά, άρα, υποστήριζαν ορισμένοι, αν κάποιος δεν μπορούσε να πληρώσουν, η αγορά δεν πρέπει να προσφέρει εκπαίδευση σε κανέναν. Η πληρωμή της εκπαίδευσης μέσω φόρων, έμμεσων αρχικά αλλά και άμεσων αργότερα, σπανίως συζητείται. Αυτή είναι μια σύγχυση ανάμεσα στην εθνικοποίηση της προσφοράς και την ενίσχυση της ζήτησης (σελ. 315, 316).

Αν η ζήτηση είναι ανεπαρκής γιατί κάποια εισοδήματα είναι χαμηλά, η λογική λύση είναι η ενίσχυσή τους ώστε όλοι οι γονείς να είναι σε θέση να πληρώνουν, όχι η δημιουργία ενός

κρατικού μονοπωλίου για όλους εκείνους που έχουν λίγες επιλογές, μικρή επιρροή και ακόμα μικρότερη προοπτική διαφυγής. Το φαγητό και ο ρουχισμός είναι ακόμα πιο βασικά αγαθά, αλλά αυτό δεν αποτελεί επιχείρημα για τη δημιουργία κρατικών μονοπωλίων (σελ. 316).

Ο αριθμός των παιδιών στα προ του 1870 ιδιωτικά σχολεία υπερδιπλασιάστηκε από 500.000 περίπου το 1818 σε περισσότερα από 1.250.000 το 1834. Ως το 1851, δύο στα τρία παιδιά λάμβαναν εκπαίδευση σε καθημερινή βάση από την ηλικία των τεσσάρων ως την ηλικία των δέκα. Ο καθηγητής Μαρκ Μπλάουγκ [Mark Blaug] έχει συμπεράνει ότι ως το 1850 τα ποσοστά σχολικής φοίτησης και γραμματισμού στην Αγγλία, σε σχολεία κυρίως χρηματοδοτούμενα από τους γονείς, υπερέβαινε τα αντίστοιχα όλου του κόσμου το 1950, έναν αιώνα αργότερα (σελ. 318, 319).

Πόσο περισσότερο θα είχε εξαπλωθεί η ελεγχόμενη από τους γονείς, μη πολιτικοποιημένη εκπαίδευση αν δεν είχε αποθαρρυνθεί και δεν είχε περιοριστεί από το κράτος; Πόσοι περισσότεροι γονείς σήμερα, με πολύ υψηλότερα εισοδήματα από εκείνα των προ-προ-παππούδων τους το 1870, αυξημένα μάλιστα από χαμηλότερους έμμεσους και άμεσους φόρους, θα πλήρωναν πρόθυμα για τα σχολεία της επιλογής τους; Ποτέ δεν θα μάθουμε. Οι ιστορικοί δεν ρωτούν (σελ. 321).

Το σοσιαλιστικό μυαλό αποφεύγει το ερώτημα και είναι τυφλό στην προοπτική. Αλλά ο αριθμός πρέπει να είναι πολλαπλάσιος του 7% των παιδιών που φοιτούν σήμερα σε τέτοια, χρηματοδοτούμενα από τους γονείς, σχολεία. Με ειδικές υποτροφίες ή κουπόνια, κάθε σχεδόν παιδί της εργατικής τάξης θα μπορούσε να απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα μιας ανταποκρινόμενης εκπαίδευσης, η οποία θα αντιμετώπιζε τους γονείς ως πελάτες που πληρώνουν γιατί έχουν τη δύναμη να αποφεύγουν τα κακά σχολεία, όπως αποφεύγουν και τα κακά εστιατόρια (σελ. 321).

Προφανώς υπήρχαν και κακά ιδιωτικά σχολεία στη βικτωριανή εποχή και τα μυθιστορήματα κοινωνικού ρεαλισμού τα εκμεταλλεύτηκαν επικερδώς για τη μυθοπλασία τους. Αλλά κάποιες περιπτώσεις κακών δειγμάτων δεν αποτελούν τεκμήριο κατά του καπιταλισμού (όπως κάποιες περιπτώσεις καλών δημόσιων σχολείων δεν αποτελούν τεκμήριο υπέρ του σοσιαλισμού). Τα κακά

σχολεία δεν θα μπορούσαν να είχαν επιβιώσει για καιρό, καθώς θα αύξανε η αγοραστική δύναμη ή θα τη συμπλήρωνε για τα χαμηλά εισοδήματα το κράτος. Δεν υπήρχε καμιά ανάγκη να επιβιώσουν περισσότερο από τα κακά εστιατόρια (σελ. 322).

Τα ιδιωτικά σχολεία εξαπλώνονταν σε ένα σύστημα το οποίο άνοιγε εξόδους διαφυγής από κακούς προμηθευτές· τα δημόσια σχολεία δημιουργήθηκαν σε ένα σύστημα το οποίο έκλεισε τις εξόδους. Σήμερα, κάπου 93 στους 100 γονείς ακόμα αποτρέπονται ή εμποδίζονται να προσφέρουν στα παιδιά τους την εκπαίδευση της επιλογής τους. Αυτή είναι η απανθρωπιά της πολιτικής διαδικασίας (σελ. 322).

Οι απαρχές της καθολικής ιατρικής περίθαλψης

Η παροχή ιατρικής περίθαλψης δεν τα πήγε καλύτερα. Η αυθόρμητη ανάπτυξη υπηρεσιών υγείας από τις φιλικές αλληλοασφαλιστικές εταιρείες, τα ιατρικά ιδρύματα, τον ασφαλιστικό κλάδο και άλλους μηχανισμούς της αγοράς του δέκατου ένατου αιώνα-καπιταλιστική ιατρική περίθαλψη-εμποδίστηκε και τελικά καταστράφηκε σχεδόν από πολιτικούς, γραφειοκράτες και παραγωγούς σε διαδοχικά στάδια, με αποκορύφωμα το Εθνικό Σύστημα Υγείας του 1948-τη «σοσιαλιστή ιατρική περίθαλψη» (σελ. 323).

Η εμβρυακή ιατρική αγορά έναν και πλέον αιώνα πριν ανέπτυξε την κυριαρχία του καταναλωτή· το ΕΣΥ την αντικατέστησε με την κυριαρχία του παραγωγού υπό την αμφίεση του πολιτικού πατερναλισμού και της επαγγελματικής αγαθής προαίρεσης. Η αναπτυσσόμενη αγορά των αγοραστών, στην οποία οι καταναλωτές απασχολούσαν τους γιατρούς που χόρευαν στον σκοπό τους, αντικαταστάθηκε από την κρατικά επιβεβλημένη αγορά των πωλητών, στην οποία οι καταναλωτές έγιναν κέτες στα ιατρεία (σελ. 323).

Αυτή η θλιβερή ιστορία, που στα ουσιώδη της έχει αποκρυφτεί από πολιτικούς ισχυρισμούς για τη δημιουργία ισότητας, τη δικαιοσύνη και τη συμπόνοια, αποτελεί την οικονομική ιστορία της βρετανικής ιατρικής. Στη διάρκεια του αιώνα, η σοσιαλιστική σκέψη κυριάρχησε έναντι της φιλελεύθερης διδαχής για τις συνέπειες, σε ολόκληρη την ανθρώπινη συμπεριφορά,

του κρατικού καταναγκασμού, της συγκέντρωσης ισχύος, των μονοπωλίων και της μυωπίας των παραγωγών (σελ. 323).

Οι βρετανικές υπηρεσίες υγείας δεν πρόκειται να βελτιωθούν ριζικά προτού η αγορά πωλητών του ΕΣΥ ενδώσει σε μια αγορά αγοραστών. Η αναμονή και οι ουρές των ασθενών για γιατρούς στο ΕΣΥ πρέπει να αντιστραφούν. Οι γιατροί πρέπει να περιμένουν για ασθενείς (σελ. 323).

Η διαφορά είναι οι μακρές περίοδοι αναμονής για τους ασθενείς του ΕΣΥ-οι οποίες συχνά διαρκούν εβδομάδες για ιατρικές γνωματεύσεις, μήνες για κάποιες επεμβάσεις και χρόνια για τις λεγόμενες μη επείγουσες επεμβάσεις, ενώ προκαλούν άγχος στους ασθενείς και συχνά επιδεινώνουν τη σωματική τους υγεία-θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από σύντομες, σποραδικές περιόδους αναμονής από τους γιατρούς. Ο λόγος είναι ότι η αγορά είναι πολύ πιο αποτελεσματική στον συντονισμό του χρόνου των ασθενών και των γιατρών από ό,τι οι συγκεντρωτικές διαδικασίες του κράτους (σελ. 323).

Το ΕΣΥ πουλήθηκε πολιτικά στο εκλογικό σώμα με την υπόσχεση ότι όλοι θα είχαν την καλύτερη ιατρική φροντίδα που θα μπορούσε να προσφέρει η επιστήμη. Αυτή η αντίληψη της μεγαλόπνοης μαρξιστική υπόσχεσης «...στο καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του», ήταν μια απάτη από την οποία η δημοκρατία, οι γιατροί και ο λαός ακόμα υποφέρουν (σελ. 324).

Αυτή η απάτη έχει υποβαθμίσει την πολιτική δημοκρατία σε πολιτική δημοπρασία, έχει παραπλανήσει τους γιατρούς κάνοντάς τους να πιστεύουν ότι το κράτος θα μπορούσε να απομονώσει την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη από τη θεμελιώδη ανθρώπινη συνθήκη της σπάνης και έχει ανάληψη δημιουργήσει ανεκπλήρωτες προσδοκίες καθολικής ιατρικής περίθαλψης χωρίς όρια κόστους στον χρόνο των γιατρών, σε νοσοκομειακό εξοπλισμό, σε υπηρεσίες ασθενοφόρων και σε αναρίθμητους άλλους σπάνιους πόρους, τους οποίους η κοινωνία πρέπει να διαχειρίζεται προσεκτικά για να μην τους χάσει σε έναν άτακτο αγώνα επιβίωσης (σελ. 324).

Ωστόσο, αυτές οι αρχές της φροντίδας και της οικονομίας στη χρήση των πόρων γίνονταν σεβαστές από τους εργαζόμενους στην Αγγλία και ενσωματώνονταν στις πρώιμες προσπάθειές τους να οικοδομήσουν ιατρικές υπηρεσίες για τους ίδιους

και τις οικογένειές τους τον δέκατο ένατο αιώνα. Οι αυθόρμητοι διακανονισμοί που έκαναν με τους γιατρούς σε ιατρικά ιδρύματα, συλλόγους και άλλες οργανώσεις δεν θα είχαν παραπλανήσει τον λαό, τους γιατρούς ή τους πολιτικούς καλλιεργώντας τους απραγματοποιήτες προσδοκίες (σελ. 324).

Η καπιταλιστική ιδέα αντιμετώπισε την πραγματικότητα και δημιούργησε λύσεις για τη μεγιστοποίηση του οφέλους που θα μπορούσε να εξαχθεί από σπάνιους πόρους. Η σοσιαλιστική ιδέα στην περίπτωση του ΕΣΥ εξέλαβε απερίσκεπτα ως δεδομένα όλα εκείνα που έχει να αντιμετωπίσει ως ανοιχτά ερωτήματα η ανθρωπότητα, με την αφέλεια του κεντρικού μαρξιστικού σφάλματος αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στην ανθρώπινη φύση και τους σπάνιους πόρους (σελ. 324).

Το Ιατρικό Ταμείο του Σουίντον της Εταιρείας των Μεγάλων Δυτικών Σιδηροδρόμων [Great Western Railway Medical Fund Society of Swindon] ιδρύθηκε το 1847, έναν αιώνα πριν το ΕΣΥ, και ως το 1944 απασχολούσε δεκατέσσερις γιατρούς και συμβούλους πλήρους απασχόλησης, καθώς και τρεις οδοντίατρους. Διύθυνε ένα νοσοκομείο 42 κλινών με ένα μεγάλο τμήμα εξωτερικών ασθενών, το οποίο φρόντιζε 40.000 μέλη με τις οικογένειές τους, δηλαδή τον μισό πληθυσμό του Σουίντον. Η Ιατρική Υπηρεσία του Λανέλι και της Περιφέρειας του Λανέλι [Llanelli and District Medical Service] περιελάμβανε το 1937 18.000 συνδρομητές στο ολοκληρωμένο του «μοντέλο κάθε εθνικού συστήματος ιατρικών υπηρεσιών» (σελ. 326).

Οι περιπτώσεις του Σουίντον και του Λανέλι δεν ήταν μοναδικές. Το ότι δεν ήταν ασυνήθιστες καταδεικνύεται από την αύξηση του αριθμού των ιατρικών ιδρυμάτων από δύο το 1870 σε 32 το 1883, με 139.000 μέλη, και σε 85 το 1910, με 329.000 μέλη (σελ. 326).

Κατόπιν ήρθε η υποχρεωτική ασφάλιση για παροχές ασθένειας σε χρήμα το 1911, η οποία έφερε χάος στον τομέα της αυτοβοήθειας. Παρά τους αυξανόμενους αριθμούς δυνητικών μελών, ο αριθμός των ιατρικών ιδρυμάτων έπεσε από 88 το 1912, με 312.000 μέλη, σε 49 το 1947, με 166.000 μέλη. Στη συνέχεια ήρθε το ΕΣΥ το 1948, πχώντας ως προαναγγελία θανάτου της αυτοβοήθειας μέσω της εθελοντικής ιατρικής ασφάλισης.

Όλα τα ιατρικά ιδρύματα είχαν κλείσει ως το 1949 (σελ. 326).

Η προειδοποίηση του εξέχοντος ουίγου πολιτικού Χένρι Μπρόαμ [Henry Brougham] για τα σχολεία, δικαιώθηκε στην περίπτωση της ιατρικής: «...επιβάλλεται να δείχνουμε την ύψιστη προσοχή όταν παρεμβαίνουμε σε ένα σύστημα το οποίο είναι τόσο πετυχημένο». Η αγορά έκανε τότε τη δουλειά της στην ιατρική, όπως και στην εκπαίδευση (σελ. 327).

Αλλά η πολιτική διαδικασία έχει άλλες προωθητικές δυνάμεις από τον σκοπό να γίνει το άτομο κυρίαρχο της μοίρας του. Από τα 12 εκατομμύρια που ασφαλίστηκαν αναγκαστικά από το κράτος με τον νόμο του 1911, τα εννέα εκατομμύρια καλύπτονταν ήδη από εθελοντικά προγράμματα σε αναγνωρισμένες και μη αναγνωρισμένες αλληλασφαλιστικές εταιρείες. Για ένα τρίτο του αιώνα, η συμμετοχή σε αυτές αύξανε με επιταχυνόμενο ρυθμό. Τα 2,8 εκατομμύρια των μελών αναγνωρισμένων αλληλασφαλιστικών εταιρειών το 1877 είχαν αυξηθεί κατά 90.000 το χρόνο σε 3,6 εκατομμύρια ως το 1887, κατά 120.000 το χρόνο σε 4,8 εκατομμύρια ως το 1897 και κατά 140.000 το χρόνο σε 6,6 εκατομμύρια ως το 1910 (σελ. 327).

Με τον ίδιο ρυθμό επιτάχυνσης, ένα εκατομμύριο ακόμα θα είχαν καλυφθεί από όλα τα προγράμματα ως τον πόλεμο του 1914. Όλα αυτά χάθηκαν, όχι από τη βούληση των ανθρώπων, αλλά από την πολιτική διαδικασία. Τα γνωστά προσχήματα της πιο γρήγορης κρατικής δράσης, της διάχυτης φτώχειας και του ακατάστατου, ασχεδίαστου χαρακτήρα της φροντίδας, απέκρυπταν τα λιγότερο άξια κίνητρα του κομματικού πολιτικού οφέλους, της γραφειοκρατικής «οικοδόμησης αυτοκρατορίας» και της συνθηκολόγησης με τα οργανωμένα συμφέροντα (σελ. 327).

Η αγορά, ωστόσο, παρά την καταστολή της από το κράτος, ανέκαμψε χάρη στις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η εθελοντική ασφάλιση υγείας ανέκαμψε μέσα από τα απομεινάρια των φιλικών αλληλασφαλιστικών εταιρειών και επανέφερε τις μεθόδους της πληρωμής για ιατρικές υπηρεσίες στην αγορά (σελ. 327).

Η βαθμιαία αύξηση της ζήτησης προήλθε από οικογενειάρχες με αυξανόμενα εισοδήματα και από εργοδότες που ήθελαν ταχύτερη και καλύτερη ιατρική φροντίδα για τους υπαλλήλους

τους, για τους οποίους είχαν το άγχος ότι θα τους στερούνταν όποτε βολεύε το ΕΣΥ, το οποίο έλεγε, επί της ουσίας, «Μην μας καλείται, θα σας καλέσουμε εμείς». Το ΕΣΥ δείχνει ποιες είναι οι συνέπειες όταν αφαιρούμε μια υπηρεσία από την αγορά και την εντάσσουμε στην πολιτική διαδικασία (σελ. 327).

Η διαδικασία της αγοράς, στο πλαίσιο της οποίας η πληθώρα των διαφόρων Ιατρικών Ιδρυμάτων του Λανέλι ή των Εταιρειών Αλληλασφάλισης των Μεγάλων Δυτικών Σιδηροδρόμων έδωσαν τη δυνατότητα στον εργάτη ορυχείου, στον εργάτη στη χαλυβουργία, στον υφαντή, στον ράφτη και στον τσαγκάρη να αποφασίζουν για τη ζωή τους, σχεδόν καταστράφηκε. Η πολιτική διαδικασία στην οποία τους εξώθησε το σοσιαλιστικό μυαλό με την υποχρεωτική ασφάλιση και τη φορολογία δεν ήταν υποκατάστατο της κυριαρχίας του καταναλωτή στην αγορά, αλλά καταστροφείας της (σελ. 328).

Δεν φθονεί όλος ο κόσμος το ΕΣΥ, όπως ισχυρίζονταν άκριτα οι υποστηρικτές του. Μόνο η Ιταλία το αντέγραψε συστηματικά το 1981 και απέτυχε μέσα σε δύο ή τρία χρόνια. Το σταδιακά εξελισσόμενο δημόσιο σύστημα της Νέας Ζηλανδίας πλύττειται από τις ίδιες στρεβλώσεις με το ΕΣΥ. Το βρετανικό εγχείρημα κοινωνικοποιημένης ιατρικής κατέληξε σε αδιέξοδο το οποίο, όπως η δημόσια εκπαίδευση, απειλεί με υποταγή την εργατική τάξη. Οι ολοένα πιο εύποροι εργαζόμενοι καταφέρνουν να ξεφύγουν μόνο χάρη στο αυξανόμενο βιοτικό επίπεδο που παρέχει ο καπιταλισμός (σελ. 329).

Σήμερα, ενώ οι Βρετανοί θα μπορούσαν να απολαμβάνουν την κυριαρχία του καταναλωτή στην ιατρική, οι πολιτικοί τους πρέπει ακόμα να κάνουν παραχωρήσεις στην κυριαρχία του παραγωγού. Αυτή είναι η πραγματικότητα της πολιτικής διαδικασίας (σελ. 330).

Αυτοβοήθεια στη στέγη

Λίγοι πανεπιστημιακοί, δεξιοί ή αριστεροί, θα ισχυρίζονταν πλέον ότι η πολιτική διαδικασία παρέιχε στους Βρετανούς τα σπίτια της προτίμησής τους. Είτε επιθυμούν να είναι ιδιοκτήτες είτε επιθυμούν να είναι ενοικιαστές, πολλοί δεν έχουν καταφέ-

ρει να ζήσουν όπως θα ήθελαν εδώ και πάνω από 70 χρόνια. Τους έχουν εμποδίσει δύο κατανοητές, αλλά τελικά καταστροφικές πολιτικές αποφάσεις (σελ. 330).

Το 1915, η κυβέρνηση της περιόδου του πολέμου έθεσε όρια στα ενοίκια των σπιτιών με την εύλογη πρόθεση να κρατήσει χαμηλά το κόστος της στέγης και να αποθαρρύνει τις πληθωριστικές μισθολογικές απαιτήσεις οι οποίες θα είχαν περιπλέξει τη χρηματοδότηση του πολέμου. Το 1919, η κυβέρνηση απαίτησε από τις τοπικές αρχές να χτίσουν σπίτια για επιδοτούμενη ενοίκιαση για τον περαιτέρω εύλογο λόγο ότι οι περιορισμοί στα ενοίκια είχαν μειώσει δραστικά την αυθόρμητη αύξηση των ιδιόκτητων κατοικιών και αποθάρρυναν τις ιδιωτικές επενδύσεις στην κατασκευή σπιτιών προς ενοίκιαση (σελ. 330).

Το αποτέλεσμα ήταν να στεγάζονται ως τη δεκαετία του 1970 περισσότερο από 6 εκατομμύρια εργατικές οικογένειες σε κατοικίες κοινωνικής στέγης ή σε πολυκατοικίες που δεν θα είχαν επλέξει οι ίδιες. Αυτό το τεχνητό πολιτικό αποτέλεσμα ισοδυναμούσε με το ένα τρίτο του συνολικού οικιστικού αποθέματος και αποτελούσε πηγή υπερηφάνειας για δογματικούς εργατικούς και για μη σκεπτόμενους συντηρητικούς πολιτικούς (σελ. 330).

Ωστόσο, η κληρονομιά τους περιλαμβάνει την υλική υποβάθμιση των κατοικιών κοινωνικής στέγης, των δρόμων και των συνοικιών, τις πολυκατοικίες που έκαναν εκατομμύρια εργαζόμενους να αποδεχθούν μια ζαρντινέρα παραθύρου αντί για κήπο και τις γυναίκες τους να ζουν με τον κίνδυνο του ληστί και του διαρρήκτη, και, όχι λιγότερο σημαντικό, την άρνηση της ευκαιρίας στους εργαζόμενους να αποκτήσουν ένα δικό τους σπίτι και να αποταμιεύσουν κάτι για τα γηρατειά τους (σελ. 330).

Περιλαμβάνει επίσης ένα ακόμα παράδειγμα της αποτυχίας του κράτους το οποίο ούτε μπορεί να αναγνωρίσει το λάθος του, ούτε να το επανορθώσει αποτελεσματικά. Παρά το γεγονός ότι μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 οι κυβερνήσεις της κ. Θάτσερ είχαν πουλήσει εκατομμύρια κατοικίες κοινωνικής στέγης στους ενοίκους τους, η πολιτική διαδικασία στη στέγη δημιούργησε φορτικά οργανωμένα συμφέροντα τα οποία διαιωνίζουν τον μύθο της φιλάνθρωπης κοινωνικής στέγης ακόμα και μέσα στον 21ο αιώνα (σελ. 331).

Η αγορά θα είχε αντιδράσει άμεσα σε μια αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών. Θα είχε κατεδαφίσει τις κατοικίες κοινωνικής στέγης των δεκαετιών του 1950, του 1960 και του 1970, και θα τις είχε αντικαταστήσει με τα σπίτια που ήθελαν πραγματικά οι ολοένα και περισσότεροι εύποροι εργαζόμενοι. Αντ' αυτού, η πολιτική διαδικασία καταδικάζει εκατομμύρια μέλη των εργατικών τάξεων σε κατοικίες κοινωνικής στέγης για πολλά χρόνια ακόμα (σελ. 331).

Η καλύτερη εκδοχή του σοσιαλιστικού οράματος ως προς τις προθέσεις του ήταν τα μικτά συγκροτήματα κοινωνικών κατοικιών του Ανάιριν Μπέβαν [Aneurin Bevan] για ενοίκους της εργατικής και της μεσαίας τάξης, ούτως ώστε να ενθαρρυνθεί η κοινωνική ενσωμάτωση. Αλλά και αυτή η προσπάθεια διέπραξε το χαρακτηριστικό σοσιαλιστικό σφάλμα να αγνοήσει τον βαθμιαίο πλουτισμό που φέρνει ο καπιταλισμός (σελ. 331).

Οι εργάτες γίνονταν μεσαία τάξη γρηγορότερα από όσο μπορούσαν να δουν οι πολιτικοί και τα παιδιά των εργατών-με δύο αυτοκίνητα, δύο τηλεοράσεις και δύο φορές διακοπές το χρόνο-δεν ήταν διατεθειμένα να ανεχθούν τις υποβαθμισμένες κατοικίες που είχε χτίσει το κράτος. Δεν χρειάζονταν πατερναλιστές πολιτικούς να τους λένε που και πώς θα ζήσουν. Θα τους είχε υπηρετήσει πολύ καλύτερα το καπιταλιστικό όραμα μιας ελεύθερης αγοράς στην οποία θα μπορούσαν να αγοράζουν ή να νοικιάζουν τα σπίτια της προτίμησής τους (σελ. 331).

Ωστόσο, η αγορά αναδύεται για περισσότερο από έναν αιώνα. Το απόθεμα των ιδιωτικά χτισμένων σπιτιών χαμηλού κόστους (στα οποία περιλαμβάνονταν και καταστήματα με διαμερίσματα), αυξήθηκε από 3,9 εκατομμύρια το 1875 σε 6,4 εκατομμύρια το 1910. Λίγες ακαδημαϊκές μελέτες έχουν θέσει το ερώτημα πόσο περισσότερο θα είχε αυξηθεί ο παραπάνω αριθμός αν το κράτος είχε επιδοτήσει τη στέγη σε χρήμα αντί να παρέχει φτηνές κατοικίες που μετέτρεψαν τους ενοίκους τους σε φορτικούς υποτακτικούς των αρμόδιων λειτουργών, από τους οποίους μόλις οι δύο στους πέντε ή έξι έχουν ξεφύγει μέχρι σήμερα (επικαιροποιημένη εκτίμηση) (σελ. 331).

Οι άθλιες κατοικίες των εργαζόμενων φτωχών ήταν ένα κοινό παράπονο των επίσημων εκθέσεων και των ανεπίσημων μυ-

θιστορημάτων του δέκατου ένατου αιώνα. Αλλά η συγκεκριμένη άποψη παρέβλεπε συχνά τις βελτιώσεις που έφερναν ήδη τα αυξανόμενα εισοδήματα με τις καπιταλιστικές επενδύσεις στη στέγη (σελ. 332).

Το 1871, η Βασιλική Επιτροπή για τις Φιλικές Αλληλασφαλιστικές Εταιρείες και του Οικοδομικούς Συνεταιρισμούς Αλληλοβοήθειας πληροφορήθηκε έκπληκτη ότι 13.000 εργάτες του Μπέρμιγχαμ ήταν ιδιοκτήτες των σπιτιών τους και ότι τα αγοράζαν με μέσους μισθούς £1.50 την εβδομάδα. Το 1884, η Βασιλική Επιτροπή για τη Στέγη πληροφορήθηκε ότι ο Μόνιμος Οικοδομικός Συνεταιρισμός Αλληλοβοήθειας του Λιντς [Leeds Permanent Benefit Building Society] είχε δώσει τη δυνατότητα σε 7.000 εργάτες να αγοράσουν τα σπίτια τους (σελ. 332).

Δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι το Μπέρμιγχαμ και το Λιντς ήταν οι μόνες βιομηχανικές πόλεις στις οποίες η ιδιοκτησία σπιτιών εξαπλωνόταν. Κάποιοι από τους επίτροπους ήταν σκεπτικοί και έκπληκτοι. Αλλά η αγορά δεν διαφήμιζε τον εαυτό της όπως η κυβέρνηση. Και οι μελετητές της κοινωνικής ιστορίας δεν έψαξαν βαθιά για τεκμήρια αυτοβοήθειας στη στέγη, υποθέτω γιατί δεν περίμεναν να τα βρουν (σελ. 332).

Ούτε η αυτοβοήθεια στη στέγη αναπτύχθηκε μόνο στις πόλεις. Ο Σάμιουελ Σμάιλς [Samuel Smiles] ο άλλοτε διασημότερος συγγραφέας της *Αυτοβοήθειας* [*Self-Help*] (1859), έγραψε σε ένα μεταγενέστερο βιβλίο του, τη *Φειδώ* [*Thrift*] που εκδόθηκε το 1875: «Υπάρχουν ασυνήθιστες πόλεις και χωριά στο Λάνκασιρ [Lancashire] όπου μεγάλα ποσά έχουν εξοικονομηθεί από τους ειδικευόμενους στην πώληση ή την οικοδόμηση άνετων εξοχικών κατοικιών. Ο Οικοδομικός Συνεταιρισμός του Μπάρνλι...έχει 6.600 επενδυτές...κυρίως εξειδικευμένους εργάτες εργοστασίων, εργάτες ορυχείων, μηχανικούς, μηχανολόγους, ξυλουργούς, λιθοδόμους και εργάτες. Επίσης γυναίκες, παντρεμένες και ανύπαντρες» (σελ. 332).

Είναι βέβαιο ότι αν το κράτος είχε βοηθήσει από τότε τους ανερχόμενους εργάτες να γίνουν ανεξάρτητοι, αντί να τους δεσμεύσει, κάπου 3 εκατομμύρια (επικαιροποιημένος αριθμός) βρετανικές οικογένειες δεν θα ζούσαν ακόμα σε κατοικίες κοινωνικής στέγης τις οποίες δεν έχουν επιλέξει και αδυνατούν να

προσαρμόσουν στις προτιμήσεις τους. Οι καταθλιπτικές κατοικίες κοινωνικής στέγης και οι σοβιετικού τύπου πολυκατοικίες που φιλοξενούν το έγκλημα θα ήταν άγνωστες (σελ. 333).

Η μεγάλη «απάτη» των συντάξεων

Οι συντάξεις επίσης θα βρίσκονταν πιθανότατα σε πολύ καλύτερη κατάσταση αν το κράτος είχε βοηθήσει τα αυθόρμητα αποταμιευτικά ιδρύματα αντί να προχωρήσει στην καταναγκαστική εξαγορά τους με την καθιέρωση της πολιτικής απάτης του εθνικού ασφαλιστικού συστήματος. Η διαδικασία ξεκίνησε καλά το 1908, με τις συντάξεις των 50 πενών την εβδομάδα που εισήγαγαν οι φιλελεύθεροι για ανθρώπους 70 ετών και άνω με μικρό ή με κανένα άλλο εισόδημα (σελ. 334).

Αλλά το 1925 η συντηρητική κυβέρνηση του Στάνλεϊ Μπόλντουιν [Stanley Baldwin] υπέκυψε στον πολιτικό πειρασμό να απλώσει τα φτερά της, να αποκτήσει έναν νέο μηχανισμό για να κερδίσει την αγάπη των ψηφοφόρων και να δημιουργήσει μια καινούρια πηγή δημόσιων εσόδων (σελ. 334).

Οι πολιτικοί αγνόησαν την άβολη προειδοποίηση που είχε απευθύνει ο φιλελεύθερος οικονομολόγος Άλφρεντ Μάρσαλ [Alfred Marshall] στη Βασιλική Επιτροπή για τους Ηλικιωμένους Φτωχούς το 1893: «Οι καθολικές συντάξεις...δεν περιέχουν...τους σπόρους της εξαφάνισής τους. Φοβάμαι ότι άπαξ και γίνει η αρχή, θα τείνουν να καταστούν μόνιμες» (σελ. 334).

Δυστυχώς, η πολιτική διαδικασία παρακινεί ακόμα και τον πιο ακέραιο πολιτικό να κοιτά μόνο το άμεσο μέλλον. Η Βασιλική Επιτροπή δεν επινόησε κάποιο είδος σύνταξης το οποίο θα «εξαφανιζόταν» μαζί με τη φτώχεια μεταξύ των ηλικιωμένων. Η κρατική σύνταξη, βασισμένη ονομαστικά σε ένα εθνικό επενδεδυμένο ασφαλιστικό κεφάλαιο αλλά χρηματοδοτούμενη κυρίως από την τρέχουσα φορολογία, καταβάλλεται σήμερα σε 11 περίπου εκατομμύρια (επικαιροποιημένος αριθμός) συνταξιούχους, μεταξύ των οποίων η φτώχεια εξαφανίζεται (σελ. 334).

Αλλά ο μηχανισμός της πολιτικής κινείται σαν πετρελαιοφόρο. Είναι αποδοτικό για τους πολιτικούς να παρουσιάζουν τους «συνταξιούχους» ως φτωχούς και αξιολύπητους.

Αυτή είναι η ανθρωπιά και η συμπόνοια της πολιτικής διαδικασίας (σελ. 334).

Οι κρατικές συντάξεις έχουν γίνει έτσι όχι απλά μόνιμες αλλά επεκτεινόμενες από μόνες τους, ένας αποτρεπτικός παράγοντας για την κινητικότητα της εργασίας, μια απάτη σε βάρος των συνταξιούχων (αφού δεν τις εγγυάται η ασφάλιση), μια περαιτέρω αλλοίωση της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης, και μια τεράστια και αυξανόμενη οφειλή του δημόσιου ταμείου (σελ. 334).

Το σύστημα βασίζεται στην ειρωνεία ότι μεγαλώνει καθώς μεγαλώνουν το εθνικό και τα προσωπικά εισοδήματα. Η ιδέα ότι καθώς το έθνος γίνεται πλουσιότερο είναι σε θέση να καταβάλει υψηλότερες κρατικές συντάξεις είναι μια σύγχυση στην πολιτική του κράτους πρόνοιας. Καθώς αυξάνει το εθνικό εισόδημα, αυξάνουν μαζί και τα προσωπικά εισοδήματα. Το κράτος είναι τότε υποχρεωμένο να μοιράζει υψηλότερες συντάξεις, ενώ οι άνθρωποι που συνταξιοδοτούνται τις χρειάζονται λιγότερο. Το αποτέλεσμα είναι να καταβάλλονται οι κρατικές συντάξεις στους ολοένα πιο εύπορους (σελ. 334).

Στην έρευνά του *Πρόνοια πριν το Κράτος Πρόνοιας [Welfare before the Welfare State]*, ο πανεπιστημιακός Δρ Τσαρλς Χάνσον [Charles Hanson] παραθέτει στοιχεία για το μέγεθος της αυτοβοήθειας υπό τη μορφή αποταμιεύσεων για τα γηρατειά κατά τον δέκατο ένατο αιώνα και εκθέτει διάφορες ακαδημαϊκές έρευνες που είχαν υποτιμήσει τη μαζική αύξηση στην εθελοντική ασφάλιση. Ο Χάνσον συμπεραίνει ότι στις αρχές του εικοστού αιώνα το ποσοστό των ανθρώπων που δεν ήταν ασφαλισμένοι απέναντι στο ενδεχόμενο ασθένειας, και έτσι απέναντι στα γηρατειά ως ένα βαθμό, ήταν «μια μικρή μειοψηφία» (σελ. 335, 336).

Οι Βρετανοί είχαν δείξει έτσι ότι δεν ήταν ούτε ανεύθυνοι ούτε αναισθητοί. Είχαν φροντίσει τις οικογένειές τους. Αν το κράτος δεν έπαιρνε μέρος των αποδοχών τους, πρώτα με έμμεσους και κατόπιν με άμεσους φόρους, για να καλύψει το κόστος υποχρεωτικών παροχών, θα είχαν κάνει περισσότερα. Και όσο το εισόδημά τους αυξάνε, νοιάζονταν περισσότερο (σελ. 336).

Η έρευνα για την εξέταση των προτάσεων Κρόσμαν [Crossman] για την «εθνική σύνταξη» το 1956 (άλλος ένας πο-

λιτικός ευφημισμός για υποχρεωτικές κοινωνικές παροχές) αποκάλυψε ότι οι απλοί άνθρωποι είχαν συσσωρεύσει αρκετά δισεκατομμύρια αποταμιεύσεων σε Εθνικές Αποταμιεύσεις, μετοχές οικοδομικών συνεταιρισμών, βιομηχανικές και προνοιακές εταιρείες, φιλικές αλληλασφαλιστικές εταιρείες, βιομηχανικές ασφάλειες, ασφάλειες ζωής, σπιτιών, ειδών οικιακής χρήσης και άλλων περιουσιακών στοιχείων (σελ. 336).

Οι ιδιωτικές συντάξεις αναπτύχθηκαν με την επέκταση των επαγγελματικών συνταξιοδοτικών προγραμμάτων τις δεκαετίες του 1950 και του 1960. Το πρώτο πρόγραμμα ξεκίνησε το 1931. Ως το 1936, η συμμετοχή είχε αυξηθεί σε 1,8 εκατομμύρια και ως το 1951 σε 3,9 εκατομμύρια στον ιδιωτικό τομέα. Ως τη δεκαετία του 1970, η συνολική συμμετοχή σε χρηματοδοτούμενα προγράμματα στη βιομηχανία και την τοπική αυτοδιοίκηση ήταν γύρω στα 12 εκατομμύρια, και προερχόταν ολοένα και περισσότερο από εργαζόμενους που αμείβονταν με μισθό ή με ημερομίσθιο (σελ. 336).

Αυτό το κίνημα αναδύθηκε στην αγορά. Οι καπιταλιστές εργοδότες τα έδιναν όλα για να προσελκύσουν προσωπικό προσθέτοντας τις συντάξεις ως μισθό επί προθεσμία έναντι τρέχοντος μισθού (σελ. 336).

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι επικριτές επικεντρώθηκαν στις αδυναμίες του συστήματος: δεν καλύπτονταν όλοι οι μισθωτοί, ιδίως οι γυναίκες και οι βραχυπρόθεσμα απασχολούμενοι (αληθές, αλλά η κατάσταση βελτιωνόταν)· η κινητικότητα εμποδιζόταν (αληθές, αλλά μπορούσε να διορθωθεί)· οι ασφαλιστικές εταιρείες έλεγχαν την επένδυση των κεφαλαίων στη βιομηχανία (θα ήταν προτιμότερο το κρατικό μονοπώλιο;)· και, όχι μικρότερης σημασίας, οι επαγγελματικές συντάξεις δημιουργούσαν δύο έθνη στην τρίτη ηλικία (αληθές, αλλά υπαίτιο ήταν το κράτος που επέβαλε την αποταμίευση για συνταξιοδότηση μέσω της κοινωνικής ασφάλισης). Για ακόμα μια φορά, το αποτέλεσμα της αγοράς παραβλεπόταν: οι ιδιωτικές συντάξεις έκαναν τους εργαζόμενους ανεξάρτητους από την πολιτική διαδικασία και τα αμφίβολα τεχνάσματά της (σελ. 336).

Δεκαετίες μετά τις συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις του 1908 και του 1925, οι άνθρωποι που θα μπορούσαν να αποταμιεύουν

με πολλούς τρόπους για πρόωρη ή ύστερη συνταξιοδότηση πρέπει ακόμα να συνεισφέρουν ως φορολογούμενοι σε ένα ανύπαρκτο εθνικό ασφαλιστικό ταμείο για μια βασική σύνταξη η οποία καταβάλλεται ολοένα και περισσότερο στους εύπορους. Η ειρωνεία της πολιτικής διαδικασίας είναι ότι ακόμα και όταν σχεδιάζει να κάνει το καλό, καταλήγει να κάνει κακό (σελ. 337).

Έτσι, η ιστορία των συντάξεων είναι ουσιαστικά εκείνη της εκπαίδευσης, της ιατρικής περίθαλψης και της στέγης: το κράτος έπεσε πάνω και στα τέσσερα και τα επιβράδυνε (σελ. 336, 337).

Η αυτάρκεια αρνείται να πεθάνει

Ίσως φαίνεται πιο δύσκολο να διασώσουμε την πρόνοια από την πολιτική διαδικασία σε σχέση με άλλα αγαθά και υπηρεσίες που έχει καταλάβει το κράτος, γιατί οι εκλογείς φοβούνται φαινομενικά να αφήσουν την τροφό, τρέμοντας τα χειρότερα. Ωστόσο, είναι επίσης ευκολότερο, για τον πιο θεμελιώδη λόγο ότι και τα τέσσερα συστατικά της πρόνοιας βρίσκονταν σε ανάπτυξη προτού το κράτος πρόνοιας σχεδόν τα καταπνίξει (σελ. 337).

Οι ρίζες τους βρίσκονται στον βρετανικό χαρακτήρα: στην έμφυτη ανεξαρτησία του, στην περηφάνια που αντλεί από την αυτοβοήθεια, στο αίσθημα ευθύνης που τρέφει απέναντι στην οικογένεια. Όλα τα παραπάνω έχουν αποδυναμωθεί από το κράτος το οποίο σφετερίστηκε το ρόλο των γονέων, διέρρηξε του δεσμούς συμπάθειας ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, και παρακίνησε τους πάντες να στρέφονται για βοήθεια και μέσα επιβίωσης στους γραφειοκράτες. Η αγορά όχι μόνο δεν ήταν όλο αυτό τον καιρό απύσχα ώστε να μην μπορεί να επανέλθει, αλλά παραμένει στην πραγματικότητα αρκετά κοντά στην επιφάνεια (σελ. 337).

Η αποδεδειγμένη ικανότητα των Βρετανών να διαχειρίζονται χρήματα ήταν η κληρονομιά εκείνων των θεσμών της αγοράς στην εκπαίδευση, στην ιατρική και στη στέγη που το κράτος πρόνοιας σχεδόν κατέστρεψε. Οι Βρετανοί εξασφάλιζαν για τον εαυτό τους παροχές σε ρευστό για την ασθένεια, την ανεργία ή τα γηρατεία, προτού το κράτος εξαγοράσει τους εθελοντικούς θεσμούς τους (σελ. 339, 340).

Οι θεσμοί αυτοί απωθήθηκαν από πολιτικούς και γραφειοκράτες που πήραν τα λεφτά τους μέσω φόρων για να αγοράσουν τα περιουσιακά τους στοιχεία, χρησιμοποίησαν την ισχύ τους για να τους θέσουν εκτός αγοράς με χρεώσεις κάτω του κόστους (οι κατ' ευφημισμὸν «δωρεάν» υπηρεσίες) και τους απειλούσαν διαρκῶς με αφανισμό (σελ. 340).

Δεν μπορεί να μένει καμιά αμφιβολία ὅτι το μεγαλύτερο μέρος των δημόσιων υπηρεσιῶν σε εἶδος θα μπορούσε να εἶχε σταδιακά αντικατασταθεῖ ἀπὸ ρευστό, σίγουρα ἀπὸ τη δεκαετία του 1920. Το κράτος πρόνοιας που δημιουργήθηκε μετὰ τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στα τέλη της δεκαετίας του 1940 θα μπορούσε να εἶχε αποφευχθεῖ με την ἐκλέπτυνση των μεθόδων για ἀναπλήρωση των χαμηλότερων εισοδημάτων (σελ. 340).

Όλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀκόμα και οἱ σωματικά ἀνάπηροι, με ἐξαίρεση μόνο τους ψυχασθενεῖς, θα μπορούσαν να εἶχαν βρει τη θέση τους ὡς καταναλωτὲς που αγοράζουν ἐκπαίδευση, ἰατρική περίθαλψη, στέγη και συντάξεις, μαζί με την αυξανόμενη πλειοψηφία των ἀνθρώπων που τα εἰσοδήματά τους δεν χρειάζονταν ἀναπλήρωση. Αυτό εἶναι το καπιταλιστικὸ ὄραμα της πρόνοιας στην ἀγορά (σελ. 340).

Υπάρχει, φυσικά, ὁ κίνδυνος της ἐξασθένησης του χαρακτῆρα που μπορεί να φέρει το μη δουλεμένο εἰσόδημα ἀπὸ το κράτος, το ρίσκο να σπαταληθεῖ ἄσκοπα και ἡ ἀβεβαιότητα ἀναφορικά με το κατὰ πόσον μπορούμε να ἐμπιστευτοῦμε ἀρκετοὺς γονεῖς με τα συμφέροντα των παιδιῶν τους. Ἀλλὰ το χρέμα εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τις υπηρεσίες γιατί μόνο μέσω της ἀνθρώπινης ἐμπειρίας μπορούμε να μαθαίνουμε και να ἀποφεύγουμε τα λάθη. Ἀκόμα και ἀν δεν μαθαίνουν ὅλοι, αὐτὸς δεν εἶναι λόγος για να ἐπιβάλλουμε το ἴδιο πατερναλισμὸ σε ἐκείνους που το κάνουν (σελ. 340).

Όταν οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τη δυνατότητα να ἐπιλέγουν στη διαδικασία της ἀγοράς, υπολογίζοντας ρεαλιστικά τα ἀτομικά κόστη και ὀφέλη, ἐπιλέγουν την ἰδιωτική ἀντὶ της δημόσιας ἐκπαίδευσης, ἰδιώτες γιατροὺς και ἰδιωτικά νοσοκομεία ἀντὶ του ΕΣΥ, την ἀγορά ἢ ἐνοικίαση κατοικιῶν της ἀρεσκείας τους ἀντὶ της καταβολῆς ἀκόμα και ἐπιδοτούμενων ἐνοικίω-

για κοινωνική στέγη, και ιδιωτικές, ευέλικτες και μεταβιβάσιμες συντάξεις αντί των τυποποιημένων και πολιτικοποιημένων κρατικών (σελ. 341).

Φοβού το μονοπώλιο

Υπάρχει μια σοβαρή κατηγορία μη αποδοτικότητας κατά του καπιταλισμού, λόγω των μονοπωλίων και των περιοριστικών πρακτικών. Η κατηγορία είναι εν μέρει αληθής και εν μέρει ψευδής, γιατί πολλά, αν όχι τα περισσότερα, μονοπώλια δεν θα διαρκούσαν χωρίς τη στήριξη του κράτους. Τα μονοπώλια είναι σε μεγάλο βαθμό αναπόφευκτα τουλάχιστον για κάποιο διάστημα, ενδεχομένως για κάποια χρόνια, κατ' εξαίρεση για δεκαετίες, όταν οι μεγάλες εταιρείες μπορούν να παράγουν με χαμηλότερα κόστη από τις μικρές (σελ. 254).

Αλλά το πρόβλημα διορθώνεται πιο εύκολα από ό,τι στον σοσιαλισμό, γιατί ο καπιταλισμός έχει αναπτύξει ένα οικοδόμημα αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Αυτή η νομοθεσία μπορεί, αν λάβουμε υπόψη όλους τους παράγοντες, να κάνει ενίοτε λιγότερο καλό πειθαρχώντας τα μονοπώλια από όσο κακό εξασθενίζοντας την εσωτερική οργανική αντίδραση των εταιρειών σε αλλαγές στις αγορές. Γιατί η έμμονη ενασχόληση με τις ατέλειες των αγορών-σαν τον υποχόνδριο που αντιδρά σε κάθε αλλαγή της θερμοκρασίας του-έχει οδηγήσει σε θεραπείες που μπορεί να είναι χειρότερες από την ασθένεια (σελ. 254).

Αλλά ο σοσιαλισμός ενθρονίζει τα μονοπώλια ως όργανα του κράτους. Τα αποκαλεί με άλλα ονόματα-«δημόσια ιδιοκτησία» ή «κοινωνική ιδιοκτησία»-αλλά αντικαθιστά ό,τι θα μπορούσε να ήταν επιλογή από αρκετούς ή πολλούς ανταγωνιστικούς ιδιώτες προμηθευτές με έναν κυρίαρχο δημόσιο ή κοινωνικό προμηθευτή. Η αρετή της αγοράς συνίσταται στη δυνατότητα του καταναλωτή να συγκρίνει εναλλακτικά αγαθά και υπηρεσίες και να τα ελέγχει δοκιμάζοντάς τα (σελ. 254, 255).

Στην πραγματικότητα, η νέα τεχνολογία-και η αντικατάσταση της βαριάς βιομηχανίας μαζικής παραγωγής από εταιρείες μεσαίου και μικρού μεγέθους-είναι πιθανό να αποτελέσει μια

ισχυρή και διαρκή δύναμη για την υπονόμευση της συγκέντρωσης ιδιωτικών βιομηχανιών σε μονοπώλια, καρτέλ και περιοριστικές συμφωνίες (σελ. 423).

Περισσότερη δύναμη στις γυναίκες

Άλλος ένας λόγος αισιοδοξίας για το μέλλον του φιλελεύθερου καπιταλισμού είναι η αναδύομενη επιρροή των γυναικών σε κάθε σφαίρα της ζωής, της πολιτικής όπως και της οικονομικής. Στην πολιτική διαδικασία, η επιρροή των γυναικών μπορεί να μην είναι τόσο διαφορετική από εκείνη των ανδρών, αν και οι γυναίκες είναι λιγότερο συνηθισμένες στο αγelaiό ένστικτο της πολιτικής ζωής και άρα πιο πιθανό να επαναστατήσουν ως άτομα παρά να αποδεχθούν τις πλειοψηφικές της διαδικασίες (σελ. 420).

Αλλά στον κόσμο της οικονομίας, η επιρροή των γυναικών θα είναι πολύ διαφορετική. Σε γενικές γραμμές, οι άνδρες στη βιομηχανία τείνουν ακόμα να αναθέτουν τη διαπραγμάτευση της αγοράς σε βιομηχανικές, επαγγελματικές και συνδικαλιστικές οργανώσεις, οι οποίες λαμβάνουν συλλογικές αποφάσεις με την πλειοψηφία των ακτιβιστών (σελ. 420).

Οι γυναίκες είναι χαρακτηριστικότερα λίπτες ατομικών αποφάσεων στην αγορά. Ο καταμερισμός της εργασίας τους έχει μέχρι σήμερα αναθέσει τη λειτουργία του αγοραστή και του καταναλωτή για τον εφοδιασμό του νοικοκυριού. Η αρχετυπική οικογένεια έχει στην κεφαλή της το αρσενικό που κερδίζει χρήματα και το θηλυκό που ξοδεύει (σελ. 420).

Ακόμα και εκεί όπου οι γυναίκες εργάζονται και κερδίζουν χρήματα, διατηρούν την κύρια λειτουργία του αγοραστή και του καταναλωτή - ακόμα και όταν ψωνίζουν μαζί με τους άνδρες. Οι άνδρες, χαρακτηριστικότερα, είναι πολιτικά όντα και οι γυναίκες οικιακά. Όσο περισσότερο οι γυναίκες εργάζονται και κερδίζουν, τόσο ισχυρότερη θα είναι η επιρροή τους στον προϋπολογισμό του νοικοκυριού. Η αυξανόμενη επιρροή των γυναικών ως αγοραστών και καταναλωτών, σε σχέση με εκείνη των ανδρών, ελπίζουμε ότι θα παρακινήσει και θα ενισχύσει την κυβέρνηση για να αντέχει τις φορτικές απαιτήσεις των οργανωμένων παραγωγών (σελ. 420).

Αρωγός της παγκόσμιας ειρήνης

Γενικά, ένας κόσμος καπιταλιστικών χωρών που ελαχιστοποιεί τις αρμοδιότητες του κράτους και μεγιστοποιεί τις δραστηριότητες των ανδρών και των γυναικών στην αγορά είναι πιο πιθανό να διατηρήσει την ειρήνη από έναν κόσμο σοσιαλιστικών χωρών. Ο λόγος είναι ότι ένας τέτοιος κόσμος είναι πιθανότερο να δημιουργήσει μια διεθνή αγορά στην οποία τα άτομα και οι ιδιωτικές εταιρείες αντί των κυβερνήσεων, οι έμποροι αντί των πολιτικών, θα κάνουν δουλειές μεταξύ τους. Οι τόσο κακολογημένες πολυεθνικές εταιρείες είναι, επομένως, εξ ορισμού κατοχυρωμένα συμφέροντα υπέρ της ειρήνης (σελ. 383).

Οι επικριτές του παγκόσμιου καπιταλισμού καταδικάζουν την εμπορευματοποίηση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που επιφέρει. Αν όμως ο καπιταλισμός αντικατασταθεί από τον σοσιαλισμό, η διαδικασία της αγοράς και η εμπορευματοποίηση που φέρνει, με το υψηλότερο βιοτικό της επίπεδο, με τα ισχυρά της σημεία και τις αδυναμίες της, θα αντικατασταθεί από την πολιτική διαδικασία και από την πολιτικοποίηση, με τα πιο αμφίβολα δυνατά της σημεία και τις λιγότερο εξαλείψιμες αδυναμίες της (σελ. 402).

Αυτή είναι η εναλλακτική. Δεν μπορεί να υπάρχει καμιά αμφιβολία αναφορικά με το ποια είναι προτιμότερη. Η διαδικασία της αγοράς επιτρέπει να αποφασίζουν τα άτομα για τον εαυτό τους· η πολιτική διαδικασία απαιτεί να λαμβάνονται οι αποφάσεις από συλλογικές και να επιβάλλονται σε άτομα και μειονότητες. Η διαδικασία της αγοράς ενισχύει το άτομο· μπορεί το άτομο να σφάλει, αλλά η απόφαση είναι δική του. Η πολιτική διαδικασία υποτάσσει το άτομο σε συλλογικές αποφάσεις (σελ. 402).

Ο καπιταλισμός πρέπει να κρίνεται όχι μόνο από όσα έχει πετύχει, παρά τα ελαττώματά του, αλλά ακόμα περισσότερο από όσα θα μπορούσε να πετύχει αν η πολιτική διαδικασία μαζευόταν στα ουσιώδη της και γινόταν πολύ πιο εκλεπτυσμένη από όσο είναι σήμερα, ώστε να αντανakλά τις μικροοικονομικές προτιμήσεις, όπως και τις μακροοικονομικές απόψεις των πολιτών (σελ. 426).

Καπιταλισμός: δεν είναι τέλειος, αλλά είναι η καλύτερή μας ελπίδα

Οι προοπτικές του καπιταλισμού είναι γενικά λαμπρές. Αλλά το βιοτικό επίπεδο της Δύσης εξακολουθεί να περιορίζεται και να είναι αχρείαστα άνισο επειδή η πολιτική διαδικασία έχει πάρα πολλούς δικαιούχους σε όλα τα πολιτικά κόμματα (σελ. 434).

Ο καπιταλισμός δεν ήταν, ούτε πρόκειται να γίνει ποτέ αιφεγιάδιαστος, μπορεί όμως να εξαλείψει πολλές από τις ατέλειές του. Η σοσιαλιστική εναλλακτική που ενσωματώνει την αγορά ως υποδεέστερο όργανο του κράτους είναι κάτι ελάχιστα περισσότερο από μια ακόμα προσπάθεια διάσωσης του σοσιαλιστικού οράματος. Ωστόσο, αν νοιάζονται πράγματι για τη μοίρα των κοινών ανθρώπων, οι σοσιαλιστές διανοούμενοι μπορούν να βοηθήσουν περισσότερο συμμετέχοντας στην προσπάθεια διαμόρφωσης ενός λιγότερου ατελούς καπιταλισμού (σελ. 430, 431).

Κάποιοι σοσιαλιστές διανοούμενοι έχουν εγκαταλείψει τον σοσιαλισμό στο βαθμό που κατανοούν και αποδέχονται τις αγορές. Πολλοί παραμένουν πιστοί στο σοσιαλιστικό όνειρο των αγαθοεργών αγίων και σοφών τους οποίους οραματίζονται ότι θα σχηματίζουν κυβερνήσεις. Ο υπόλοιπος κόσμος πρέπει να τους αφήσει στα όνειρά τους, ενώ εκλεπτύνει τα ατελή εργαλεία που έχουν αναπτυχθεί στον καπιταλισμό για να παρέχουν στην ανθρωπότητα έναν αυξανόμενο ανεκτό και πολιτισμένο κόσμο (σελ. 433, 434).

3. ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΛΟΣ, ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΚΟΣ

Τζέιμς Μπαρθόλομιου⁶

ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ο «καπιταλισμός» μια βρώμικη λέξη; Η εκθρόνιση τρύπωσε αθόρυβα χωρίς αντίσταση και έγινε διάχυτη.

Έχει φτάσει ακόμα και στα σπορ. Πέροι [2006] ένας ανταποκριτής για το πρόγραμμα Σήμερα [Today] του Radio 4 ανέφερε μια πρόταση προερχόμενη από την Ευρωπαϊκή Ένωση να τεθεί ανώτατο όριο στις αμοιβές των ποδοσφαιριστών ως κάτι μάλλον καλό, χωρίς την παραμικρή υπόνοια ότι επρόκειτο για παρέμβαση στην αγορά και άρα-όπως οι περισσότερες παρεμβάσεις στις αγορές-ήταν πιθανό να έχει απρόθετα, επιζήμια αποτελέσματα.

Την ίδια εβδομάδα, η Εκκλησία της Αγγλίας συμμετείχε με ιδιαίτερο ενθουσιασμό στο αντικαπιταλιστικό πνεύμα των καιρών. Εξέδωσε μια έκθεση με τίτλο *Πιστές Πόλεις*, στην οποία έθετε υπό αμφισβήτηση την «εξάρτησή μας από τον καθοδηγούμενο από την αγορά καπιταλισμό». Η έκθεση αναφερόταν στο πώς ο καπιταλισμός «προωθεί την ανισότητα». Οι συγγραφείς της δεν ένιωσαν καμιά ανάγκη να τεκμηριώσουν τον παραπάνω ισχυρισμό. Τον θεώρησαν απλά δεδομένο. Η έκθεση υποστήριζε παραπέρα ότι το χάσμα ανάμεσα στους πλούσιους

6. Ο Τζέιμς Μπαρθόλομιου [James Bartholomew] είναι συγγραφέας και δημοσιογράφος. Υπήρξε αρχισυντάκτης της *Daily Telegraph* και της *Daily Mail*, και εξακολουθεί να γράφει για αυτά τα έντυπα, όπως και για την κυριακάτικη *Mail*, την κυριακάτικη *Telegraph* και τον *Spectator* ως ανεξάρτητος αρθρογράφος. Είναι συγγραφέας των βιβλίων *The Richest Man in the World: The Sultan of Brunei* (1989), *Yew and Non-Yew* (1998) και πιο πρόσφατα, *The Welfare State We're In* (2004) – μια λεπτομερή και αυστηρή ανάλυση των επιπτώσεων του κράτους πρόνοιας στη βρετανική κοινωνία.

και σε εκείνους που «ζουν στη φτώχεια» έπρεπε να μειωθεί. Επομένως, στα μάτια της Εκκλησίας, ο καπιταλισμός δημιουργεί ανισότητα και αυτή η ανισότητα είναι κακή. Είναι δύσκολο να μην συμπεράνουμε ότι η Εκκλησία της Αγγλίας θεωρεί πλέον τον καπιταλισμό κάτι κακό.

Εδώ χρειαζόμαστε έναν έλεγχο στην κουλτούρα. Μια κοινωνία που θεωρεί ευρέως τον καπιταλισμό κάτι κακό, εν ευθέτω χρόνο θα τον καταστρέψει. Είναι απίστευτο, αλλά φαίνεται αναγκαίο να βεβαιώσουμε εκ νέου ότι ο καπιταλισμός είναι η κότα που κάνει τα χρυσά αυγά, το θεμέλιο του ασυνήθιστου πλούτου που απολαμβάνουμε σήμερα σε σύγκριση με όλες τις προηγούμενες περιόδους της παγκόσμιας ιστορίας.

Ήμουν έτοιμος να πω «Ας κάνουμε ένα επαναληπτικό μάθημα επάνω στους λόγους για τους οποίους ο καπιταλισμός είναι καλός», λίγοι όμως από μας είχαν κάνει το αρχικό μάθημα. Δεν προτείνω να διδάσκει κάθε σχολείο τις αρετές του καπιταλισμού, σήμερα όμως τα σχολεία κάνουν το ακριβώς αντίθετο. Διδάσκουν ότι οι καπιταλιστές καταστρέφουν τα τροπικά δάση, ελέγχουν την αμερικανική εξωτερική πολιτική και διαδίδουν τα ανθρωπίνα ηθικά ελαττώματα της πλεονεξίας και του εγωισμού. Ο αντικαπιταλισμός είναι πλέον το υπόρρητο νόημα των μαθημάτων ιστορίας και γεωγραφίας, καθώς και της πολιτικής, των οικονομικών και της κοινωνιολογίας. Λένε ότι ο καπιταλισμός οδήγησε στη δουλεία. Το κράτος παρουσιάζεται ως ο ήρωας που μαλάκωσε τη σκληρότητα του κτήνους με νόμους, ρυθμίσεις και παρεμβάσεις. Αν έχετε παιδιά στο σχολεία-δημόσιο ή ιδιωτικό, το ίδιο κάνει-τα παιδιά σας λαμβάνουν από μια δόση αντικαπιταλιστικής προπαγάνδας κάθε μέρα. Φυσικά, πρόκειται για μια κατάσταση παράλογα ανισοβαρή και βάζει την κοινωνία μας σε έναν αυτοκαταστροφικό δρόμο.

Τα επιτεύγματα του καπιταλισμού

Ποιο είναι το μεγαλύτερο όφελος που βίωσαν οι σχετικά φτωχοί τους τελευταίους δύο αιώνες; Σίγουρα η τρομερή μείωση στο σχετικό κόστος του φαγητού. Δύο αιώνες πριν, το κόστος του φαγητού καταλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος του οικογε-

νειακού προϋπολογισμού. Ήταν δύσκολο για μια φτωχή οικογένεια να έχει αρκετό φαγητό. Αν υπήρχε έλλειψη, μπορούσε να προκληθεί λιμός με χιλιάδες θανάτους. Ακόμα και στην πιο σύντομη περίοδο από τη δεκαετία του 1920 και μετά, η μέση δαπάνη για φαγητό έχει πέσει από το ένα τρίτο στο ένα δέκατο των μέσων εισοδημάτων. Το κόστος του φαγητού έχει κατακρημνιστεί. Κοιτάξτε οποιοδήποτε διάγραμμα με τις τιμές βασικών τροφίμων, όπως το σιτάρι, το κριθάρι και το γάλα, και θα δείτε σχεδόν διαρκείς και βαθιές πτώσεις. Τι έφερε αυτό το τεράστιο όφελος για τους φτωχούς; Μια σειρά κρατικών ρυθμίσεων; Κάποιος πολιτικός με όμορφο παρουσιαστικό, εύκολο χαμόγελο και «όραμα»; Όχι. Ο καπιταλισμός το έκανε.

Κανένα μεμονωμένο άτομο δεν το έκανε. Χιλιάδες, εκατομμύρια το έκαναν. Δεν τους διύθυνε κάποια κεντρική υπηρεσία. Απλά λειτουργούσαν σε ένα καπιταλιστικό σύστημα. Επινόησαν τα γεωργικά μηχανήματα που αντικατέστησαν πολλούς ανθρώπους και έτσι έκαναν το φαγητό πολύ φτηνότερο. Οι αγρότες χρησιμοποίησαν αυτές τις μηχανές. Άλλοι ναυπήγησαν τα καράβια που μπορούσαν να μεταφέρουν καρπούς φτηνά, γρήγορα και σε μεγάλες ποσότητες από μακρινές χώρες όπου το φαγητό παραγόταν πολύ φτηνότερα. Άλλοι διένειμαν το φαγητό με όλο και πιο οικονομικούς τρόπους, μέσω των δρόμων και των σιδηροδρομικών γραμμών, με τα καινούρια φορτηγά και τρένα. Όλα αυτά τα έκαναν ενώ ζούσε ο καθένας τους τη δική του ξεχωριστή ζωή με τον δικό του, ακαθοδήγητο τρόπο. Άλλαξαν ριζικά τα πράγματα. Οι φτωχοί απέκτησαν φαγητό σε αφθονία, σε τιμές που τους ήταν προσιτές. Οι ελλείψεις, η πείνα και ο λιμός έγιναν ιστορία. Αυτό έκανε ο καπιταλισμός. Όταν το περιφρονούμε, περιφρονούμε την εξάλειψη της πείνας σε αυτή τη χώρα.

Αυτό ήταν ίσως το μεγαλύτερο επίτευγμα του καπιταλισμού. Αλλά είναι μόνο ένα από τα πολλά οφέλη που έχει φέρει. Ο καπιταλισμός κατόρθωσε κάτι παρόμοιο στον ρουχισμό. Δυο αιώνες πριν, πολλοί άνθρωποι φορούσαν ξυλοπάπουτσα. Ο ρουχισμός ήταν άλλη μια σημαντική δαπάνη για τους φτωχούς. Όταν ο Νάι Μπέβαν [Nye Bevan] ήταν παιδί, είχε πετάξει ένα μελανοδοχείο στον δάσκαλό του γιατί κορόιδευε ένα παιδί που

η οικογένειά του μπορούσε να αγοράσει μόνο ένα ζευγάρι παπούτσια για εκείνο και τον αδελφό του. Αυτό είναι ένα μέτρο της φτώχειας από την οποία ερχόμαστε. Από αυτή τη φτώχεια έβγαλε ο καπιταλισμός τη χώρα. Για ακόμα μια φορά, νέες και πολύ φτηνότερες μέθοδοι παραγωγής μπήκαν σε εφαρμογή από άτομα που εισήγαγαν βαμβάκι, βελτίωσαν τις παραγωγικές τεχνικές στην κλωστοϋφαντουργία, αξιοποίησαν νέα είδη μεταφοράς και διένειμαν φτηνότερα τις πρώτες ύλες και τα τελικά προϊόντα. Τα παιδιά δεν μοιράζονται πια τα παπούτσια. Ο καπιταλισμός το έκανε αυτό.

Ο καπιταλισμός μάς έκανε πλουσιότερους και μας έδωσε την ευκαιρία να απολαμβάνουμε μια απείρως μεγαλύτερη ποικιλία εμπειριών. Ακόμα και στη διάρκεια της δικής μου ζωής, είδα τη συνηθισμένη διάρκεια των διακοπών να αυξάνεται από μία ή δύο σε τέσσερις ή πέντε εβδομάδες. Τα ταξίδια στο εξωτερικό που ήταν εντελώς άγνωστα για τη μεγάλη πλειοψηφία των εργαζόμενων δύο αιώνες πριν, είναι πλέον κοινός τόπος. Ήταν το κράτος που τα έκανε δυνατά; Φυσικά όχι.

Οι περισσότερες οικογένειες έχουν πλέον αυτοκίνητα. Διαβάστε τα μυθιστορήματα του Τόμας Χάρντι [Thomas Hardy] και θα δείτε ότι οι άνθρωποι πάντοτε περπατούν σε αυτά. Φυσικά, το περπάτημα μπορεί να είναι υγιεινό και ευχάριστο. Αλλά η μέση οικογένεια της εποχής του Χάρντι δεν είχε καμιά άλλη επιλογή.

Ποιος επινόησε τα αυτοκίνητα; Ποιος τα κατασκεύασε; Ποιος εξέλιξε τον σχεδιασμό και την κατασκευή τους σε σημείο που να μπορούν να τα αγοράζουν εκατομμύρια άνθρωποι; Όχι οι κυβερνήσεις. Η ποικιλόμορφη, εφευρετική δύναμη του καπιταλισμού το έκανε.

Γιατί δουλεύει το σύστημα; Γιατί παρέχει ανταμοιβές και κίνητρα. Αν επινοήσεις κάτι καινούριο, μπορεί να αποκτήσεις φήμη και να κάνεις μια περιουσία. Αν προσφέρεις φαγητό, ρούχα ή αυτοκίνητα φτηνότερα από άλλους, αποκτάς περισσότερους πελάτες. Είναι αρκετά απλό. Αν παρέχεις ένα καλό προϊόν σε χαμηλή τιμή, έχεις δουλειά. Αυτή η απλή λογική σημαίνει ότι ο καπιταλισμός τείνει να παράγει καλά προϊόντα και υπηρεσίες σε καλύτερες τιμές.

Καπιταλισμός και ανισότητα

Τι γίνεται με το επιχείρημα ότι ο καπιταλισμός προωθεί την ανισότητα; Προτού αρχίσουμε να απαντάμε, ας θυμηθούμε πόσο καταστροφικές ήταν οι προσπάθειες που έγιναν τον εικοστό αιώνα για να επιβληθεί η ισότητα. Οι αγρότες στη σταλινική Ρωσία υπέστησαν διώξεις και σε πολλές περιπτώσεις σκοτώθηκαν στη διάρκεια της φρικτής «κολλεκτιβοποίησης» των αγροκτημάτων, στην οποία τα μικρά ατομικά αγροκτήματα εξαναγκάστηκαν να ενωθούν σε μεγάλα κοινοτικά. Δεκάδες εκατομμύρια πέθαναν στην Κίνα υπό το κομμουνιστικό καθεστώς. Και μετά από όλο αυτό τον πόνο και την καταπίεση, δεν υπήρχε και πάλι καμιά ισότητα σε αυτές τις χώρες. Υπήρχε η προνομιούχα άρχουσα τάξη που διέθετε, στην περίπτωση της Ρωσίας, εξοχικές κατοικίες και ειδικές λωρίδες κυκλοφορίας στις πόλεις. Η επιβολή της ισότητας δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Είναι καταπιεστική και καταδικασμένη να αποτύχει.

Αλλά ο καπιταλισμός μπορεί να ισχυρίζεται ότι τουλάχιστον μειώνει την ανισότητα στο πέρασμα του χρόνου. Η ανισότητα ήταν τεράστια όταν ο Γεώργιος Γ΄ καθόταν στον επίχρυσο θρόνο του με χιλιάδες υπηρέτες, αγρεργάτες και άλλους υποτακτικούς να βρίσκονται ανά πάσα στιγμή στη διάθεσή του, ενώ αλλού στη χώρα υπήρχαν άνθρωποι που μετά βίας μπορούσαν να τραφούν, και σε κάποιες περιπτώσεις πέθαιναν από πείνα. Στις μέρες μας, εννέα στους δέκα νέους έχουν κινητά τηλέφωνα· το 99% των νοικοκυριών διαθέτει έγχρωμες τηλεοράσεις· τα περισσότερα νοικοκυριά έχουν αυτοκίνητα. Αλλά η αντίθεση στον οικονομικό πλούτο έχει μειωθεί κατά πολύ σε βάθος χρόνου. Αυτό δεν οφείλεται σε κάποια κυβέρνηση, πόσο μάλλον σε κάποια σκόπιμη προσπάθεια για την προαγωγή της ισότητας. Το πέτυχε ο καπιταλισμός.

Το κράτος πρόνοιας

Λένε κάποιοι πολιτικοί από όλα τα κόμματα, «Ναι, ο καπιταλισμός έχει τις χρήσεις του, αλλά το κράτος, από την άλλη, είναι ο φυσικός και ο καλύτερος πάροχος πρόνοιας. Πρέπει να συνδυάσουμε τον καπιταλισμό με την κρατικά παρεχόμενη πρόνοια».

Αλλά αυτό σημαίνει ότι κάνουμε τα στραβά μάτια στο πόσο καταστροφικά κακό είναι το κράτος στην παροχή πρόνοιας. Στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, για παράδειγμα, ένα από τα πιο αντικειμενικά μέτρα είναι το ποσοστό των ανθρώπων που επιβιώνουν πέντε χρόνια μετά τη διάγνωσή τους με κάποια μορφή καρκίνου. Για τα περισσότερα από τα κύρια είδη καρκίνου, η Βρετανία έχει μία από τις χειρότερες, ή ίσως τη χειρότερη επίδοση στη δυτική Ευρώπη. Στον καρκίνο του μαστού, για παράδειγμα, η Βρετανία έχει το χειρότερο ποσοστό πενταετούς επιβίωσης μεταξύ των προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών. Μια γυναίκα που διαγιγνώσκεται με καρκίνο του μαστού στη Βρετανία έχει 40% περισσότερες πιθανότητες να πεθάνει πέντε χρόνια αργότερα από ό,τι μια γυναίκα στη Γαλλία. Η καθηγήτρια Κάρολ Σικόρα [Karol Sikora] έχει υπολογίσει ότι η θεραπεία που παρέχεται από το ΕΣΥ οδηγεί σε 10.000 θανάτους τον χρόνο από καρκίνο, οι οποίοι θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί αν η Βρετανία βρισκόταν στον μέσο όρο των δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Η Βρετανία έχει το πιο κρατικά ελεγχόμενο σύστημα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στον ανεπτυγμένο κόσμο και, βάσει πολλών μέτρων, το χειρότερο. Πολλοί άνθρωποι έχουν υποφέρει και έχουν πεθάνει ως αποτέλεσμα.

Φυσικά, τώρα λένε ότι πράγματα θα γίνουν καλύτερα. Περισσότερα χρήματα συλλέγονται σε φόρους και διοχετεύονται στο ΕΣΥ. Οι ελπίδες και οι δικαιολογίες βρίσκονται πάντοτε σε αφθονία όταν μιλούν οι πολιτικοί για το ΕΣΥ. Πάντοτε αφθονούσαν, από τότε που δημιουργήθηκε το 1948. Αλλά σε ολόκληρη αυτή τη μακρά περίοδο, η ελπίδα για μια πρώτης τάξεως, κρατικά διευθυνόμενη υπηρεσία δεν έχει εκπληρωθεί. Οι δικαιολογίες έπρεπε να γίνονται ολοένα πιο έξυπνες και απίθανες. Ένα μεγάλο πείραμα βρίσκεται τώρα σε εξέλιξη για να δούμε αν παρέχοντας πολύ περισσότερα χρήματα θα ανεβεί το ΕΣΥ στον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Τα πρώτα στοιχεία-από τη χαμηλή απορρόφηση νέων, βελτιωμένων φαρμάκων για τον καρκίνο, για να πάρουμε ένα παράδειγμα-δείχνουν ότι αυτό δεν πρόκειται να συμβεί.

Όσο για την εκπαίδευση, το πιο επιβλαβεντικό στοιχείο για την αποτυχία του κράτους προέρχεται από το ίδιο. Σε μια από

τις δικές του έρευνες, ανακάλυψε ότι το ποσοστό λειτουργικού αναλφαβητισμού μεταξύ των ενήλικων στη Βρετανία είναι 20%. Αυτό μετά από 80 χρόνια δωρεάν, υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η κρατική πρόνοια δημιουργήθηκε σε πολλές περιπτώσεις με καλές προθέσεις, έχει όμως απογοητεύσει και η αποτυχία της πηγαινει πέρα από την παροχή άνισης και συχνά χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η κρατική πρόνοια έχει επίσης κάνει μεγάλη, απρόθετη ζημιά στη βρετανική κοινωνία.

Η κρατική πρόνοια έχει δημιουργήσει μαζική ανεργία σε μόνιμη βάση. Φυσικά, ανεργία υπήρχε και πριν το κράτος πρόνοιας, αλλά μόνο μετά τον Νόμο περί Εθνικής Ασφάλισης του 1911 φτάσαμε να έχουμε τόση ανεργία σε μόνιμη βάση. Για να την εκτιμήσουμε πρέπει να συμπεριλάβουμε όχι μόνο τους επίσημα καταγεγραμμένους άνεργους, αλλά, όπως η ίδια η κυβέρνηση πλέον παραδέχεται, τουλάχιστον ένα εκατομμύριο από εκείνους που λαμβάνουν επιδόματα ανικανότητας για εργασία. Υπάρχουν πολλοί άλλοι, επίσης, που θα έπρεπε κανονικά να συμπεριληφθούν στους άνεργους. Η ανεργία εξακολουθεί να είναι τρομακτικά εκτεταμένη. Αυτή η κατάσταση είναι επιβλαβής για εκείνους που την υφίστανται, καθώς και για την κοινωνία γενικότερα. Το ηθικό των άμεσα επηρεαζόμενων καταρρακώνεται. Πολλοί ανακαλύπτουν ισχυρά κίνητρα για να μην είναι έντιμοι. Το κόστος των παροχών οδηγεί σε υψηλότερους φόρους για όλους τους άλλους, κάτι που δευτερευόντως προκαλεί ακόμα περισσότερη ανεργία.

Το κόστος του κράτους πρόνοιας είναι σήμερα το κυριότερο κόστος του κράτους και το έχει κάνει μόνιμα πολυδάπανο. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει στη φορολόγηση ανθρώπων που η ίδια η κυβέρνηση ορίζει ως «φτωχούς». Η οικονομική μεγέθυνση της Βρετανίας έχει επιβραδυνθεί. Χωρίς το κόστος του σύγχρονου κράτους πρόνοιας, σύμφωνα με μια ανάλυση του ΟΟΣΑ, η οικονομική μεγέθυνση που θα έφερνε η χαμηλότερη φορολογία θα έκανε τους Βρετανούς να είναι μεταξύ των πλουσιότερων λαών στον κόσμο.

Η απρόθετη, απροσδόκητη ζημιά που έκανε το κράτος πρό-

νοιας περιλαμβάνει την τεράστια αύξηση της ανατροφής παιδιών εκτός γάμου και την τρομακτική αύξηση του ποσοστού εγκληματικότητας, ιδίως του βίαιου εγκλήματος. Μαζική ανεργία, παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς πατεράδες και πατεράδες που δεν αναλαμβάνουν καμιά ευθύνη για την οικογένεια, εξάρτηση από το κράτος για τα πάντα, υποβαθμισμένα συγκροτήματα κατοικιών και υποβαθμισμένα σχολεία, έχουν όλα συμβάλει στην αύξηση της εγκληματικότητας. Από ένα εξαιρετικά ειρηνικό και νομοταγές έθνος που ήταν η Βρετανία από την Εδουαρδιανή εποχή μέχρι τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, κατάντησε να έχει από τα χειρότερα επίπεδα εγκληματικότητας και απρέπειας στον κόσμο, ενώ δεν υπάρχει κανένα σημάδι ότι αυτή η τάση έχει φτάσει στο τέλος της.

Πρόνοια χωρίς το κράτος

Θα μπορούσε ο καπιταλισμός να τα είχε καταφέρει καλύτερα; Δεν ήταν μόνο ο καπιταλισμός η εναλλακτική, τουλάχιστον όχι ο καπιταλισμός όπως τον κατανοούμε συνήθως. Πριν το σύγχρονο κράτος πρόνοιας υπήρχε ένα ανοργάνωτο μείγμα παροχής πρόνοιας-τόσο ανοργάνωτο όσο η μαζική μείωση των τιμών στα τρόφιμα. Ξεκίνησε με την αυτοβοήθεια και συνεχίστηκε με την οικογενειακή πρόνοια και την αμοιβαία βοήθεια μέσω μιας ευρείας ποικιλίας θεσμών, ιδίως των φιλικών αλληλασφαλιστικών εταιρειών και της παροχής πρόνοιας στις εμπορικές μορφές της. Αν τίποτα από τα παραπάνω δεν δούλευε ή δεν ήταν επαρκές, υπήρχε μια τεράστια προσφορά φιλανθρωπικής ή ημι-φιλανθρωπικής πρόνοιας.

Αυτή η τεράστια σε ποικιλομορφία πρόνοια περιελάμβανε όλα τα κορυφαία πανεπιστημιακά νοσοκομεία του Λονδίνου και το σύνολο σχεδόν των διασημότερων επαρχιακών νοσοκομείων, μεταξύ των οποίων και το Θεραπευτήριο του Ράντκλιφ [Radcliffe Infirmary] στην Οξφόρδη, στο οποίο έγινε η πρώτη θεραπεία ασθενούς με το φάρμακο που αμέσως ονομάστηκε «θαυματουργό»: την πενικιλίνη. Η πενικιλίνη ήταν πιθανότατα η μεγαλύτερη μεμονωμένη ιατρική πρόοδος του εικοστού αιώνα. Αναπτύχθηκε από τον βρετανικό ιατρικό κλάδο σε συνδυα-

σμό με διάφορα φιλανθρωπικά ιδρύματα και εμπορικές επιχειρήσεις πριν τη δημιουργία του ΕΣΥ.

Πριν το ΕΣΥ, η Βρετανία είχε ένα σύστημα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης το οποίο ακόμα και το Εργατικό Κόμμα έβρισκε δύσκολο να επικρίνει όταν πρότεινε, το 1942, μια Εθνική Υπηρεσία για την Υγεία. Το σύστημα παρείχε πολλές περισσότερες νοσοκομειακές κλίνες και πολύ περισσότερα νοσοκομεία από όσα υπάρχουν σήμερα. Το ΕΣΥ περιορίσε τις ιατρικές δυνατότητες, δεν τις αύξησε.

Στην εκπαίδευση υπήρχε ένα ασυνήθιστο μείγμα παρεχόμενων υπηρεσιών προτού το κράτος επιβάλει το μονοπώλιο. Αλλά, όπως υπογραμμίζει ο Σέλντον στον Καπιταλισμό, το πιο απίστευτο χαρακτηριστικό του μείγματος ήταν το πώς προόδευε. Κατά τα πρώτα τρία τέταρτα του αιώνα, με ελάχιστη εμπλοκή του κράτους, η παροχή εκπαίδευσης αναπτυσσόταν ταχύτατα. Ο Ντέιβιντ Λόιντ Τζορτζ [David Lloyd George] έλαβε εξαιρετική εκπαίδευση από μια αγγλικανική εκκλησία σε μια απόμακρη περιοχή της δυτικής Ουαλίας. Είναι αμφίβολο αν ένας γιος οικογένειας τεχνιτών σε μια τέτοια περιοχή θα λάμβανε σήμερα κάποια εξίσου καλή εκπαίδευση. Ο Λόιντ Τζορτζ διάβαζε τους μεγάλους ιστορικούς Γκίμπσον και Μακόλεϊ προτού αφήσει το σχολείο στην ηλικία των δεκατεσσάρων.

Το πιο σημαντικό από όλα είναι ότι η μη κρατική παροχή κοινωνικής ασφάλισης δεν είχε τα εξαιρετικά επιβλαβή αποτελέσματα του κράτους πρόνοιας. Η πολύ μεγάλη πλειονότητα των αρρένων βιομηχανικών εργατών ήταν μέλη φιλικών αλληλοσφαιλιστικών εταιρειών. Αυτά τα σήμερα ευρέως ξεχασμένα ιδρύματα παρείχαν αμοιβαία βοήθεια. Τα μέλη τους κατέβαλαν τακτικές συνεισφορές και καλύπτονταν για μια ποικιλία δυνατών συμφορών, οι οποίες ποίκιλαν από τη μία εταιρία στην άλλη. Οι περιπτώσεις που κάλυπταν μπορούσαν να περιλαμβάνουν την ασφάλιση για το ενδεχόμενο ανεργίας ή ασθένειας, παροχές στις χήρες σε περίπτωση θανάτου του συζύγου τους, ιατρική ασφάλιση, ενώ, προς το τέλος του αιώνα, είχαν αρχίσει να παρέχουν συντάξεις. Τα συνδικάτα, επίσης, προσέφεραν κάποιες παρόμοιες παροχές πρόνοιας. Όλα αυτά μεγάλωναν και αναπτύσσονται ταχύτατα. Θα ήταν παράλογο να θεωρήσουμε

ότι δεν θα συνέχιζαν να μεγαλώνουν και να αναπτύσσονται αν το κράτος δεν είχε αναλάβει τον ρόλο τους.

Γιατί ο καπιταλισμός αντιμετωπίζεται σήμερα με τέτοια εκτεταμένη απέχθεια; Γιατί η κρατική πρόνοια θεωρείται αναπόφευκτη, αν όχι πραγματικά καλή;

Η κατάρρευση του κομμουνισμού

Όσον αφορά στον καπιταλισμό, η κατάρρευση του κομμουνισμού στο τέλος του εικοστού αιώνα απομάκρυνε από το οπτικό μας πεδίο παράγοντες που ήταν χρήσιμοι στο να μας υπενθυμίζουν πόσο ανώτερος του κρατικού ελέγχου είναι ο καπιταλισμός. Είναι αυτός ο λόγος για τον οποίο η κουλτούρα μας ξεχνάει σταδιακά την αξία του καπιταλισμού;

Από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ως το 1989, όταν έπεσε το Τείχος του Βερολίνου, οι εφημερίδες αναφέρονταν τακτικά στις αποτυχίες των κομμουνιστικών χωρών. Φυσικά, οι τελευταίες είχαν τους υπερασπιστές τους, αλλά ο αριθμός τους σταδιακά λιγόστευε. Είχαν συγκεντρωθεί συντριπτικά στοιχεία που έδειχναν ότι ο κομμουνισμός ήταν μια τρομακτική οικονομική αποτυχία και είχε οδηγήσει σε τέτοιας κλίμακας πολιτική καταπίεση, που όμοιά της δεν είχε υπάρξει στην παγκόσμια ιστορία. Οι άνθρωποι που ζούσαν με κοινωνικά επιδόματα στην πρώην Δυτική Γερμανία ήταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση από τον μέσο μισθωτό στην Ανατολική. Ενώ η καπιταλιστική Νότια Κορέα απολάμβανε εντυπωσιακή οικονομική μεγέθυνση, πέρα από τα σύνορά της, στην κομμουνιστική Βόρεια Κορέα, χιλιάδες πέθαιναν από την πείνα. Όταν η Ρωσία εγκατέλειψε τον κομμουνισμό, ανακαλύψαμε ακόμα περισσότερα για το πόσο στοιχειώδης και κατώτερη ήταν η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη που παρείχε.

Όσοι είχαμε ταξιδέψει στις κομμουνιστικές χώρες πριν την κατάρρευση δεν μπορούσαμε να έχουμε καμιά αμφιβολία για την πλήρη αποτυχία του κομμουνισμού-ο οποίος, εν τέλει, είναι η αντίθεση του καπιταλισμού και η υπέρτατη μορφή κρατικού ελέγχου. Μιλώντας για τον εαυτό μου, δεν θα ξεχάσω ποτέ μου την εικόνα ενός «σουπερμάρκετ» στο Βουκουρέστι το 1982. Το

μεγάλο ψυγείο ήταν σχεδόν άδειο· τα μόνα τρόφιμα που περιείχε ήταν κάτι κονσέρβες· στην πραγματικότητα, το ψυγείο δεν λειτουργούσε καθόλου. Στο Ιρκούτοκ της Σιβηρίας έψαχνα στην πόλη να βρω φρέσκα φρούτα, καθώς είχα να φάω φρέσκα φρούτα μέρες και τα είχα λαχταρίσει. Το μόνο που κατάφερα να βρω ήταν ένα δύο ξεραμένα λεμόνια.

Σε ένα τέτοιο φόντο, ήταν εύκολο να πιστέψει κανείς ότι ο καπιταλισμός ήταν ένα πολύ καλύτερο σύστημα από τον κομμουνισμό και ότι η προσωπική ελευθερία αποτελούσε σημαντικό κομμάτι της ανωτερότητάς του. Οι κάτοικοι των κομμουνιστικών χωρών αντιμετώπιζαν ακραίους περιορισμούς στη δυνατότητά τους να ταξιδεύουν ή να μιλούν, καθώς και σε κάθε άλλη πτυχή της ζωής τους. Στο Ιρκούτοκ είχα προσκαλέσει σε γεύμα κάποιον που είχα γνωρίσει εκεί. Όταν καθίσαμε, ήρθε σύντομα μια σερβιτόρα και του είπε ότι κάποιος ήθελε να του μιλήσουν. Σηκώθηκε και δεν τον ξαναείδα ποτέ. Δεν έχω καμιά αμφιβολία ότι συνελήφθη και ανακρίθηκε από την αστυνομία γιατί είχε μιλήσει σε ξένο.

Σήμερα, ωστόσο, με την πλήρη σχεδόν εξαφάνιση των κομμουνιστικών κρατών, η ιδέα ότι ο ίδιος ο καπιταλισμός είναι ένα κακό σύστημα έχει γίνει πιο διαδεδομένη. Κάθε δεινό ή κάθε ανισότητα υπογραμμίζεται και αντιμετωπίζεται ως σύμπτωμα αποτυχίας. Η κατανόηση της μεγάλης ανωτερότητας του καπιταλισμού έναντι των εναλλακτικών του ξεγλιστράει και χάνεται. Ο εφνουχασμός που επέδειξαν πολλοί θιασώτες των ελεύθερων αγορών το 1989 και στα χρόνια που ακολούθησαν, αποδείχθηκε άστοχος.

Ένα νεο-σοσιαλιστικό μέλλον;

Η ιδέα ότι το κράτος πρέπει να ελέγχει τα πράγματα και να διορθώνει όλα τα κακά έχει ξαναγίνει από τότε ισχυρότερη. Οι αρετές του καπιταλισμού έχουν βαθμιαία ξεχαστεί. Δεν υπάρχουν αρκετοί που είναι έτοιμοι να τις υπερασπιστούν.

Το πρόβλημα είναι ότι σε μια δημοκρατία είναι εξαιρετικά μεγάλος ο πειρασμός για τους πολιτικούς να κερδίζουν ψήφους υποσχόμενοι ότι, υπό τον δικό τους έλεγχο, το κράτος θα

προσφέρει κάτι «δωρεάν» και ότι θα διορθώσει τα προβλήματα. Είναι πολύ πιο δύσκολο για έναν πολιτικό να κερδίσει ψήφους λέγοντας, «Το πρόβλημα στην κοινωνία μας είναι ότι το κράτος κάνει πάρα πολλά».

Ο λαός είναι κυρίαρχος, και η μόνη πιθανότητα που έχουμε να διατηρήσουμε τα οφέλη του καπιταλισμού ή να μειώσουμε την έκταση του κρατικού ελέγχου είναι πείθοντας τους ανθρώπους για τις αρετές του καπιταλισμού. Δεν είναι εύκολη δουλειά. Ούτε είναι δουλειά που μπορεί να γίνει άπαξ και δια παντός. Είναι μια δουλειά που χρειάζεται να γίνεται σε κάθε γενιά. Είναι μια δουλειά που θα είχε, ιδεατά, ως αποτέλεσμα να επιτραπεί τουλάχιστον στο επιχείρημα υπέρ του καπιταλισμού να διατυπώνεται στα σχολεία και τα πανεπιστήμια. Σήμερα, οι σχολικές βιβλιοθήκες τείνουν να έχουν πληθώρα βιβλίων του Μαρξ και του Ένγκελς, αλλά πολύ λίγα του Φρίντριχ Χάγκεκ, του Μίλτον Φρίντμαν ή του Άνταμ Σμιθ. Πράγματι, πολλοί εκπαιδευτικοί δεν έχουν καν ακούσει για αρκετούς από αυτούς τους σημαντικούς στοχαστές.

Δεν χρειάζεται να ζητήσουμε να γίνεται προπαγάνδα υπέρ του καπιταλισμού. Αλλά μπορούμε εύλογα να ζητήσουμε να σταματήσει η προπαγάνδα υπέρ του σοσιαλισμού. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι δεν είναι αληθινή παιδεία να παρουσιάζουμε μόνο τη μία πλευρά μιας συζήτησης η οποία είναι πιθανό να κρατήσει για πολλούς αιώνες.

Πρέπει να είμαστε προσεκτικοί. Αν συνεχιστεί για πολύ καιρό η δαιμονοποίηση του καπιταλισμού, θα σκοτώσουμε την κότα που κάνει τα χρυσά αυγά. Δεν θα δρέψουμε τα καινούρια και ακόμα απροσδιόριστα οφέλη που έχει να προσφέρει ο καπιταλισμός. Τα επιζήμια οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά αποτελέσματα του νεο-σοσιαλισμού θα γίνονται ολοένα και πιο σοβαρά.

4. ΓΙΑΤΙ Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΜΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΕΙ

Ντ. Ρ. Μίντελτον⁷

Το σύστημα της αγοράς

Ο ΣΟΥΜΠΕΤΕΡ [Schumpeter] έθεσε το γνωστό ερώτημα (το 1943): «Μπορεί να επιβιώσει ο καπιταλισμός;». Η απάντησή του ήταν: «Όχι, δεν νομίζω ότι μπορεί» (Schumpeter, 1954: 61–167). Ο Σούμπετερ αφιέρωσε εκατό σελίδες για να εξηγήσει τους λόγους του, οι οποίοι συνοψίζονται στο επιχείρημα ότι η ίδια η επιτυχία του καπιταλισμού θα υπονόμει τους κοινωνικούς θεσμούς που τον προστατεύουν. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι θα έφταναν να τον θεωρούν δεδομένο. Ποια είναι λοιπόν τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του καπιταλισμού και τι θα μπορούσε να τον αποδυναμώσει ή να τον καταστρέψει;

Ο καπιταλισμός είναι μερικές φορές γνωστός ως «ιδιωτικό επιχειρείν», αλλά προτιμώ να τον αποκαλώ «σύστημα της αγοράς». Τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του είναι ότι τα άτομα έχουν

7. Ο Ντ. Ρ. Μίντελτον [D. R. Myddelton] εκπαιδεύτηκε στο Ίτον [Eton] και στη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων του Χάρβαρντ [Harvard Business School]. Είναι ορκωτός λογιστής. Ήταν καθηγητής Χρηματοοικονομικών και Λογιστικής στη Σχολή Διοίκησης του Κράνφιλντ [Cranfield School of Management], από το 1972 ως το 2005. Για πολλά χρόνια υπήρξε μέλος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου του Μπάκιγχαμ [University of Buckingham]. Είναι επίσης πρόεδρος της διαχειριστικής επιτροπής του Ινστιτούτου Οικονομικών Υποθέσεων [Institute of Economic Affairs]. Ο καθηγητής Μίντελτον έχει γράψει πολλά βιβλία και άρθρα επάνω στα θέματα της φορολογίας και του πληθωρισμού, συμπεριλαμβανομένων των, *On a Cloth Untrue: Inflation Accounting, the Way Forward* (1984), *The Power to Destroy: A Study of the British Tax System* (2η εκδ., 1994) και *Unbackling Accountants* (2004).

δική τους ιδιοκτησία, μπορούν να κερδίζουν εισόδημα εργαζόμενα σε εθελοντική βάση και υπό νομικώς δεσμευτικά συμβόλαια και μπορούν να επιλέγουν πώς ξοδεύουν ή αποταμιεύουν τα χρήματά τους. Οι δυνητικοί παραγωγοί είναι ελεύθεροι να ιδρύουν, να συγχωνεύουν ή να πουλούν επιχειρήσεις και να ανταγωνίζονται υφιστάμενες εταιρείες. Υπάρχει ένα γενικά αποδεκτό μέσο συναλλαγής (το χρήμα) με μια εύλογα σταθερή αγοραστική δύναμη μέσα στον χρόνο.

Τόσο ο Σούμπετερ όσο και ο Άρθουρ Σέλντον αντιπαραβάλλουν τον καπιταλισμό με τον σοσιαλισμό. Προτείνω, ωστόσο, ότι η εναλλακτική στον καπιταλισμό είναι το «πολιτικό σύστημα» (ή απλά η πολιτική). Αυτό το σύστημα μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην αγορά με πολλούς τρόπους. Μπορεί να στρατολογήσει τους ανθρώπους για να πολεμήσουν ενάντια στη θήλυσή τους. Μπορεί να υποτιμήσει το νόμισμα (το οποίο είναι κρατικό μονοπώλιο), στρεβλώνοντας τα σήματα των τιμών και τις εκτιμήσεις των επιχειρηματικών κερδών και ζημιών. Μπορεί να περιορίσει τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα επιβάλλοντας συναλλαγματικούς ελέγχους οι οποίοι εμποδίζουν την εισαγωγή αγαθών ή τα ταξίδια στο εξωτερικό.

Η πολιτική και ο νόμος

Η πολιτική μπορεί να διαστρέψει τον «νόμο». Όπως είπε ο Άλαν Μπούλοκ [Alan Bullock] για τον Χίτλερ: «Ποτέ δεν εγκατέλειψε τον μανδύα της νομιμότητας: αναγνώριζε την τεράστια ψυχολογική αξία του να έχει τον νόμο με το μέρος του. Αντ' αυτού, έφερε τα πάνω κάτω στον νόμο και έκανε την παρανομία νόμιμη» (Bullock, 1962: 257). Ένα παράδειγμα είναι η τιμωρητική αναδρομική νομοθεσία. Πριν λίγα χρόνια ο Νόμος για τη Μεταρρύθμιση των Μισθώσεων αφαίρεσε κατ' αυτό τον τρόπο κάποια από τα δικαιώματα των ιδιοκτητών. Αλλά επειδή οι ιδιοκτήτες ήταν απλά μια αντιδημοφιλής μειονότητα, οι περισσότεροι άνθρωποι ούτε το πρόσεξαν, ούτε νοιάστηκαν. Ελάχιστοι δικηγόροι προέβαλαν ενστάσεις επί της αρχής, ωστόσο, κάθε νέος αναδρομικός «νόμος» υπονομεύει περαιτέρω τη νομοκρατία.

Ένα άλλο παράδειγμα ήταν ο Νόμος για τις Καταστροφές του Πολέμου. Μετά τον πόλεμο, το δίκαιο επέστρεψε με τον συγκεκριμένο νόμο σε ό,τι, κατά τον κυβερνητικό εκπρόσωπο, «όλοι πίστευαν πάντα ότι είναι». Στους «όλους» δεν συμπεριλαμβάνονταν το ανώτατο δικαστήριο της χώρας. Αλλά ένα απλό δικαστήριο δεν επιτρεπόταν να σταθεί εμπόδιο στον δρόμο της κυβέρνησης. Πράγματι, ένας υπουργός έφτασε στο σημείο να ισχυριστεί: «Είναι ευθύνη και καθήκον μας να υπερισχύουμε του δικαστηρίου όποτε θεωρούμε ότι είναι δίκαιο και σωστό να το κάνουμε». Επρόκειτο για το ρητό τέλος κάθε εναπομείνουσας ιδέας για περιορισμένη διακυβέρνηση υπό το κράτος του νόμου.

Σχεδόν κάθε Νόμος περί Προϋπολογισμού στις μέρες μας περιλαμβάνει αναδρομικούς «νόμους». Πολλές σύγχρονες βρετανικές κυβερνήσεις τηρούν τον νόμο μόνο όταν το επιλέγουν: θέτουν τον εαυτό τους υπεράνω του νόμου. Ο Χέρμπερτ Σπένσερ [Herbert Spencer] είχε πει: «Το ελέω Θεού δικαίωμα των βασιλιάδων έχει γίνει ελέω Θεού δικαίωμα των κοινοβουλίων». Ένας ιδιαίτερα εξοργιστικός πρόσφατος «νόμος» επιδιώκει να κάνει παράνομο για τους Άγγλους να αναφέρονται στις οικονομικές τους δοσοληψίες σε μέτρα που δεν ανήκουν στο μετρικό σύστημα.

Οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν μερικές φορές τον νόμο ως απειλή για κάποιον παντός σκοπού εχθρό όπως τους «τρομοκράτες». Μπορεί να ψηφίσουν έναν δρακόντειο νόμο ο οποίος, κατά παραχώρηση, δεν εφαρμόζεται πάντοτε στην ολότητά του: για παράδειγμα, ο νόμος που επιτρέπει να κρατούνται οι ύποπτοι για τρομοκρατία ως 28 ημέρες χωρίς να τους έχουν απαγγελθεί κατηγορίες (η κυβέρνηση ήθελε 90 ημέρες). Αλλά αν σε κάποια συγκεκριμένη υπόθεση η κυβέρνηση επιλέξει να εφαρμόσει το γράμμα του νόμου, τότε δεν υπάρχει κανένα δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια, γιατί ο ενδιαφερόμενος δεν έχει κανένα νομικό δικαίωμα στην παραχώρηση.

Μερικές φορές το κράτος χρησιμοποιεί τη δυνατότητα της «απαλλοτρίωσης», με σκοπό ίσως να απελευθερωθεί χώρος για την κατασκευή μιας νέας σιδηροδρομικής γραμμής ή ενός νέου αυτοκινητόδρομου. Αυτό μπορεί να είναι δίκαιο, αλλά η

κυβέρνηση δεν πρέπει ποτέ να κατάσχει την περιουσία των ανθρώπων χωρίς τη δέουσα αποζημίωση-για παράδειγμα, λόγω αναπόδεικτων υποψηίων εμπλοκής σε κάποιο έγκλημα. Οι κανονισμοί για το «ξέπλυμα χρήματος» εμποδίζουν την ανώνυμη μεταβίβαση χρημάτων και υποχρεώνουν τους τραπεζίτες να γίνονται κατάσκοποι του κράτους. Επιτρέποντας στις κυβερνήσεις να ανακαλύπτουν λεπτομέρειες για τους τραπεζικούς λογαριασμούς του καθενός, καταπατούν τα ιδιωτικά ιδιοκτησιακά δικαιώματα.

Περιορισμοί στην αγορά

Περαιτέρω τρόποι με τους οποίους η πολιτική μπορεί να περιορίζει ή να παρεμποδίζει την αγορά περιλαμβάνουν τις «εθnikοποιημένες» βιομηχανίες, τις οποίες είναι παράνομο να ανταγωνιστεί κανείς. Τα τελευταία χρόνια, μετά την εκτεταμένη «ιδιωτικοποίηση» των οργανισμών κοινής ωφέλειας και άλλων κρατικών επιχειρήσεων, μεγάλη απειλή για το σύστημα τις αγοράς έχουν γίνει οι εκτεταμένες ρυθμίσεις. Οι τελευταίες δεν είναι απαραίτητο να προέρχονται πάντα από την κεντρική κυβέρνηση. Για να δώσω μόνο ένα παράδειγμα, το 1990 υπήρχαν περίπου 300 σελίδες λογιστικών κανόνων, αλλά μέχρι το 2005 είχαν φτάσει τις 3.000. Μια τέτοια δεκαπλάσια αύξηση σε μόλις δεκαπέντε χρόνια είναι σίγουρα υπερβολικά μεγάλη. Και που πρόκειται να σταματήσει αυτή η υπερ-ρύθμιση;

Σε κάθε χώρα, οι «κυβερνήσεις», είτε «τοπικές», είτε εθνικές, είτε υπερεθνικές, είναι αναγκαίο να παρέχουν συλλογικά ορισμένα δημόσια αγαθά όπως η άμυνα και η δικαιοσύνη. Μέσα σε λογικά πλαίσια, οι περισσότεροι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να πληρώνουν για αυτά μέσω υποχρεωτικών απαιτήσεων (φόροι). Αλλά οι σύγχρονες κυβερνήσεις επιβάλλουν φόρους και για άλλους σκοπούς: για να πραγματοποιούν δαπάνες για αγαθά που δεν είναι στην πραγματικότητα «δημόσια» (ως προς το ότι θα μπορούσαν να χρεώνονται), όπως η εκπαίδευση και η υγεία, και για «μεταβιβάσεις», κυρίως για «κοινωνικές παροχές». Η φορολογία μεταβιβάζει αγοραστική δύναμη, όχι μόνο από τον ιδιωτικό στον δημόσιο τομέα, αλλά από το ατομικό στο

συλλογικό, από το εθελοντικό στο καταναγκαστικό. Εσύ πληρώνεις και η κυβέρνηση επιβάλλει την επιλογή της.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι κάποιοι άνθρωποι δεν έχουν τη διορατικότητα και το ηθικό σθένος να φροντίζουν για το μέλλον τους. Αλλά τότε, όπως λέει ο Μίζες [Mises], είναι παράδοξο να εμπιστευόμαστε την ευημερία του έθνους στις αποφάσεις ψηφοφόρων που δεν είναι ικανοί να διαχειριστούν τις δικές τους υποθέσεις. Τα συνολικά εθνικά στατιστικά μπορεί να είναι απατηλά αν υπάρχουν μεγάλες περιφερειακές διαφορές. Σε κάποιες περιοχές του Ηνωμένου Βασιλείου μπορεί να υπάρχουν τόσοι «λίπτες φόρων» όσοι και καθαροί φορολογούμενοι, γεγονός που συνεπάγεται προφανείς κινδύνους για μια δημοκρατία.

Αν το φορολογικό βάρος γίνει πολύ μεγάλο, καταστέλλει τα κίνητρα. Πριν από όχι και τόσο πολύ καιρό ο ανώτατος φορολογικός συντελεστής για όχι ιδιαίτερος υψηλά εισοδήματα υπερέβαινε το 90 (ενενήντα!) τοις εκατό, γεγονός που έβαζε σοβαρά εμπόδια στο σύστημα της αγοράς. Δεν έχει νόημα να «παίζεις τον μαγαζάτορα» σαν τα τα παιδιά, όταν το ταμείο που γέμισες στη διάρκεια του παιχνιδιού έχει αδειάσει μέχρι να πέσεις για ύπνο. Αλλά όσο είσαι ελεύθερος να μεταναστεύσεις μακριά από ένα δυσάρεστο καθεστώς-και να πάρεις μαζί σου την προσωπική σου περιουσία-μπορείς να «δραπετεύσεις» (κάτι που δεν ήταν δυνατό στο Ηνωμένο Βασίλειο). Επομένως, η «εναρμόνιση» των κανόνων μεταξύ διαφορετικών χωρών μπορεί να είναι ιδιαίτερα επιζήμια. Όταν εμποδίζουμε τη φυγή από νόμους που αντιστρατεύονται την αγορά, είναι σαν να εμποδίζουμε έναν πελάτη να αλλάξει προμηθευτή.

Το κράτος πρόνοιας: οι κύριοι στο Ουάιτχολ⁸ ξέρουν καλύτερα

Ο Μίζες επισημαίνει ότι οι λάτρεις του κράτους του αποδίδουν όλες εκείνες τις ιδιότητες που αποδίδουν οι πιστοί στον Θεό: παντοδυναμία, παντογνωσία και άπειρη καλοσύνη. Η πίστη

8. Σημ: Ο δρόμος του Λονδίνου που θεωρείται το κέντρο της βρετανικής κυβέρνησης λόγω των υπουργείων και άλλων κυβερνητικών κτιρίων που φιλοξενεί.

τους είναι σχεδόν θρησκευτική και καταγγέλλουν τους αντιπάλους τους ως σατανικούς. Ο ίδιος ο όρος «κράτος πρόνοιας» υπονοεί ότι εκείνοι που αντιτίθενται στον κρατικό έλεγχο αυτού του σημαντικού τομέα αντιτίθενται στην ίδια την πρόνοια. Κάτι τέτοιο είναι εντελώς αναληθές: πράγματι, υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ότι οι άνθρωποι θα δαπανούσαν περισσότερα για υπηρεσίες πρόνοιας, αν λάμβαναν οι ίδιοι τα οφέλη άμεσα.

Κατά τα γνωστά λόγια του Ντάγκλας Τζέι [Douglas Jay]:

Δεν μπορούμε να εμπιστευόμαστε τις νοικοκυρές ως σύνολο ότι θα αγοράζουν όλα τα σωστά πράγματα, όσον αφορά στη διατροφή και την υγεία. Αυτό, στην πραγματικότητα, δεν είναι παρά μια επέκταση της αρχής σύμφωνα με την οποία η ίδια η νοικοκυρά δεν θα εμπιστευόταν ένα παιδί τεσσάρων ετών να διαλέξει τα ψώνια της εβδομάδας. Γιατί, στην περίπτωση της διατροφής και της υγείας, όπως στην περίπτωση της εκπαίδευσης, ο κύριος στο Ουάιτχολ γνωρίζει όντως καλύτερα τι είναι καλό για τους ανθρώπους, από όσο το γνωρίζουν οι ίδιοι (Jay, 1948: 248)

Οι κύριοι στο Ουάιτχολ δεν γνωρίζουν καλύτερα, αλλά ακόμα και αν γνώριζαν, οι ελεύθεροι ενήλικες-όχι τετράχρονα παιδιά!-μπορεί και πάλι να επιθυμούσαν να επιλέγουν για τον εαυτό τους. Ελευθερία σημαίνει ακόμα και ελευθερία να κάνεις λάθη. Ο ισχυρισμός του Τζέι φαίνεται τραβηγμένος αν λάβουμε υπόψη τις διαφορετικές συνθήκες και επιθυμίες εκατομμυρίων ανθρώπων. Αλλά ακόμα και αν ήταν αληθής, με κανέναν τρόπο δεν θα σήμαινε ότι πρέπει όλοι να υπακούμε απλά διαταγές από το Ουάιτχολ. Θα ήταν αρκετό για την κυβέρνηση να δημοσιοποιεί την «ανώτερη» γνώση της. Τότε θα μπορούσαμε όλοι να επιλέγουμε για τον εαυτό μας κατά πόσον θα ακολουθήσουμε τη συμβουλή ή όχι. Όπως είπε ο Χάγιεκ, τα σήματα της αγοράς είναι σαν τις πινακίδες των δρόμων: μας δείχνουν που οδηγεί ένας δρόμος, δεν μας προστάζουν να τον ακολουθήσουμε.

Το επιχείρημα για τη μεταρρύθμιση

Το πρώτο στάδιο για τη μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας θα ήταν να χρεώνει το κράτος υπηρεσίες που παρέχονται σή-

μερα «δωρεάν». Αλλά, αναλόγως της οικογενειακής τους κατάστασης, όλοι θα λάμβαναν δωρεάν κουπόνια για συγκεκριμένα χρηματικά ποσά, ειδικά προορισμένα για «εκπαίδευση» ή «υγεία». Οι άνθρωποι θα χρησιμοποιούσαν τα κουπόνια για να αγοράζουν υπηρεσίες εκπαίδευσης και υγείας παρεχόμενες είτε από το κράτος πρόνοιας, είτε από άλλους πάροχους. Έτσι θα γίνονταν πελάτες σε μια αγορά και θα μπορούσαν να κάνουν έρευνα αγοράς αντί να υπολογίζονται ελάχιστα από το κρατικό σύστημα. Οι ανταγωνιζόμενοι παραγωγοί θα αποκτούσαν τότε κίνητρο για να υπηρετούν καλά τους πελάτες τους.

Ακόμα και αν οι κυβερνήσεις πληρώνουν για κοινωνικές υπηρεσίες, δεν χρειάζεται να τις παρέχουν. Πέρα από τη χαμηλή ποιότητα, προκύπτουν πολιτικοί κίνδυνοι από ένα κρατικό μονοπώλιο στην εκπαίδευση. Οι γονείς που επιθυμούν τα παιδιά τους να παρακολουθήσουν ένα μη δημόσιο σχολείο πρέπει σήμερα να καλύψουν το πλήρες κόστος εις διπλούν: και για τη δημόσια εκπαίδευση μέσω των φόρων και για την «ανεξάρτητη» εκπαίδευση από το μετά φόρου εισόδημά τους. Αυτό το καθεστώς είναι κοινωνικά διχαστικό: το έξτρα κόστος περιορίζει σοβαρά τις επιλογές για όλους, πλην των πολύ πλούσιων. Υπό το καθεστώς των κουπονιών, οι άνθρωποι θα έπρεπε μόνο να πληρώνουν για το έξτρα κόστος της ανεξάρτητης εκπαίδευσης το οποίο υπερβαίνει το ποσό των κουπονιών.

Με το πέρασμα του χρόνου, οι ιδιώτες προμηθευτές θα παρείχαν περισσότερες κοινωνικές υπηρεσίες και το κράτος λιγότερες. Τα σχολεία και τα νοσοκομεία θα μπορούσαν να είναι κερδοσκοπικά ή να διοικούνται από φιλανθρωπικά ιδρύματα, όπως συνέβαινε με πολλά προτού τα αναλάβουν οι κυβερνήσεις καιρό πριν. Η κυβέρνηση θα μπορούσε σταδιακά να μειώσει τα χρηματικά ποσά των κουπονιών και να μειώσει ακολούθως τους φόρους. Καθώς οι κρατικές δαπάνες για κοινωνικές υπηρεσίες απορροφούν σήμερα τα δύο τρίτα όλων των φορολογικών εσόδων, είναι σαφές ότι το περιθώριο για μειώσεις φόρων είναι τεράστιο. Οι κοινωνικές υπηρεσίες είναι σίγουρα σημαντικές. Αλλά σημαντικά είναι επίσης τα ρούχα και το φαγητό· αυτός δεν είναι λόγος για να κάνουμε τις βιομηχανίες τροφίμων και ρούχων κρατικά μονοπώλια.

Αντί να παρέχουμε δωρεάν όλες τις υπηρεσίες για τις οποίες οι περισσότεροι άνθρωποι θα μπορούσαν να πληρώνουν αν οι φόροι τους ήταν πολύ χαμηλότεροι, θα ήταν καλύτερο να επιδοτούμε τις φτωχές οικογένειες άμεσα. Μια τέτοια τακτική παρέχει μεγαλύτερη ελευθερία επιλογής τόσο στις φτωχές οικογένειες όσο και στους υπόλοιπους, ενώ επιτρέπει στους προμηθευτές να ανταγωνίζονται και να ανταποκρίνονται στις επιθυμίες των πελατών τους. Είναι ίσως ακόμα σημαντικότερο για τις φτωχές οικογένειες από όσο για τους υπόλοιπους να είναι ελεύθερες να επιλέγουν πώς δαπανούν τους περιορισμένους πόρους τους. Φυσικά, δεν πρόκειται να ξοδέψουν τα χρήματά τους όπως οι κύριοι στο Ουάιτχολ θεωρούν καλύτερο: κανένας άνθρωπος δεν θα μπορούσε να κάνει κάτι τέτοιο.

Όταν δύο μέρη συμφωνούν σε μια αγοραία συναλλαγή, και τα δύο συνήθως περιμένουν να ωφεληθούν. Αλλιώς δεν θα επέλεγαν να την κάνουν (όπως επισημαίνει ο Μένγκερ [Menger], θα ήταν μάλλον απρόθυμα να την αναστρέψουν). Με άλλα λόγια, οι συναλλαγές της αγοράς δεν είναι κατά κανόνα «παιχνίδια μηδενικού αθροίσματος»· και τα δύο μέρη μπορούν να κερδίσουν, και συνήθως κερδίζουν. Επομένως, ο αποκλεισμός των εθελοντικών συναλλαγών φέρνει τους ανθρώπους σε χειρότερη θέση από εκείνη στην οποία θα μπορούσαν αλλιώς να βρίσκονται. Αυτό ισχύει για τις εισαγωγές, τα ναρκωτικά ή τη μαύρη αγορά εισιτηρίων, για όλα τα πράγματα που οι κυβερνήσεις μπορεί να θεωρούν «ανεπιθύμητα», αν και στην πραγματικότητα όλοι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι τα επιθυμούν.

Ενδεχομένως, κάποιιοι ειδικοί κανόνες για την προστασία των μικρών παιδιών, ή άλλων ανθρώπων που δεν μπορούν να φροντίσουν τον εαυτό τους, είναι απαραίτητοι. Αλλά κάποια δημόσια σχολεία είναι τόσο κακά, ώστε πολλοί από τους μαθητές τους είναι ακόμα αγράμματοι όταν βγαίνουν στην αγορά εργασίας. Θα ήταν καλύτερο να επιτρέπουμε στους ανθρώπους να εγκαταλείπουν το σχολείο όταν το επιθυμούν, αρκεί να μπορούν να περνούν κάποιες εύλογες εξετάσεις στην ανάγνωση, τη γραφή, την αριθμητική και μερικά ακόμα αντικείμενα. Με το να κάθονται όλη μέρα σε μια βαρετή τάξη όχι μόνο δεν μαθαίνουν τίποτα, αλλά διακόπτουν τα μαθήματα για τους άλλους που επιθυμούν να μελετήσουν.

Τα κόστη των ρυθμίσεων

Η ελευθερία των ανθρώπων να ξοδεύουν όπως θέλουν τα χρήματά τους σημαίνει ακριβώς αυτό. Οι κυβερνήσεις μπορεί να αποφασίσουν να εμποδίσουν την ελευθερία επιλογής «εγκληματοποιώντας» την αγορά ή την κατοχή κάποιων ποτών, нарκωτικών, ή πορνογραφίας. Τέτοιες όμως «απαγορεύσεις» τείνουν να προκαλούν περισσότερη κοινωνική ζημία από εκείνη που αποτρέπουν. Είναι το ίδιο με τον περιορισμό της ελευθερίας των παραγωγών: για παράδειγμα, με την απαίτηση να αποκτήσουν οι άνθρωποι κάποια «άδεια» για να ασκήσουν την ιατρική, ή με την απαγόρευση «εναλλακτικών» ιατρικών.

Ένα νέο φάρμακο μπορεί να υπόσχεται τεράστια οφέλη, αλλά με μια μικρή πιθανότητα σοβαρών παρενεργειών. Οι ρυθμιστικές αρχές που περιμένουν ότι θα κατηγορηθούν αν κάτι πάει στραβά, μπορεί να μπουν στον πειρασμό να καθυστερήσουν την έγκριση του φαρμάκου έως ότου επιβεβαιώσουν ότι είναι απόλυτα ασφαλές. Αλλά μια τέτοια αποστροφή στο ρίσκο μπορεί να στερήσει τα οφέλη σε χιλιάδες ασθενείς για χρόνια. Τα έμμεσα αποτελέσματα των ρυθμίσεων μπορεί να είναι ακόμα πιο σοβαρά: για παράδειγμα, οι δουλειές που δεν καταφέρνουν να δημιουργήσουν οι εργοδότες λόγω του δυνητικού κόστους «φιλικών προς τον εργαζόμενο» κανόνων. Αυτοί οι κανόνες μπορεί να είναι «φιλικοί» προς τους υπάρχοντες εργαζόμενους αλλά απολύτως εχθρικοί προς τους δυνητικούς, μελλοντικούς εργαζόμενους, οι οποίοι είναι πολύ λιγότερο ορατοί.

Ένας ειδικός κίνδυνος αυτές τις μέρες είναι οι λεγόμενοι νόμοι «κατά των διακρίσεων». Οι νόμοι αυτοί προέρχονται από μια εποχή στην οποία οι εθνικοποιημένες βιομηχανίες αφθονούσαν και οι άνθρωποι ένιωθαν ότι οι τελευταίες θα έπρεπε όπως οι κυβερνήσεις-να μεταχειρίζονται ισότιμα τους πάντες. Για παράδειγμα, αν ένα κρατικό μονοπώλιο λογιστικού ελέγχου αρνούταν να προσλάβει μια γυναίκα γιατί ήταν μαύρη ή άθνη, εκείνη θα αδυνατούσε να ασκήσει το επάγγελμά της. Στις ανταγωνιστικές αγορές, ωστόσο, αν μια εταιρεία επιθυμεί να κάνει διακρίσεις αρνούμενη να προσλάβει άτομα άνω των 50 ή οπαδούς της Άρσεναλ, πρέπει να είναι ελεύθερη να το κάνει.

Το «θύμα» μπορεί πάντοτε να αναζητήσει εργασία από πολλούς άλλους εργοδότες.

Ένα από τα πιο καταστροφικά παραδείγματα κρατικής παρέμβασης στην ελευθερία των καταναλωτών και των παραγωγών είναι η επιβολή ελέγχων στις τιμές. Σε εποχές πληθωρισμού, αυτοί οι έλεγχοι περιορίζουν τις αυξήσεις σε χρηματικές τιμές, κάτι που στην πραγματικότητα απαιτεί από τον πωλητή να μειώσει τις τιμές σε «πραγματικούς» όρους. Αν αυτή ήταν μια καλή ιδέα, γιατί να μην ακολουθήσουμε τη λογική του επιχειρήματος και να απαιτήσουμε από τον πωλητή να μειώσει την τιμή πώλησης στο μηδέν; Οι έλεγχοι των τιμών όχι απλά περιορίζουν την ελευθερία των συναλλαγών με αμοιβαία αποδεκτούς όρους, αλλά αποκρύπτουν πολύτιμα σήματα της αγοράς για ελλείψεις και πλεονάσματα.

Ο ρόλος του κράτους

Ο αρχικός σκοπός των κυβερνήσεων ήταν η αποτροπή της βλάβης με την παροχή προστασίας ενάντια σε εξωτερικούς εχθρούς και νομικών φαρμάκων κατά της βίας στο εσωτερικό. Αλλά, όπως εξήγησε ο Χέρμπερτ Σπένσερ, ο σκοπός τους άλλαξε σταδιακά και έγινε να κάνουν θετικά «το καλό», όπως, για παράδειγμα, να παρέχουν υπηρεσίες «πρόνοιας» και να τις χρηματοδοτούν με τη φορολογία. Στην πραγματικότητα οι περισσότερες κυβερνήσεις δεν είναι καθόλου «αγαθοεργές»-συνά κάνουν περισσότερο κακό παρά καλό-αλλά «καλοπροαίρετες» στην καλύτερη περίπτωση.

Ο Ντάισι παρατηρεί:

Το ωφέλιμο αποτέλεσμα της κρατικής παρέμβασης είναι ευθύ, άμεσο, και...ορατό, ενώ τα κακά της αποτελέσματα είναι βαθμιαία και έμμεσα και βρίσκονται εκτός του οπτικού μας πεδίου....Επομένως, [οι περισσότεροι άνθρωποι] βλέπουν με αδικαιολόγητα εννοϊκό τρόπο την κρατική παρέμβαση. Αυτή η φυσική μεροληψία μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με την ύπαρξη...ενός τεκμηρίου ή μιας προκατάληψης υπέρ της ατομικής ελευθερίας, δηλαδή, υπέρ του λεσέ φερ (laissez-faire) (Dicey, 1914: 257).

Αυτή η στάση οδηγεί στο «κράτος νυχτοφύλακα», ή στον ελάχιστο κρατικό καταναγκασμό.

Η πολιτική και η αποτυχία του κράτους

Οι πολιτικοί αντιμετωπίζουν άλλα κίνητρα από τους ανθρώπους της αγοράς. Όπως έγραψε ο Άνταμ Σμιθ: «Δεν περιμένουμε το δείπνο μας από την αγαθή προαίρεση του χασάπη, του ζυθοποιού ή του φούρναρη, αλλά από το ενδιαφέρον τους για το δικό τους συμφέρον» (Smith, 1776: 14). Αυτό είναι το «κίνητρο του κέρδους». Αλλά οι περισσότεροι πολιτικοί σε εθνικό επίπεδο φαίνεται να βλέπουν την επανεκλογή τους ως άνετα το πιο σημαντικό πράγμα στη ζωή τους. Επειδή οι γενικές εκλογές απέχουν κατά μέσο όρο μόνο δυο χρόνια μεταξύ τους, οι χρονικοί τους ορίζοντες είναι πολύ βραχείς. Και καθώς επιθυμούν να δείχνουν ότι κάνουν κάτι, είναι πάντα απασχολημένοι με το να παρεμβαίνουν.

Αντιθέτως, στο σύστημα της αγοράς οι άνθρωποι έχουν συχνά λόγο να υιοθετούν μια πιο μακροπρόθεσμη οπτική, είτε για να προάγουν την καριέρα τους, είτε για να αποταμιεύσουν για την συνταξιοδότησή τους-ίσως κάπου είκοσι χρόνια στο μέλλον, κατά μέσο όρο-είτε για να αφήσουν περιουσία στους απογόνους τους. Επιπλέον, οι άνθρωποι μπορούν κάθε μέρα να κάνουν έρευνα αγοράς ανταμοιβοντας ή τιμωρώντας πωλητές που τους ικανοποιούν ή αποτυγχάνουν να το κάνουν. Ούτε χρειάζεται να επιλέγουμε όλοι τα ίδια: η αγορά εξυπηρετεί τις μειονότητες όπως και τις μάζες.

Είναι δύσκολο να κάνουμε τους πολιτικούς να λογοδοτήσουν. Είναι αλήθεια ότι οι ψηφοφόροι στις δημοκρατίες έχουν τη συλλογική επιλογή να «διώξουν τα καθάρματα». Αλλά αυτό μπορεί να σημαίνει ότι ανοίγουν απλά την πόρτα σε μια άλλη φουρνιά καθαρμάτων. Στα περισσότερα συστήματα μπορείς να ψηφίσεις μόνο μια φορά στα τέσσερα χρόνια ή κάπου εκεί, γεγονός που σου επιτρέπει μια μόνο κρίση για ένα ολόκληρο φάσμα περασμένων πράξεων, μαζί με αρχές ή «υποσχέσεις» για το μέλλον. Αλλά μια υπόσχεση την τήρηση της οποίας δεν μπορείς να επιβάλεις νομικά, μάλλον δεν αξίζει πολλά.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία έχει πλέον αναλάβει πολλές από τις λειτουργίες των εθνικών κυβερνήσεων, δεν είναι η ίδια δημοκρατική. Δεν υπάρχει τρόπος για εμάς τους Βρετανούς να «διώξουμε» τα μέλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τα οποία αντιπροσωπεύουν μια ξένη τυραννία. Και το «κοινωνικό μοντέλο» που φαίνεται ότι επιθυμούν να μας επιβάλλουν βρίσκεται ακόμα πιο μακριά από την ελεύθερη αγορά από όσο η βρετανική «μεικτή οικονομία». Αυτή είναι σήμερα η μεγαλύτερη απειλή για το σύστημα της αγοράς στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Ένα άλλο πρόβλημα της πολιτικής είναι ότι οι ομάδες πίεσης μπορούν να αποκομίζουν οφέλη επενδύοντας σημαντικούς πόρους στην άσκηση πίεσης. Μπορούν να ελπίζουν σε μεγάλες αποδόσεις, γιατί τα περισσότερα από τα οφέλη πηγαίνουν στα μέλη τους, ενώ η κοινότητα συνολικά επωμίζεται τα κόστη. Όσο περισσότερο παρεμβαίνουν οι κυβερνήσεις στην αγορά, τόσο πιο εύλογη είναι η κοινωνία σε αυτού του είδους τη ζημία. Είναι εντυπωσιακό πόσες πολλές ομάδες πίεσης έχουν «μεταναστεύσει» στις Βρυξέλλες, εκεί όπου βρίσκεται η δύναμη σήμερα.

Στους πολιτικούς αρέσει να μιλούν για τις «αποτυχίες της αγοράς», είναι όμως λιγότερο πρόθυμοι να αναγνωρίσουν τις αποτυχίες του κράτους. Και για τις αποτυχίες της αγοράς υπάρχει τουλάχιστον φάρμακο: οι ανίκανοι (ή άτυχοι) παραγωγοί που αποτυγχάνουν να ικανοποιήσουν τους πελάτες υφίστανται ζημιές και στο τέλος χρεοκοπούν. Καμιά τέτοια μοίρα δεν περιμένει τις κυβερνήσεις που αποτυγχάνουν. Όσο περισσότερο η πολιτική βυθίζει την αγορά, τόσο λιγότερο ρωμαλέο και παραγωγικό θα είναι το σύστημα.

Η ατομική υπευθυνότητα αποτελεί ζωτικό μέρος του συστήματος της αγοράς. *Caveat emptor*: «Ας προσέξει ο αγοραστής». Όταν οι άνθρωποι ξοδεύουν τα δικά τους χρήματα, τείνουν να τα προσέχουν, προσπαθούν να αποφεύγουν τις ζημιές και σκέφτονται προτού ενεργήσουν. Δεν συμβαίνει το ίδιο στο πολιτικό σύστημα, το οποίο είναι αληθινά «ανεύθυνο». Επιπλέον, οι άνθρωποι μπορούν να μαθαίνουν από τα λάθη τους. Από τα λάθη της κυβέρνησης δεν μαθαίνουμε ούτε κατά διάνοια το ίδιο, όπως δεν μαθαίνουν οι ίδιοι οι πολιτικοί. Όπως έλεγε ο

Χέρμπερτ Σπένσερ: «Το απώτατο αποτέλεσμα της προφύλαξης των ανθρώπων από την ανοησία είναι να γεμίσει ο κόσμος ανόητους» (Spencer, 1891).

Συμπέρασμα

Τα κράτη έχουν μεγαλώσει υπερβολικά και ξοδεύουν υπερβολικά, ιδίως σε υπηρεσίες πρόνοιας που η αγορά θα μπορούσε να παρέχει πιο αποδοτικά. Επομένως, φορολογούν υπερβολικά, ενώ επιβάλλουν επίσης ένα μεγάλο βάρος συμμόρφωσης. Και παρεμβαίνουν υπερβολικά, με ρυθμίσεις που είναι σαφές ότι δεν υποβλήθηκαν ποτέ σε κανενός είδους ανάλυση κόστους-όφελους. Τέλος, όλες οι βρετανικές κυβερνήσεις έχουν εκχωρήσει παρεμβατικές εξουσίες στην αντιδημοκρατική Ευρωπαϊκή Ένωση, με το μονής κατεύθυνσης κοινοτικό κεκτημένο της και το ναπολεόντειο νομικό σύστημα. Όλα αυτά συνιστούν σοβαρούς κινδύνους για τις ελεύθερες αγορές.

Ο Σέλντον υποστηρίζει ότι πρέπει να βλέπουμε την πολιτική ως μια χρήσιμη αλλά εξειδικευμένη και ελάσσονα υπηρεσία, σαν την οδοντιατρική ή την υλοτομία. Πρέπει να είμαστε έτοιμοι να προσλαμβάνουμε και να απολύουμε τους λίγους πολιτικούς που χρειαζόμαστε ακριβώς όπως τους υπόλοιπους υπαλλήλους: δεν πρέπει να μένουν για υπερβολικά πολύ καιρό και να ξεχνούν τη θέση τους. Πρέπει να τους βλέπουμε με σκεπτικισμό, όχι με δέος. Το κοινοβούλιο θα έπρεπε να επιστρέψει στην πρακτική που ακολουθούσε τον δέκατο ένατο αιώνα να συνεδριάζει μόνο για λίγους μήνες κάθε χρόνο. Και ιδεατά, θα έλεγα, θα έπρεπε επίσης να επιστρέψει στην πρακτική που ακολουθούσε τον δέκατο ένατο αιώνα να απομυζά λιγότερο από το 10 τοις εκατό του εθνικού εισοδήματος σε φόρους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bullock, A. (1962), *Hitler: a Study in Tyranny*, London: Penguin Books.

Dicey, A. V. (1914), *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion during the Nineteenth Century*, London: Macmillan.

Jay, D. (1948), *The Socialist Case*, 2η έκδ., London: Faber and Faber.

Schumpeter, J. A. (1954), *Capitalism, Socialism and Democracy*, 4η έκδ., London: Unwin University Books.

Smith, A. (1776), *The Wealth of Nations*, Βιβλίο I, κεφ. II.

Spencer, H. (1891), 'State tamperings with money and banks', στο *Essays: Scientific, Political and Speculative*, τόμ. III, London: Williams and Norgate

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- 1) Ποιες είναι οι ουσιώδεις λειτουργίες του κράτους; Γιατί;
- 2) Γιατί όλες σχεδόν οι ανεπτυγμένες χώρες απέρριψαν τον σοσιαλισμό και προτίμησαν κάποια εκδοχή του καπιταλισμού;
- 3) Γιατί τα εκτελεστά ιδιοκτησιακά δικαιώματα είναι τόσο σημαντικά για τον καπιταλισμό;
- 4) Γιατί αποτελεί αναγκαίο χαρακτηριστικό των οικονομιών της αγοράς η σημαντική ανισότητα στον προσωπικό πλούτο και τα εισοδήματα;
- 5) Ποιες είναι οι κύριες λειτουργίες των τιμών αγοράς; Γιατί είναι επιζήμιοι οι έλεγχοι των τιμών;
- 6) Είχε ο δίκιο ο Άνταμ Σμιθ όταν έλεγε ότι «η κατανάλωση είναι το μόνο τέλος και ο μόνος σκοπός όλης της παραγωγής»; Είναι τα συμφέροντα των παραγωγών διαφορετικά από εκείνα των καταναλωτών; Πώς μπορούν να συμφιλιωθούν;
- 7) Γιατί τα τεκμαρτά επιτόκια (χρονικές προτιμήσεις) των πολιτικών ενδέχεται να διαφέρουν από εκείνα των περισσότερων ενήλικων ατόμων και οικογενειών; Έχει σημασία κάτι τέτοιο; Γιατί;
- 8) Ποια, κατά τον Σέλντον, είναι τα «δημόσια αγαθά υπό την μη πρέπουσα έννοια»; Πώς θα μπορούσαν να «ιδιωτικοποιηθούν»;
- 9) Ο Μπέρταντ Ράσελ [Bertrand Russell], ο φημισμένος φιλόσοφος, έγραψε: «Η Βιομηχανική Επανάσταση προ-

κάλεσε ανείπωτη δυστυχία, τόσο στην Αγγλία, όσο και στην Αμερική. Δεν νομίζω ότι μπορεί ένας μελετητής της οικονομικής ιστορίας να αμφιβάλλει ότι η μέση ευτυχία στην Αγγλία των αρχών του 19ου αιώνα ήταν χαμηλότερη από εκείνη εκατό χρόνια πριν». Μπορεί αυτή η άποψη να τύχει υπεράσπισης; Πώς θα μπορούσε κανείς να προσπαθήσει να συγκρίνει τη μέση ευτυχία στην Αγγλία των αρχών του εικοστού αιώνα με εκείνη των αρχών του 21ου;

- 10) Ο Τζον Στιούαρτ Μιλ [John Stuart Mill], ο φημισμένος φιλόσοφος, έγραψε: «Μόνο στις καθυστερημένες χώρες του κόσμου είναι ακόμα η αύξηση της παραγωγής ένας σημαντικός στόχος». Συμφωνείται; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
- 11) Ποια είναι τα οικονομικά προβλήματα που γεννούν οι δωρεάν κοινωνικές υπηρεσίες όπως η υγεία και η εκπαίδευση;
- 12) Πώς τα έβγαζαν πέρα οι άνθρωποι προτού το κράτος πρόνοιας παράσχει «δωρεάν» εκπαίδευση, υγεία και συντάξεις;

*The Institute of Economic Affairs
2 Lord North Street
London SW1P 3LB Tel 020 7799 8900
Affairs
email iea@iea.org.uk*

*iea
Institute of
Economic*

